

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XVI. ÉVFOLYAM.

1901. január.

I. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Az uttörők.

Költemény a budapesti állami tanítónőképző tanárainak jubileumára.

*Hazát szolgáltatok sok éven,
Magasra törő ifjú hévben.
Hazát később az érett korban,
Ezernyi bajban, élet-gondban.
Hazát szolgáltok ma is itten
A régi tetterőben, hitben.
Körültetek zúgott az élet,
Mindszüntelen megostromolt,
De bármit harsogott felétek,
Kétely hozzátok nem hatolt.*

*Jöttek az önzők s így beszéltek:
Magyar tanítók, mit reméltek?
Nagy munkátoknak mi a haszna?
Sohasem juthattok magasba.
Lám, mások rangra, kincsre vágyón
Nagyokká lesznek a világon.
Ezernyi út áll annak tárva,
Ki hajszol földi élvezet,
Csupán egy út örökké zárva —
— S ti éppen arra tértetek.*

*Majd ekkép szóltak a ledérek:
Ti még a régi hitnek éltek,
Jámbor Sisiphusok, kik egyre
Követ görgettek föl a hegyre,
Hivén, fölépül nemisokára
Magyar műveltség büszke vára.*

Boldog a gondtalan s a léha,
 E korban gúny a bérétek.
 Egy út van, melynek semmi célja —
 — S ti éppen arra tértetek.

De majd a kishitűek jöttek:
 Ti vak hívők, a magyar nőket
 Tanítjátok honszerелеmre,
 Erőssé tenni azt, ki gyenge!
 Lelketek mindhiába fárad,
 Homokra építeni várat.
 Hiába sok magasztos példa,
 A mai nő nem érti meg,
 Egy út van, melynek semmi célja —
 — S ti éppen arra tértetek.

De titeket mind nem csüggesztett,
 Évek munkában tünedeztek,
 Előlről kezdve minden évben
 Dolgoztok ma is úgy, mint régen.
 És nemzedék jött nemzedékre,
 Örök a kezdet . . . Nincsen vége . . .
 A cél még távol . . . Vajh' ki sejtí,
 Hazánk hajója merre visz,
 A révet köd és boru rejti,
 De szívetek mindegyre hisz.

Feledve ezer bűt és gondot,
 Szívetek mégis nyugodt, boldog.
 Mit hatalom el nem vehetne,
 A boldogság bent szívetekbe'.
 Tanító legszebb pályabére,
 Hogy önmagának mit se kére,
 Hogy élve milliók javának,
 Nem él e földön hasztalan,
 Mi jó, mi szép itt majdan támad,
 Ő néki abban része van.

A munka a ti boldogságtok,
 Nem kér ez halhatatlanságot
 S mit alkot mégis halhatatlan,
 Él a nemzeti öntudatban
 És szív a szívnek tova adja,
 Habár nem sejtik, hogy ki adta.
 Hiúság minden más dicsőség:
 Név, emlék, oszlop elmuló,
 Kinek szívek őrzik jövőjét,
 Csak az az Örökkévaló.

*Virágos kertbe küldje isten,
Gondozni sok virágot itten,
Hogy elültetve messze tájra,
Mindenütt virúljon lelki bája.
Bérczek között s a róna-tájon
Hazánk virágos kertté váljon.
A miért küldje a nagy isten,
Azért ti hűn fáradtatok.
Virúlnak ők erényben, hitben,
Im ez a ti jutalmatok.*

Palágyi Lajos.

Vörösmarty emlékezete.*

Magasztosabb, lelkesebb és összhangzatosabb nemzeti ünnepet kívánunk sem lehetne, mint a milyennel a magyarság Vörösmarty Mihály születésének századik évfordulóját a fővárosban, Székestehérváron és a haza száz más helyén megülte. A hála, a kegyelet és a dicsőítés szinte versenyre kelt, hogy a hódolat minden jelével elhalmozza a »Szózat« nagy költőjének ragyogó nevét. Az államférfi, a tudós, a költő, a művész, az ifjúság, az egyszerű nép, egy szóval a nemzet apraja-nagyja föllángoló szívvel sietett mindenüvé, a hol a hazafias fölbuzdulás a bűvös szavú lantos emlékezetének följújtására egy-egy alkalmi oltárt emelt, hogy hallgassa, vagy hirdesse a »Zalán futása« alkotójának soha el nem enyésző érdemeit.

A fényes ünneplések már lezajlottak; de a hazafias lelkesedés még folyvást örvendetes forrongásban tartja a szíveket és elméket. Hol itt, hol ott még újra meg újra összegyülekeznek a nagy költő tisztelői, hogy dicsőítsék azt, a ki életét és költői munkásságát utolsó lehelletéig a haza és nemzet dicsőítésének szentelte.

A mi intézetünk, az állami Paedagogium ifjúsága is külön ünnepléssel kívánt hódolni a régi dicsőség éneklőjének; azért gyűltünk most össze, hogy e hódolat önkéntes adóját lerójjuk s a magunk szerény koszorúját mi is letegyük a közkegyelet oltárának zsámolyára.

Nem kívánunk, hiában is kívánnánk versenyre kelni azon nagynál nagyobb szónokokkal, a kik Vörösmarty emlékezetét oly fényes díszbeszédekkel ünnepelték; de versenyre kelünk a hazafias érzésben mindenkivel, mert e részben senkinél hátrább maradni nem akarunk. és nem akarunk hátrább maradni a hálában és elismerésben sem, mely Vörösmartyt minden magyar részéről mindenkor megilleti és örökre meg fogja illetni.

Azt még itt, az iskola falai közt is fölösleges kérdezni, hogy ki volt Vörösmarty Mihály, mert már a serdülő magyar ifjú is tudja, hogy ő nemzetünk ébresztő szelleme, a magyarság dicsó emlékeinek, a jövőre

* Emlékbeszéd az állami Paedagogium ifjúsága által Vörösmarty Mihály születésének századik évfordulója alkalmából 1900. decz. 8-án tartott emlékünnepen.

vonatkozó vágyainak s reményeinek megszólaltatója s ezzel az új Magyarország megépítésének egyik vezérmunkása volt.

Egyszerű sorsban született az 1800-ik év december 1-én a fehérmegyei Pusztá-Nyéken, hol atyja gazdatiszt volt. A természet kebelén, törzsökös magyar nép között élte gyermekéveit, a legtisztább magyarságot szíván magába szóban, dalban, mesében. Majd Székesfehérvárra a cziszterciták jeles gymnasiumába került, ott végzett öt osztályt és mindig első kitűnő volt. Már ott buzgón olvasgatta az akkori nevesebb költők, különösen Virág Benedek és Berzsenyi Dániel műveit, melyek korán ébresztgetni kezdték költői hajlamait. A gymnasiumot Budapesten a piaristák gymnasiumában végezte, de ezzel, mondhatni, iskolai pályafutását is befejezte, mert épen akkor, 1817-ben, atyja elhalván, szegényes helyzetben maradt, özvegy édesanyja nem áldozhatott további taníttatására. Ezért, mint 17 éves ifjú, házi nevelőséget vállalt a Perczel családnál. Beiratkozott ugyan az egyetemre, de elfoglaltatása miatt többkevesebb rendszerességgel csak a bölcsészeti tanfolyamot végezhetette; a jogot már magánuton tanulta azzal a szándékkal, hogy ügyvéd lesz. Meg is szerezte az ügyvédi oklevelet, miután egy évig Tolnamegye alispánja mellett volt törvénygyakorlaton, de ügyvédi irodát soha nem nyitott. Huszonhatéves koráig megtartotta nevelői állását a Perczel családnál, s nagy kitartással nevelte nemcsak növendékeit, hanem önmagát is.

Rendkívül érdekes és tanulságos Vörösmartynak az önnevelése, mely nemcsak abból állt, hogy tanult, hanem szigorú önkormányzással szoktatta magát minden irányú eszmélkedésre, az élet és a természet gondos megfigyelésére, s lelki és erkölcsi erőinek összhangzatos kifejlesztésére, kiművelésére. Nagy tudatossággal képezte magát költői pályájára. Igen behatólag foglalkozott történelmi és irodalmi tanulmányokkal, úgy szintén nyelvekkel is, hogy az idegen irodalmak kincstárát is föltárhassa maga előtt. Mikor aztán, — mint «Zalán futása» előhangjában írja, — »biztos erőt érzett« s »nagyra kelendő képzeletek« tölték meg lelkét: egyszerre nagy alkotásokkal lépett föl. Alig volt 22 éves és már megírta »Salamon« című ötfelvonásos tragédiáját, noha ezt egyelőre csak barátai ismerték; s alig volt 24 éves, már megalkotta »Zalán futása«-t, a honfoglalás nagy hőskölteményét, mely 1825-ben nyomtatásban is megjelent s egyszerre országosan ünnepelté tette nevét.

De nem kell gondolni, mintha a költő addig ismeretlenül lappangott volna, mint egyszerű házi nevelő. Nem. Már előbb is állandóbban Pesten tartózkodván, összeköttetésbe lépett a pesti írókkal s azok akkori vezérével, Kisfaludy Károlylyal, levelezést kezdett Kazinczy Ferenczcel és egyéb jeleseken kívül megbarátkozott a nála két évvel ifjabb Deák Ferenczcel, kinek vonzalmát és becsülését halála perczéig bírta.

Közelebbi ismerősei, főleg barátai nemcsak kiválóan nemes jellemről, hanem költői tehetségéről is nagy véleménynyel voltak; a nagyközönség azonban még csak néhány lantos költeményéről ismerte, melyek időről-időre egyenként jelentek meg, főleg az akkor igen népszerű *Aurorában*. Mikor azonban a «Zalán futása» közlésre került:

általános lett a csodálat és bámulat az egész országban. Hazánk akkori borús egén mintha egyszerre új, váratlan fényességű nap tűnt volna föl, káprázatosan megvilágítva a régi dicsőséget s reményt keltve a jövő iránt a csüggedező lelkekben. E művében a múlt ragyogása és a jövő biztatása magában is rendkívül emelő, ébresztő hatású volt; de ezt szinte az elragadtatásig fokozta a gyönyörű nyelv, a hasonlíthatatlan zengésű verselés, a milyet addig nem hallott magyar fül, a mint addig nem zenge magyar dal.

«Zalán futása»-t a költői nyelv s a rajta végig vonuló mély hazafias érzés egyszerre irodalmi és nemzeti fontosságúvá tette, mert a nemzetnek egy nagy érzését fejezte ki egy politikailag is nagy pillanatban, az 1825-iki korszakos országgyűlés megnyílta előtt.

Irodalmilag nagy diadala volt a «Zalán futása»-nak egy részről az, hogy klasszikai alakban a romanticizmust emelte hatalomra, más részről pedig az, hogy az úgy nevezett orthologia (nyelvhelyesség) és neologia (új magyarság) küzdelmét egy csapással eldöntötte, a mennyiben az orthologia által követelt nyelvtisztaságot a neologia által hirdetett ízléssel a legszerencsésebben egyesítette, s így saját példájával mutatta meg, hogy a két elv nemcsak nem összeférhetetlen, hanem egymást támogathatja is.

Vörösmarty nyelve, bármily álmélkodást keltett is annak idején, igazában nem volt egyéb, mint az akkori köznyelv, de rendkívül értelmes és művészi alkalmazásban. Rendkívül értelmesnek mondhatjuk azért, mivel a költő mind az irodalmi, mind a népies szókat a legtökéletesebben értette és azok valódi és átviteles jelentéseit a legtudatosabban értekesítette; rendkívül művészinak pedig azért mondhatjuk, mert minden kortársánál jobban ismerte és ügyesebben alkalmazta az irálytani fogásokat. Különös könnyűséggel bánt a *jelzőkkel*, a *hasonlatokkal*, a *módatározókkal*, a *szóképekkel* és *alakzatokkal*. Milyen egyszerű és mégis mily hatóságos szépségek nála például az effélék: *párduczos Árpád*, *hadvezető Árpád*, *kaczagányos Ete*, *fejedelmi Zalan*; *örvös buzogany*; vagy az ilyenek: *Hullámként zajog és rohan a nép . . . — . . . gyors karvalyként csapkodja vitézít Kun Edömér . . . — Beszakad rozsanva sisakja . . . — Mint a villámé, tündöklük fénye vasadnak . . . Mintha egész sereget le akarna sodorni dűhében*, Nem szúr és nem döf, hanem ordítóva körülvag . . . — . . . Derengő Lelkem előtt *lobogós kopiak és kardok aczéli Szegdelik a levegőt . . .*

Mindezekben és számtalan hasonlóknban semmi olyan nincs, a mit akármely más akkori költő is el ne mondhatott volna; de van egy nagy dolog, az *újság*, azaz szóknak és kifejezéseknek újszerű alkalmazása, a mihez akkor csak Vörösmarty értett igazán. Ez és a komoly méltósággal párosult nemes pathosz utánozhatatlan magasságra emelte költői stílját.

Szintén ilyen egyéni hatalma van a régi, vagy a korabeli népies szókon, melyekről többnyire csak elemezgetve vesszük észre, hogy valóban régiek, vagy népiesek. S már épen ez mutatja a mestert, a ki biztosan nyúl minden eszközéhez és keresetlen természetességgel alkal-

mazza legművészbibb ékítményeit is. Arany sem bánik több szerencsével az avas régiségekkel, mint Vörösmarty az effélékben:

(ha) látná, mint epedek, *meg kezdene szálni* magában (Zal. fut. I. ének) . . . — *Égdegel* a sok tűz (II. ének) . . . — *Haj! mi nem* így nyugodott csak reggel is a csatateren (V. ének) . . . — *Vagy: A görögök* pedig elvesztek nyomorútan az ádáz Szittyá vezérnek *kardja miatt* (VIII. ének) . . . — *Hagyd búdat szállnia* («Az özvegy») . . .

A nyelvújítás műhelyéből kikerült csinált szók közül egy-egy oda téved koronként Vörösmarty tolla alá is, de igazán csak elvétve és akkor is csak olyan, a melyet vagy alkalmas rövidsége, vagy hangzatossága ajánlhatott; ilyenek a következők: *bájsugár, vérteli, iródy, barang, virány, dúlatag, vészterhes,** stb. De ezek szama, ismétlem, oly csekély, mint senki másnál abban a korban.

Ezek a nyelvi jelenségek két fontos bizonytságot tesznek Vörösmarty nagy írói egyéniségéről: egyiket azt, hogy, noha roppant képzelő ereje mélységek és magosságokat egyiránt játszva bejárt; noha eszmékben és érzésekben a dúsgazdagságig bővölködő, s noha leleményessége és alkotó ereje a költészet minden ágában sokat és remeket teremt: nincsen olyan gondolata és nincsen olyan érzése, a melyet jól, szépen s jellemzetesen ki ne tudna fejezni olyan időben, a mikor annyian panaszkodtak nyelvünk szegénysége miatt s a mikor ez a vélt szegénység annyi komolyabb elmét is rá csábított a szócsinálás áldatlan munkájára.

Másik fontos bizonytságot tesznek a föntebbi nyelvi, jelenségek arról, hogy Vörösmarty nem volt utánzó; nem utánzott sem hazait, sem idegent. Ő nemcsak tökéletes lángész, hanem egyszersmind maga a megtestesült ellenálló erő is volt. Akkor is voltak az irodalomnak fölkapott, divatos szavai és szólásmódjai, mint ma is bőven; de Vörösmartynek még a prózájába sem tudtak belopódzkodni; ő a maga szép, törzsökös nyelvén beszélt, legfőlebb annyi szabadságot engedvén meg magának, hogy egyes szókat új alakba kényszerített, vagy új jelentésekkel ruházott föl, ha gondolatát úgy vélte legjobban kifejezhetőnek, vagy izlése úgy diktálta neki.

De nem utánzott idegeneket sem. A latin költőkön kívül sokat foglalkozott ifjabb korában az olasz írókkal, a spanyol Calderonnal, majd angolúl is megtanúlván, Shakespeare-rel és Ossiannal, de egyik után sem indúlt, egyiket sem akarta másolni, noha mint buzgó dramafíró Shakespeare könnyen hatalmába ejthette volna. Becsülte a német költészetet is, de nem örömet foglalkozott vele. A francia irodalmat csak fordításokból ismerte, de romantikus irányát kedvelte, mint a melylyel az ő hajlama is egyezett.

Maradt tehát Vörösmarty eredetinek, bölcsen tudván, hogy csak az a mienk, a mi eredeti, míg az utanzas csak magunkra akgatott idegen czifraság a nélkül, hogy sajátunkka, velünk egygyé tudna lenni.

«Zalán futása»-val való diadalmas föllépése meghozta ugyan neki a hírt, nevet, dicsőséget, de nem hozta meg a biztosított állást, a mi

* Vörösmarty M. »Összes Munkái«, I. kötet. 21., 136., 186., 257., 278., 264., 268. l.

annál érzékenyebb baj volt rá nézve, mert nemcsak elég gyámolítására nem lehetett özvegy anyjának, hanem 1826-ban nevelői pályája is bevégeződén, a megélhetés gondja súlyosan nehezedett rá. Lehetett volna ügyvéd; de ő lelke ösztönét követve az írói pályát választotta, a mely pedig az ő idejében még igen sovány kenyér volt. Az a lelkes írói kör, melyet Kisfaludy Károly «Aurora»-járól Aurora-körnek neveztek, tagjai közt ünnepelte Vörösmartyt s a mennyire tehetette, művei kiadásának eszközlésével támogatta a jeles bajtársat; de ennek helyzete csak akkor indult javulásnak, mikor 1828-ban a «Tudományos Gyűjtemény» és «Koszorú» szerkesztését átvette s ezzel némi állandó jövedelemhez jutott. A szerkesztés gondjai azonban nem akadályozták költői működésében. Folyton születtek gyönyörű lantos költeményei, de 1830. tájáig mégis legtermékenyebb volt az epikában. Egymást érték kisebb nagyobb elbeszélő művei, melyek közül «Zalán futása»-n kívül «Cserhalom», «Eger» és a «Két szomszédvár» arattak legnagyobb sikert. Tárgyait, akár a történelemből, akár a mondából, akár a népmeséből merítette, egyaránt ragyogó képzelődéssel dolgozta föl s egyaránt kapcsolatba tudta juttatni kora politikai küzdelmeivel. Ez azonban, míg egy részről hatalmas eszköze volt hatásának, más részről gyöngítette műveinek epikai értékét, mert a nyugalmas tárgyiasságba kelleténél bővebben és gyakrabban vegyíti a költő alanyi érzését és hangulatát.

Az 1830-ik év nagy változást okozott Vörösmarty életében és munkásságában. Az Akadémia megalakulván, mindjárt első, szervezkedő gyűlésén (nov. 17.) második rendes tagjává választotta őt a nyelvtudományi osztálynak, hol Kisfaludy Károly korai halála miatt csakhamar az első helyre jutott 500 frt évi fizetéssel. Nemcsak nagy buzgósággal vett részt az Akadémia munkásságában, hanem Bajzával és Toldyval ő ragadta magához az osztály vezetését. Nagy részt neki tulajdonítható, hogy az új Akadémia mindjárt a Révai nyelvtani rendszerét tette magáévá. Ennek szellemében készültek az Akadémia első nyelvtudományi munkálatai, ú. m. a német-magyar és magyar-német *Zsebszótár*, a *Helyesírási, szóragozási és szókötési szabályok*, s a *Magyar nyelv rendszere*, melyeknek Vörösmarty volt a társszerkesztőjük. Egyszersmind ő és nevezett társai tartották fenn az »Aurora-kör«-t és csoportosították maguk köré a tehetségesebb írókat. Ez a kör alapította 1836-ban a ma is virágzó «Kisfaludy Társaság»-ot, valamint ők alapították az «Athenaeum» című szépirodalmi és a «Figyelmező» című kritikai folyóiratot, melyek 1843-ig főnállottak s irodalmi ügyekben döntő tekintélyűek voltak. Tompa Mihályt és Petőfit is ezek mutatták be először a magyar közönségnek.

A 30-as évek elejével Vörösmarty végképen abbahagyta az époszírás, mely a dicsőség diadalszekerére emelte. Annál buzgóbban művelte a lírát, melynek hazafias szellemű remekei közül elég legyen csak a *Hontalan*, *Az úri hölgyhöz*, a *Főti dal*, a *Keserű pohár* címűeket és a nemzeti énekké lett *Szózat*-ot említenem, melyek úgy hangjukkal, mint fölséges gondolataik bőségével minden magyar szívet tüzesebb érzésre gyújtanak. De nem kevésbbé remekek balladái, beszélykéi, ódái, szerelmi költeményei, dalai, genre-képei és epigrammái stb., melyek

közül alig tudunk választani, hogy melyiket nevezzük meg példa gyanánt. Az érzések és hangulatok egész hosszú sorozata rezeg át lelkünkön, ha a viharos *Salamont*, a borongó *Mikes búját*, az ájtatos *Hedviget*, a bú-bájos *Szép Ilonkát*, a káprázatos *Túlvilági képet*, az *Arvisi hajóst*, vagy az *Elhagyott anyát* olvastuk, vagy ha a *Laurához* s a *Merengőhöz* című remekeket élvezzük, avagy ha a *Szegény asszony könyve* tarúl föl előttünk, melyben a költő saját édes anyja kedves képét oly megragadó vonásokkal festi. Ismét más hangulatokat keltenek lelkünkben a sziporkázó, vagy mély értelmű epigrammák, vagy ha az oly hasonlíthatatlan humorú genre képet élvezzük, mint a »Tót deák dala«.

Vörösmarty a lírában eleintén gyakran használta a klasszikai versalakokat, de csakhamar a nemzeti verseléshez tért át, mely mind képzelete szabadságával, mind romantikus hajlamaival jobban, sőt egyedül egyezett. Egykorú bírálói közül a legkivalóbb, Erdélyi János, minden hódoló elismerése mellett is több kifogást tesz a rímelés ellen, bár nyomban siet a költőt azzal mentegetni, hogy »nyelvünkben a rímelés igen nehéz« és hogy »jó rímeink soha sem is lesznek, vagy fölöttébb ritkán, mindaddig, míg szavaink holt gyökerei (*pír, éd, csáb*) föl nem élesztetnek.*) Hát e pontban igen téved a kitünő bíráló, s kétszeresen téved, mikor e tekintetben a nyugati nyelvekre hivatkozik. Mert e kérdést annak a meggondolása dönti el, hogy a nyugati nyelvek *hajlítók*, a mienk ellenben *ragozó nyelv*. Amazoknak hajlító természetöknél fogva számtalan *rokonalakú* szavuk van, a mit még rendkívül tetéz náluk az egyezés törvénye, mely szerint a jelző melléknév a jelzett főnévvel, vagy az allitmányi névszó az alany névszóval nemcsak nemre, hanem végzetre nézve is igen gyakran egyező; miért is az ó-klasszikai nyelvek nyilván azért választottak a mértékét a verselés művészi eszközévé, mert prózajuk szinte a fulsértésig rímel, mint ma az olasz, vagy a spanyol nyelv. Épen ellenkezőleg van a dolog a ragozó nyelvekben s különösen a mi nyelvünkben, mert itt úgy a névszók, mint az igék minden raggal és képzővel mas mas alakot öltenek, s e mellett nemi, vagy nem szerinti végzeti egyezésnek még csak lehetősége sem fordúlhat elő. E miatt tehát valóban nehéz nálunk a művészi rímelés, de hogy mégis lehető, mutatja úgy népies, mint műköltészetünk.

Ezt az észrevételt pedig csak azért kívántam ide beszöni, mert főleg az irodalomban fölhangzó ilyes véleményeket és jelszavakat igen hajlandó megjegyezni és aztán tovább terjeszteni is a könnyen hívés és nem gondolas. minek eléggé hihedti bizonyítéka az a lépten-nyomon hallható allítás is, hogy a magyar nyelvben igen sok az *e* hang; noha bárki könnyen meggyőződhetik róla, hogy egygyel sincsen több, mint a mennyire ennek a nyelvnek szüksége van.

A líra mellett szorgalmasan, sőt szenvedélyesen művelte Vörösmarty a drámát annyira, hogy mindent összevéve épen ebben a nemben volt legtermékenyebb. Lelkesedéssel írta színműveit nemcsak mélyen érzett hajlamból, hanem abból a mély meggyőződésből is, hogy a drámai műfajnak kiváló irodalmi és nemzeti fontossága van főleg nálunk,

*) Erdélyi J. „Pályák és pálmák“ 184. 1.

hol a közélet és társadalom — legfőbb gócz hiányában — önmagából kénytelen ihletet, erőt és irányt meríteni.

Tárgyait e téren is főleg a történelemből és a mese köréből szerette választani s érdeklődését különösen a tragikai nem kötötte le. »Salamon« című első tragédiáját még »Zalán futása« előtt írta. Ezt követték utóbb: a »Bujdosók«, a népmesei elemekből alkotott s bajos nyelvéért ma is kedvelt »Csongor és Tünde«, a »Kincskeresők«, a »Vernasz«, a »Marót bán«, az »Aldozat«, a nemzeti színház megnyitására írt »Árpád ébredése« és »A fátyol titkai« című egyetlen vigjátéka.

E művek mind diszére váltak úgy Vörösmarty hatalmas tehetségének, mint a magyar drámairodalomnak; egyik-másik nagy akadémiai díjat is nyert; de a színpadon némelyik meg sem jelent, sűrűbb előadásra pedig egyik sem került; mert bár a kritika egyhangúlag elismerte, hogy tárgyválasztás, szerkezet és kidolgozás tekintetében sok jelességgel ékeskednek, mindazáltal főérdemük, hogy a magyar dráma nyelvet megteremtették, sőt hasonlíthatatlan verselesükkel a tökéletesség olyan fokára emelték, hogy színpadi szavalásra szebbet kívánni sem lehet; másrészt azonban érzékeny fogyatkozás bennük a lírai érzelmesség és az epikai részletezés, a mi nem igen fér össze a nagy vonásokban való jellemzéssel, színszerűséggel és azzal a teljes tárgyiassággal, a mit a színpad követel. Az írók közül többen követtek példáját és szintén elébe tették a költői hatást a cselekvény kerekdedségének és a színi hatásnak. De siker nélkül. A közönség a színi hatásnak hódolt s jobban kegyelte a kevésbé költői nyelvű, de színszerű francia drámákat. Ez aztán igen érdekes és tanulságos vitát keltett a költői és színi hatás hívei közt. A mai izlés e két elvnek művészi egyeztetését óhajtja es szereti.

Említésre méltó érdeme Vörösmartynak, hogy Shakespearet ő népszerűsítette nálunk. Remekül fordította tőle nyelvünkre »Julius Caesar«-t és »Lear király«-t, melyek ma is műsoron vannak.

A drámairodalommal elméletileg is sokat foglalkozott s e részben nemcsak a drámaíróknak és a művelt közönségnek nyújtott igen gondosan dolgozott ismertetéseket, hanem a színészeknek is nagyon alapos oktatásokat adott, a melyekkel nevezetesen hozzájárult, hogy színi irodalmunk és színművészetünk tökéletesedjen.

E futólagos vázlatból talán eléggé kiderült annyi, hogy Vörösmarty a költeszetnek mind a három ágában első rendű jelesként tündökölt. A korabeliek sokáig az epikában tartották legnagyobbnak, ő maga drámáira volt legbüszkébb, a mai kor pedig lírai költeményeit helyezi legmagasabb polczra. Annyi bizonyos, hogy műveinek minden fajával rendkívül nagy és üdvös hatást tett, mert fejlesztette és izmosította bennünk a nemzeti öntudatot, ápolta és fokozta bennünk a hazaszeretetet s lelkesedést és ösztönt oltott belénk, hogy a régi dicsőség példájára észszel, szívvel, karral igyekezzünk a jövő dicsőségét munkálni.

Vörösmarty 1843-ban alapított családot, nőül vevén Bajza sógor-nőjét, Csajághy Laurát, kit a férfiúi szív komoly és mély érzésével

szeretett. Ez második szerelme volt, melyet több mint 20 évvel előzött meg az első. Ifjú korában volt tanítványainak nővére, a szép Perczel Etelka gyújtotta szívet forró, szenvedélyes szerelemre, de a körülmények nem engedték, hogy az imádott leány élete társává legyen. Sok gyönyörű lírai költeményét sugalta ez a szerelem még akkor is, mikor már csak emlékül őrizhette szívében Etelka képét. E szerelem reményeinek zétfoszlása zárkozottá tette a különben is hallgatag, komoly természetű költőt. Munkától szabad idejét a barátságok és hazafias ügyekkel való foglalkozásnak szentelte. Házasságra igen sokáig nem is gondolt. A családtalan magánosság ridegségét azzal enyhítette, hogy vagy író barátaival vette magát körül, vagy lelkéhez közelebb álló társaságokat látogatott. Különösen örömet idézött Fáy Andrásnál, vagy Bártfay László házánál, kinek nagy műveltségű neje valóságos irodalmi szalont tartott, hol azon kor legkitünőbb férfiai szoktak egymással találkozni.

Szerelme újabb tárgyát, Laurát, hosszas megfontolás után kérte meg Vörösmarty, mert anyagi helyzete sokkal szerényebb volt, hogy sem egy család kényelmes eltartására elegendő lett volna. Házasságuk mindazáltal létre jött 1843-ban s a szaporodó gondok mellett is boldog volt. Egymás után négy gyermekük született: két fiú és két leány, kik közül — mint Gyulai Pál írja — «a nagyobbikat Ilonának keresztelteté, hogy mintegy örökségül hagyja neki költői dicsősége egyik sugarát, a legbájosabb női eszményképet, melyről valaha álmódzott». És «Szép Ilonka»-nak ezt a névrokonát a gondviselés kegye mind máig megtartotta s annyira fölmagasztalta, hogy mint Magyarország ez idő szerinti miniszterelnökének neje érthette meg dicső atyja születésének szazados emlékűnnepét.

Vörösmarty házasságra lépte után nagyobb munkát többé nem írt, de líraja azon túl sem némúlt el. E mellett egyre több részt vett a politikai életben, melynek kitünőségei mind sűrűbben érintkeztek a köztisztviselésben folyton emelkedő költővel. Az 1848-iki eseményeket Vörösmarty is lelkesedéssel üdvözölte, s mint az ellenzék hívét még ez évben országos képviselőjévé választotta az alvidéki jankováczi kerület. 1849-ben az országos kegyelmi főtörvényszék bírója lett, de bírói szerepének csakhamar véget vetett a nagy nemzeti szerencsétlenség. Ügyünk elbukása rendkívül lesújtotta a különben is mély érzésű hazafi-költőt. Egy ideig bujdosott, de aztán 1850-ben Pesten jelentkezett a katonai törvényszeknél, mely az elfogatástól megkímélte, sőt kegyelmet is adott neki.

A megélhetés eszközeitől csaknem teljesen megfosztott költő a keblét eltöltő mélységes honfibanattal Fehérmegyébe költözött s előbb Baracskán, majd szülőföldjén birtokot bérelve, gazdálkodással igyekezett föntartani családját. Azonban a nem neki való mezei munkára annal kevésbé volt alkalmas, mert egészsége megrendült s testi ereje lassú, de folytonos hanyatlasnak indult. Lantját csak ritkán zendítette meg, de különben költői ereje mindvégig teljes épségben megmaradt. Fenyés bizonysga ennek «A vén cigány» című utolsó előtti költeménye, melyet 1854-ben az orosz-török háború kitörésekor írt. E zordon hangú dithi-

rarb keserűségébe vegyíti azt a napjainkban szállóigévé lett biztató mondását, melyben Magyarország sorsának jobbra fordulása iránti reményét fejezi ki, hogy

„Lesz még egyszer ünnep a világon“;

E hatyúdal eléneklése után odahagyta a falusi életét. Egészségének helyreállítása végett családotól Pestre költözött 1855. vége felé s a Váczi-utczán abban a házban fogadott szállást, a melyben Kisfaludy Károly elhunyt s a mely — fájdalom — neki is halotti házává lett. November 17-én vette át a szállást és 19-én már örök álmra hűnta le ott szemeit. Szívszélütés érte, mely egy csapással kioltá nemes élete fáklyáját. E gyászos eseményt közelebb emléktáblával örökítette meg a Kisfaludy-Társaság a ma is fönnálló házon.

Az emléktáblát nemsokára szobor, Magyarország első költőjéhez méltó ércszobor fogja követni a fővárosban, hogy hirdesse a halhatatlan énekes hírét, nevét s a magyar tarsadalom kegyeletét a legkésőbbi nemzedékeknek is időtlen időkig; de sem kő, sem érc nem fogja hitebben s maradandóbban őrizni a lángész emlékét, mint elavúlhatatlan becsú művei, melyekből hazafiságot, eszményiséget, izlést, lelki és erkölcsi emelkedettséget fog meríteni hazafi és honleány, míg csak magyar él e földön.

Üdv, áldás és dicsőség Vörösmarty emlékének!
Budapest, 1900. decz. 8.

Király Pál.

A győri állami tanítónőképző-intézet 25 éves történetének vázlata.¹

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Midőn a kegyelet ezen ünnepén intézetünk negyedszázados életéről kell beszámolnom, nem lehet az a feladatom, hogy a 25 év teljes, részletes történetének ismertetésével merítsem ki mélyen tisztelt hallgatóim türelmét, hanem csak a kiemelkedőbb mozzanatokat fogom bemutatni az intézet keletkezésének, működésének és jelen állapotának általános képéből.

Hazánkban az állami tanítónőképzés intézménye alig több mint 3 évtizedes. Az 1868-ik évi népoktatási törvény szabályozta ügyét s ebből kifolyólag nyílt meg az 1868-ik év végén az első állami tanítónőképző. Ezt követték rövid idő alatt a többi hasonnemű intézetek, a melyek keletkezésének sorrendjében a győri az ötödik.

Létrejöttét Trefort Ágoston, akkori közoktatásügyi miniszternek köszönheti; annak a nagy államférfunak, a ki, hogy a nőnevelés nemzeti fontosságát teljesen ismerte és méltányolta, arról alkotásaiban számos emléket hagyott maga után.

Az intézet létesülése nem kívánt áldozatot Győrtől. Elhelyezéséhez kedvezett a szerencse, a mennyiben éppen akkor vált eladóvá egy e

¹ Szerző felolvasta a tanítónőképző-intézet 25. évi jubileumi ünnepén. Szerk.

czélra a város legalkalmasabb pontján fekvő, 4 utcától környezett 6498 m² területű telek, a melynek épületei ugyan csak az első szükségleteknek felelhetnek meg. Ennek megvásárlásával az intézet felállítása idejére államköltségen szerzett saját hajlékot nyert.

A szervezés munkája a legjobb kézbe jutott, mert az igazgatói állásra Kasztner Jankát nevezték ki, a ki ma már az ország első női tanintézetének, a bpesti állami polg. tanítónőképző intézetnek az igazgatója. Az igazgatótanács és a 6 tagból álló első tanári testület kinevezése után 1875. évi október hó 20-ig már annyira haladt a szervezés ügye, hogy az intézet megkezdhette működését az első évfolyammal, melyre 40 növendéket vettek föl. Ezek közül 3 némi csekély díjért, 17 pedig ingyen kapott teljes ellátást az intézetben. A 20 bejáró közül 6 részesült pénzbeli segélyben.

Az orvosi felügyelettel dr. Sikor Józsefet bízták meg.

Ugyan ezen évben nyílt meg a gyakorló iskola is az első osztályal, a melyhez járultak aztán évenként fokozatosan a népiskola többi osztályai, míg teljes 6 évfolyamúvá lett.

A következő évben a képző második évfolyamának beállítása az épület alkalmatlan voltánál fogva már akadályokba ütközött volna, azonban Trefort nemcsak létesítette, hanem szeretettel is gondozta az intézetet annyira, hogy 1876 évi júliusban a helyszínén személyesen rendelkezett a szükséges átalakításokról. Ez lehetővé tette a második és a következő évben a 3-ik évfolyam megnyitását. Ekkor a három osztálynak már 115 növendéke volt. A tanulók tetemes segélyben részesültek, így: 40 benlakó közül 33 kapott ingyen ellátást, a bejárók közül pedig 28 részesült havi 20—8 frt között várakozó segélyben.

A 3-ik évfolyam megnyitásával szaporodván a munka, még egy tanítónőt kapott az intézet. Ugyanekkor szerveztetett az internatusban a gazdasági állás.

Az 1877/8-ik tanévnek 3 kiemelkedő tanügyi mozzanata van: 1. ekkor tartatnak az első képesítő vizsgálatok, 2. új tantervet kap az intézet, 3. vele kapcsolatosan megnyílik a házi-ipar munkatanítónőket képző három éves tanfolyam, a mi egyidejűleg minden állami tanítónőképző mellett szerveztetett.

Ezek képesítő vizsgálataira a szervezeti szabályzat értelmében a rendes képesítő vizsgáló bizottságot szakbiztosokkal kellett kiegészíteni. E tisztelet itt Kränzlein Mihály, Fabián Sándor és Grätz Edéné helybeli tekintélyes kereskedők, továbbá Kalóczy Lajosné és Goll Fani töltötték be.

142 házi-ipar munkatanítónő nyert képesítést nálunk ezen intézmény fennállása alatt, a mely 1895-ben megszűnt, mert ugyanis képesít az elemi tanítónői oklevél az elemi iskolákban való munkatanításra, vagy a ki kevesebb tanulással kivan ilyen alkalmazást nyerni, azt elérheti a munkamesternői bizonyítvány megszerzésével is. A magasabb fokú intézetekben való munkatanításra pedig ez időtől kezdve az «Országos felső nép- és polgári iskolai tanítónő vizsgáló bizottság» képesít.

Időközben mind érezhetőbbé vált annak hátrányos oldala, hogy az internatusban csak 40 növendék fér el és így bármilyen körülménnyel helyezi el az igazgatónő a városban az ország különböző részei-

ből fölvevett növendékeket, nem részesülhetnek azok olyan gondozásban, a milyen a fejlődés eme korszakában levő leányokra nézve kívánatos. Más mód hiányában a következő évben úgy segít az igazgatónő e bajon, hogy a tőszomszédságban fogadott bérházzal bővíti az internátust. Ebből ugyan az a kellemetlenség származott, hogy az intézethez tartozó egyik külön álló épülettel az utcán keresztül kellett közlekedni, de a két rossz közül még is ez volt a kisebbik.

Jobb orvoslásra nyújtott reményt az a körülmény, hogy Trefort miniszter 1880. évi június hóban újból meglátogatván az intézetet, meggyőződött az építkezés égető szükségéről s megbízta Gönczy Pál, akkori miniszteri tanácsost, hogy erre nézve tervezetet készítsen. Ennek az intézkedésnek azonban még nem volt meg akkor a kívánt sikere. A következő évben a képzőintézetek eddigi három évfolyamát 4-re emelték főképpen azért, hogy a növendékek hiányos előképzettségének pótlására és a gyakorlati kiképzésre több idő jusson. Ezen intézkedés folytán az 1881/2 ik tanévtől kezdve új tanterv szerint folyt a tanítás.

A IV ik évfolyam megnyitása új helyiségek bérbevevését tette szükségessé. Erre legalkalmasabb volt a megyeház-utczai Bizinger-féle ház. Oda helyezték ki a gyakorló iskolát.

Ezen évnek szomorú eseménye, hogy elragadta a halál az intézet egyik benlakó kiváló tanítónőjét, Kuczelnik Vilmát, kinek földi maradványait a kartársak és tanítványok őszinte fájdalommal kísérték nyugvó helyére, a melyhez egy díszes sirkövet állítottak.

Az 1883-ik év végre meghozza az intézetnek azt az örömet, hogy a rég óhajtott új épület munkájához kezdenek. Gönczy Pál miniszteri tanácsos utasítása szerint készült az épület terve, melynek kivitelét Spach Nándor soproni építész vállalta el. Az új épület 1884. évi október hóban lett készen.

Ezen épület, mely 50 benlakó növendékre számított internátussal és gyakorló iskolával kapcsolatos 4 évfolyamú tanítónőképző intézet elhelyezésére készült, csak 53 ezer forintba került. De csakhamar be is bizonyult, hogy nem mindig takarékoság az, ha kevés kadással szerzünk be valamit; mert az ügybuzgó tanáritestület munkája elé mind-egyre akadályokat gördített az, a mi az épületből kimaradt, mint például a kísérletező terem, a mi bénítja a természettani oktatást, vagy hogy nincs tornaterem s így csak olyan testgyakorlatokat lehet végezni, a melyek az ebédlőteremben végezhetőek. Nincs még sok minden, a minek lenni kellene s a minek felsorolását nem mulasztottuk el ott, a honnan a baj orvoslását remélhetjük.

Az 1886-ik évben elveszti az intézet eddigi igazgatóját, Kasztner Jankát, ki 11 évig vezette ügyeit kiváló szakértelemmel, rendkívüli ügybuzgósággal s a legszebb eredménnyel. Megvált az intézettől, mert áthelyeztetett az akkor nagyon nehéz viszonyok között volt kolozsvári tanítónőképző igazgatói állására, a melynek betöltése azon időben különösen sok tapasztalatot, tapintatot és erélyt kívánt. Azért ez az áthelyezés a miniszteri bizalom kitüntetése volt.

E veszteség fájdalmát enyhítette az, hogy Orsetti Emilia szemé-

lyében méltó utódot kapott az intézet, melynek az új igazgatónő egykor kitűnő növendéke, azután pedig ugyanolyan tanítónője volt.

Az intézet az eddigi nyomon halad. De mind jobban szaporodik a felvételt kérők száma s általában nagy a túdulás a tanítónői pályára. Ennek következtében a tanügyi kormány a felvételt szigorító rendelkezést ad ki, melyek szerint ezentúl az első évfolyamra csak évi 210 forint teljes tartásdíjat fizető növendékek vehetők fel; bejárók nem kaphatnak segítyt; csak jeles készültséget bizonyítók tarthatnak igényt fölvételre s egy-egy osztály létszáma nem lehet nagyobb 20—25-nél. Míg e rendelkezések teljesen érvényben vannak, addig csakugyan csökken a fölvételt kérők száma.

Az 1888-ik évnél az a szomorú nevezetessége, hogy Trefort miniszter befejezi tetteiben gazdag, nemes életét. Az intézet szívből gyászolva ünnepli meg nagynevű alapítójának, kegyes pártfogójának emlékét.

A következő tanév az intézet egész eddigi életében legkedvezőtlenebb egészségi tekintetben. A tél kezdetén a városban járványszerűleg lép fel az influenza s annyira megtámadja az intézetet, hogy egyik napon 25 bealako, még több bejáró, 21 gyakorló iskolai tanuló s a tanárikar 3 tagja fekszik e betegségben, melynek áldozatul is esik egyik negyedéves növendék.

Ez alatt az igazgatónő egészségi állapota is annyira megrendül, hogy kénytelen ismételten 6 havi szabadságot kérni. Ezen időre az igazgatói teendőkkal és pénzkezeléssel Csepreghy Endre, rendes tanár, az internátus vezetésével Heinrich Józsa, bealako tanítónő, bizattak meg. Mikor pedig Orsetti Emilia szabadságidejének letelte után sem érzi egészségét elég szilárdnak, az állásával járó feladat betöltésére, nyugdíjaztatását kéri.

Munkatársai őszinte sajnálattal vesznek búcsút a szeretett igazgatónőtől s az intézet vezetése 1891. évi augusztus hóban a jelenlegi igazgatónő kezébe kerül.

1892-ben megünnepeltük Csepreghy Endre, köztiszteltben álló volt tanárunk működésének 30 éves jubileumát, a melyen az ünnepelt jelenlegi és messze földről ide sereglett volt tanítványai mellett Győr város intelligens közönsége is nagyon szép számmal volt képviselve.

Ugyanezen évben új tanítóképesítő vizsgálati szabályzatot kapunk. Ez tetemesen megváltoztatja a képesítő vizsgálatok módját, mely addig az 1877-ik évben kiadott szabályzat szerint történt. A legnevezetesebb változások, hogy az új szabályzat szigorítja a magán úton készülő vizsgálatra bocsátásának föltételeit és azon tantárgyak közül, melyek addig a szóbeli vizsgálat tárgyai voltak, négyet áttesz az írásbelihez.

Az állandó szakfelügyelet létesítése végett 1894-ben a közoktatási kormány a vidéki képzőintézetek részére külön miniszteri biztost rendel Sebastyén Gyula a budapesti polgári tanítónőképző igazgatói címvel felruházott rendes tanára személyében. Őszinte örömmel értesül erről tanári testületünk, mert a kinevezett miniszteri biztos igazi szakember, a ki életének nagy részét a tanítóképzés szolgálatában töltötte s így

közvetlen tapasztalásból ismeri annak minden ügyét. A mi intézetünket 1898-ban látogatta 3 napon keresztül.

1895-ben tanügyi kormányunk fenkölt gondolkozású vezére, dr. Wlassics Gyula, egy olyan reformmal lepi meg a vilagot, a mely a legszebb reményekre jogosítja mindazokat, a kik a nőnevelés eszméjeért lelkesülnek s annak szolgálatában állanak. Bölcs miniszterünk megnyitja az egyetem kapuit a kiváló tehetségű és a tudományos pályákra hajlammal bíró magyar nők előtt. Ezzel ledönti azt a korlátot, a mely arra kényszerítette őket, hogy külföldön keressék a tovább tanulás lehetőségét, vagy hogy teljesen saját erejükre hagyatva kétszeres nehézséggel küzdjenek a tudomány azon táplálékaért, a mely felé lelkük vágya vonja.

A magyar nőnevelés ügyének e korszakot alkotó fordulata abból a szempotból is jobb jövővel biztatja intézetünket, hogy immár több kereseti pálya nyílik a nők előtt s így kevesebb lesz azok száma, a kik hivatás nélkül, csak a megélhetés kényszerűségéből lesznek tanítónőkké.

1896-ban új rendelet szabályozza részletesen a felvételeknél kövendő eljárást. Ebben egy lényeges könnyítés van a szülőkre az által, hogy ezentúl nem az új tanév kezdetén, hanem a megelőző végén vannak a felvételi vizsgálatok s így meg vannak mentve attól, hogy bizonytalanságban, esetleg hasztalan tegyék meg a kikészítés költségeit.

Ezen rendelet szerint már csak a helyiségek térbeli viszonyai korlátozzák a tanítónői pályára alkalmasnak talált felveendőik számát. Mégis legnehezebb a munkánk, úgyszólván küzdelmes napjaink vannak a felvételi vizsgálatok idején, mert mind fokozódik a jelentkezők száma, a mely háromszor-négyszer annyi, mint a hány elhelyezhető. Ezért is mind érezhetőbbé válik épületünk kibővítésének szüksége. Hogy ez miként volna legcélszerűbb, arra nézve már 1895-ben terjesztettünk fel részletes javaslatot. De — más intézeteknél talán még nagyobb volt e tekintetben a baj — azért eddig még mindig csak a remény stadiumában vagyunk arra nézve, hogy az építkezéseknél legközelebb reánk kerül a sor.

1896-ban az ezredéves orsz. kiállításon vesz részt intézetünk szellemi és anyagi részének teljes feltüntetésével. Ugyanakkor az igazgatónő egyik tanítónővel a növendékeknek egy 24 tagból álló csoportját viszi a kiállítás és a főváros nevezetességeinek megtekintésére.

Az 1898/9-ik tanévben kísérletet tesz tanári testületünk arra, hogy több napig tartó tanulmányut rendezésével adjon alkalmat a növendékeknek történelmi, föld- és néprajzi ismereteik közvetlen szemlélet útján való gyarapítására. Az első ilyen kirándulás célpontja Fiume és környéke volt menet Zagráb, jövet az Adelsbergi barlang és Grác megtekintésével. Utunk 8 napig tartott és minden tekintetben a legjobban sikerült, 35 növendék vett részt benne.

Hasonló utazást rendeztünk a múlt évben is Bécs és Pozsony városok megtekintésére. Ennek egyik mélyen megható momentuma volt, midőn növendékeink Bécsben a kapuczinusok sirboltjában megkoszorúzták hazánk megdicsőült védőangyalának, Erzsébet királynénak kopor-

sóját. — 5 napig tartott ez a szintén teljesen sikerült kirándulás, 42 nővendék vett részt benne és személyenként 10 frtba került.

Intézetünk mindenkor méltó részt vett a nemzeti öröm vagy gyász nyilvánulásaiban. Például az utolsó 10 év alatt megünnepelte Széchenyi István születésének 100-ik évfordulóját, Jókai 50 éves írói munkásságát, az 1848-iki események 50 éves jubileumát, hazánk fennállásának 1000-ik évét, uralkodónk megkoronáztatásának 25-ik évfordulóját.

Szívből részt vettünk az országos gyászban Erzsébet királynénk megrendítő halála alkalmával, a midőn megfelelő gyászünnepelelyel adtunk kifejezést érzelmeinknek.

Intézetünk negyedszázados élete alatt sok személyváltozás is fordult elő. Azonban olyanokat is tisztelhetünk itt ma, a kik 25 év óta vannak velünk összeköttetésben. Ezek egyike azon idő óta az igazgató tanács tagja és jegyzője: dr. Kautz Gusztáv, a kinek munkaszereteten sohasem látszik meg az idő folyása, a ki ma is ifjúi hévvel dolgozik minden nemes ügy előhaladásán, a kinek nevével Győrött mindenütt találkozunk, a hol a közérdek tetteket kíván.

Kezdetől fogva van az intézet kötelekeben szeretve tisztelt házi orvosunk, dr. Sikor József is.

Kartársaink közül ketten vannak az első tanári testületből: Staab Lénárd ügybuzgó zenetanárunk és Fadgyas Pál, ág. h. ev. növendékeink lelkes hitoktatója. Mindketten soha nem lankadó, példás kötelességérzettel teljesítették azt a feladatot, a melynek végzésére vállalkoztak.

Az igazgató tanács első elnöke Vargyas Endre kir. tanfelügyelő volt 1888-ig, a mikor Stáhly György veszprémmegyei kir. tanfelügyelővel kölcsönösen áthelyeztettek. 12 év mulva, vagyis a mult év végén Stáhly tartós betegeskedése következtében visszavonult a megye népoktatásügyének vezetésétől, a melyet — s vele az igazgató tanácsban is az elnökséget — a folyó év kezdetétől fogva Kuliszeky Ernő, jelenlegi nagyrebcsüilt tanfelügyelőnk vett át.

Az igazgató tanács többi tagjai voltak:

1. Gayer Samu algymn. igazgató, 1875-től 2 év mulva bekövetkezett haláláig.
2. Gyapay Dénes alispán, 1875-től 4 évig, midőn eltávozott városunkból.
3. Dr. Kautz Gusztáv kir. tanácsos, jogakadémiai igazgató 1875-től a mai napig.
4. Dr. Kovács Pál kir. tanácsos, 1875-től 11 év mulva bekövetkezett haláláig.
5. Zerpák János kanonok, 1875-től 3 év mulva bekövetkezett haláláig.
6. Nagy Pál polgármester, 1878-tól 7 évig.
7. Nogáll Károly czimz. püspök, 1878-tól 18 év mulva bekövetkezett haláláig.
8. Dr. Vaszary Kolos, akkor főgym. igazgató, jelenleg Magyarország hercegprimása, 1879-től 6 évig, midőn pannonhalmi főapát lett.

9. Karsay Sándor püspök, 1885-től 15 évig.
10. Kozics László nyug. cs. és kir. kapitány, 1885-től a mai napig.
11. Gr. Laszberg Rudolf főispán, 1887-től 13 évig.
12. Dr. Karácson Imre esperesplebános 1897-től.
13. Goda Béla alispán, a f. év kezdete óta.
14. Isó Vincze ág. h. ev. lelkész, 2 hó óta a mai napig és
15. az intézet 3 igazgatója.

A tanári testületben voltak rendes tanítónők és tanárok:

1. Staab Lenard 1875-től a mai napig.
2. Jaskó Károly 1875 től 10 évig, akkor hasonló minőségben áthelyeztetett más intézethez.
3. Kárpáti Endre 1876-tól 7 évig, mikor a beszterczebányai felsőbb leányiskola igazgatója lett.
4. Mocsári Gerő 1883-tól a mai napig.
5. Csepreghy Endre 1885-től 12 évig, ekkor a félegyházai tanítóképző igazgatója lett.
6. Litschauer Teréz 1887 től 8 évig, a beszterczebányai felsőbb leányiskola internátusi igazgatói állására történt kineveztetéséig.
7. Macskásy Sándor 1895. végétől 1 évig, ekkor áthelyeztetett más intézethez.
8. Palmay Lenke és
9. Mohar József 1897-től a mai napig.

Segédtanítónők és tanár.

1. Kuczelnik Vilma 1875-től 6 év mulva bekövetkezett haláláig.
2. Szombathy Fani 1875-től 10 év mulva történt nyugdíjaztatásaig.
3. Tomor Ilona 1877-től 11 évig, midőn férjhez menvén megvált a tanítói pályától.
4. Goss Dóra francia tanítónő, 1881-től 1 évig, ekkor meghalt.
5. Orsetti Emília 1882-től 6 évig, midőn ezen intézet igazgatója lett.
6. Keul Sarolta 1883-tól 3 évig. Ekkor saját kérésére a kolozsvári képzőintézethez áthelyeztetett.
7. Karsay Jolán 1883-tól 5 évig, midőn a helybeli polgári iskola igazgatója lett.
8. Heinrich Józsa 1886-tól 6 évig, akkor rendes tanítónővé előléptetéssel a kolozsvári hasonnemű intézethez áthelyeztetett.
9. Szukováthy Ilona 1888-tól 11 évig, midőn saját kérésére az ujbpesti polgári iskolához áthelyeztetett.
10. Zsigárdy Flóra 1892-től 2 évig. Ekkor saját óhajtása szerint a gyöngyösi polg. iskola rendes tanítónője lett.
11. Zsiga Margit 1894-től 3 évig, midőn férjhez menvén megvált a tanítónői pályától.
12. Watzesch Janka 1896-tól,
13. Kiss Mariska 1897-től,
14. Holczman Ferencz 1899-től a mai napig.

Gyakorló iskolai tanítónők:

1. Fai Gizella 1875-től 15 év múlva saját kérésére történt nyugdíjaztatásáig.
2. Kuszákné Bánóczy Róza 1893-tól a mai napig.

Hitoktatók:

- Róm. kath. 1. Widder Cziprián 1875-től 2 évig.
 2. Hahnekamp György 1877-től 5 évig.
 3. Varga János 1882-től a mai napig.
- Ág. h. ev. 4. Fadgyas Pál 1875-től a mai napig.
- Ev. ref. 5. Pereszlényi János 1877-től 17 év múlva bekövetkezett halálaig.
 6. Szekeres Mihály 1894. évi januártól a tanév végeig.
 7. Szabó Zsigmond a következő tanév kezdetétől a mai napig.
- Izr. 8. Dr. Ranschburg Salamon 1875-től 10 évig.
 9. Pfeiffer Mór 1885-től 2 évig.
 10. Dr. Fischer Gyula 1887-től 11 évig.
 11. Dr. Schwarz Mór 1898-től a mai napig.

Óraadók:

1. Szabó József helybeli főreáliskolai tanár, 1885-től 12 évig tanította a rajzot és szépirást.
  2. Pentsy József a helybeli polg. iskola rajztanára ugyanazt tanította 1897-től 2 évig.
- A francia nyelv tanítására voltak alkalmazva:
1. Özv. Dorner Mihályné 1896-tól 1½ évig és
  2. Mihacsek Vilmos 1897-től 2 évig.

* * *

Intézetünkben a lefolyt 25 év alatt 561 jelölt nyert elemi iskolai tanítónői és 142 házi iparmunka tanítónői oklevelet.

Ezen okleveles tanítónők közül, a mennyire sikerült felőlük adatokat szerezni, ma is a tanítónői pályán működik 344. Közöttük 6 igazgató és pedig: 1 óvónőképzőintézeti, 2 internátusvezető, 4 polgári iskolai igazgató. Tanító- vagy óvónőképzőintézetnél működik 11, felsőbb leányiskolánál 5, polgári iskolánál 30. A győri tanintézeteknél vannak alkalmazva 24-en.

* * *

Az intézet fenntartására a múlt évben 70,850 korona fordított. Ebből leszámítva a más forrásokból jött ösztöndíjakat, a házbér egyenértéke s a tartásdíjakból, valamint képesítési és oklevél díjakból megtért összeget, az állam tényleges kiadása 52582 korona volt.

Azon tanévre az ország 33 megyéjéből 120 növendék volt fölvéve, a kik közül évközben egy sem maradt el: 71 részesült összesen 21,680 korona segélyben, a melyből 18,900 kor. állami, a többi:

győri kir. árva-alapítványi ösztöndíjak, pénzügyminiszterium, jövedéki birságalap, budapesti protestans árva-egyesület, Fiume és Esztergom városok pénztara, Schreiber Ignác alapítványa és az igazgató tanács segélye.

Ugyanis igazgató tanácsunk nemeslelkű tagjai a gyűléseken kiérdemeltapidíjaik teljes összegével mindenkor az érdemes szegény sorsu növendékeket segélyezik. Az ily módon gyakorolt jótéteményük e 25 évi pénzösszege 4640 korona.

Hogy mennyire felelt meg intézetünk feladatának, az képzett tanítónőink működéséből látható. Azt pedig tiszta lelkiismerettel mondhatom, hogy tanári testületünk mindenkor teljes erejével törekedett e feladat megoldására vagyis arra, hogy a hazának hivatásuk magaslatán álló tanítónőket s a mi ezzel szorosau kapcsolatos, derék honleányokat neveljen.

* * *

Miután ezzel befejeztem intézetünk eddigi életének a rendelkezésre álló időhez mért vázlatát, szívem leghálásabb érzelmeivel köszönöm méltóságos dr. Axamethy Lajos min. tanácsos urnak ugyis, mint a miniszter ur excellentiája képviselőjének, ugyis mint a népoktatásügy érdemekben gazdag közvetlen főnökének, hogy becses megjelenésével emelte a mai ünnepünk díszét. Biztató reményt is merítünk mi ebből intézetünk jövő virágzására, a mi csak úgy lehetséges, ha részesül azok kegyes jóindulatában, a kiktől sorsa függ.

Lelkem mélyéből köszönöm még az igen tisztelt jelenlevők mindegyikének, hogy eljöttek a mi örömmünnepünkben résztvenni.

De az őszinte halaérzet kél lelkemben ez órában mindazok iránt is, a kik e 25 év alatt intézetünk fejlődéséhez munkájukkal, vagy másnemű támogatásukkal hozzájárultak. Leljék jutalmukat ezért abban a tudatban, hogy a nevelés szent ügyét szolgálták s egy olyan intézmény érdekében fáradoztak, a mely 703 fiatal leánynak adta kezébe a tisztesség megélhetés eszközét.

Legyen az ég áldása továbbra is e munkán!

Győr, 1900. december 9-én

Pataky Irma.

A győri állami tanítónőképző-intézet 25 éves jubileuma.

— 1900. évi december 9-én. --

Előkészületek.

Tudtuk bizony, hogyne tudtuk volna, hogy a jubileumok czégérét a sűrű használat erősen megkoptatta már. Mégis kitűztük!

Elnatározásunkra döntő befolyással volt Győr intelligens tarsadalmanak intézetünk iránt tanúsított érdeklődő jóindulata, felsőbb hatóságaink biztató magatartása és az intézet volt növendékeinek mély halaérzetébe és az intézet iránti kiapadhatatlan szeretetébe vetett bizodalunk. Ideális célunk a jubileummal azonban kezdetről fogva mindvégig az volt, hogy a tanítónőképzésnek és szélesebb körben a nőneve-

lésnek barátokat szerezzünk, intézetünk továbbfejlődésének pedig újabb lökést adjunk. És a midőn tanfelügyelőnk és igazgatónőnk az igazgató-tanács és a tanári testület nevében a miniszter urat örömmünkre meghívták és ő képviselővel a népoktatásügyi szakosztály vezetőjét, *dr. Axaméthy Lajos* miniszteri tanácsost bízta meg: nem lehetett többé kétségünk az iránt, hogy a kopottas czéger daczára ünnepünk a legfényesebben fog sikerülni és kitűzött czélunkat a lehető legteltjesebben fogjuk elérni. Természetes, hogy a mit a siker érdekében munkával és utanjárással kellett biztosítani, azt a tanári testület minden tagja *Pataky Irma* igazgatóval az élén lelkes örömmel megtette. Munkájában önzetlen támogatója és a jubileum sikerének egyik lelkes harczosa volt *Kulisseky Ernő*, kir. tanfelügyelő.

Axaméthy megérkezése és a tisztelgések.

A kir. tanfelügyelő, az intézet tanári testülete és a győri tanítószázad színe-java várazkodott szombaton délután a vasuti állomáson a miniszter képviselőjére, *dr. Axaméthy Lajos* miniszteri tanácsosra és az érkezendő vendégekre. Szívből fakadó «éljen» fogadta Ő Meltóságát, a ki *Főzsa Mihály* központi tanfelügyelő kíséretében érkezett meg. De örömmel üdvözöltük a tanítóképzés és népoktatás olyan előkelő munkásait, a milyenek *Nagy László* és *dr. Herrmann Antal* a fővárosból, vagy *Margitay Főzsef* és *Csepreghy Endre* a vidékről. Az ünnepből messze kiemelkedő jelentőséget tulajdonítunk *Matica Károly*, a zágrábi országos képző igazgatója és a horvátországi népnevelés előkelő munkása megjelenésének.

Miután *Axaméthy Lajos*, miniszteri tanácsos, szállásán elhelyezkedett, a kir. tanfelügyelősegre hajtattott, a hol a tisztelgő küldöttségeket fogadta. A miniszter képviselőjének az itt elhangzott beszédekre adott válaszai nagy és általános tanügyi jelentőséggel bírnak, azért ezeket bő kivonatban közöljük.

A tanítónőképző-intézet tanári karát *Pataky Irma* igazgatónő vezette a miniszter képviselője elé. Beszédében azon hálát, ragaszkodást és szeretetet tolmácsolta, a melylyel a képző intézeti tanárság *Wlassics Gyula* miniszter iránt viseltetik. Ezen érzelmek egyik legfőbb osztályosa — mint mondá — ép a képviselővel megbízott tanácsosa a miniszternek, a ki bámulatos munkaerejével és nemes szívével lebilincseli mindazokat, a kikkel valaha dolga volt. Kitüntetésnek tartja az intézetre nézve, hogy ünnepén ő képviseli a minisztert, a ki áldásos működésének és gazdag szellemének javarészét a tanítóképzés felvirágoztatására fordította.

Axaméthy válaszában mindenekelőtt köszönetet mondott miniszterének, hogy őt képviseltetésével megbízta. Azután kiemelte *Wlassics Gyula* minisztersége idejére eső azon nagyfontosságú intézkedéseket, a melyek a tanítóképzés ügyét az utóbbi időben jelentékenyen előmozdították, egyszersmind kilátásba helyezett újabb nagy horderejű intézkedéseket. Ezen tényekért a képzőintézeti tanárság méltán viseltethetik a multa nézve hálával, a jövőre nézve bizalommal Ő Exczellentiája iránt! A maga részéről biztosíthatja a tisztelgőket, hogy a jövőben is a tanítóképzés ügyének önzetlen munkása és a győri allami tanítónőképző-intézet előbbre haladásának Ő Exczellentiájánál szószólója lesz.

Majd szívesen fogadta az állami polgári leányiskola tanárainak tisztelgését *Karsay* Jolán igazgatónő, a kath. tanítóképző-intézet tisztelgését *Haller* József igazgató és a *Győrvidéki Tanító Egyesület* tisztelgését *Mohar* József tanár, egyesületi alelnök, vezetése alatt.

Mohar József, mint a miniszter Győrről időző képviselőjét és első népoktatásügyi tanácsosát, egyszersmind az egyesület tisztelebeli tagját, üdvözölte. Ennek a tanítóegyletnek — mondá — csaknem három évtizedes tradíciója van, a melyet legtalálébban ez a szó fejez ki: «munka»! Az egyesület tagjai mindig ott munkálkodtak a magyar nemzeti kultúra hatalmas épületén; sőt ennek a munkának a legfontosabb részében, az épület alapjainak lerakásában osztozkodtak. A nemzeti kultúra épületének tervezői és építői között immár több mint három évtizede foglal helyet dr. *Axaméthy* Lajos, ma pedig ennek a munkának a vezetője! Az egyesület tradícióinak eszményi megtestesítőjét látja szóló a miniszter képviselőjében és az egyesület tiszteletbeli tagjában; élteti őt és kéri a tanítósg és az egyesület részére további jóindulatát.

Dr. *Axaméthy* Lajos miniszteri tanácsos megköszönvén azt a bizalmat és ragaszkodást, a melylyel a győrvidéki tanítósg a népoktatásügy vezető munkásai, a saját személye és főként megbízója, a miniszter Ó Nagyméltósága iránt viseltetik: beismeri, hogy három évtizedet meghaladó pályájának vezérelve a komoly «munka» volt. Hogy eredményekre hivatkozhatik, a tanítósg első sorban *Wlassics* Gyulának köszönheti, a ki nemes szívének egész melegével együtt érez a tanítósggal. A miniszter máris sokat tett a tanítósg erkölcsi és anyagi helyzetének javítása érdekében, de még többet fog tenni, mihelyt ezt az ország gazdasági viszonyai megengedik. Legyen a tanítósg bizalommal Ó Nagyméltósága iránt, bizalommal szebb jövője iránt és maradjon meg álhathatosan az egyesület nemes tradíciója: a «munka» mellett!

A vacsora.

Kedves és felejthetetlen emlékü lesz az a kedélyes vacsora, a mely az igazgatónő egyszerű, magyaros és vendégszerető asztalán várta a miniszter kiküldöttjét és az egyesületek és intézetek képviselőit. Itt tört ki igazán a szívek mélyéből az a benső szeretet és ragaszkodás, a melyet a tanítóképzés munkásai *Wlassics* Gyula iránt és méltó tanácsosa, dr. *Axaméthy* Lajos képző-intézeti tanárok ezen igaz barátja iránt oly régóta és osztatlanul táplálnak. Az érzelmek ezen spontan megnyilatkozása annál becsebb lehet a miniszter képviselője előtt, mert Győr társadalmának ott levő képviselői, mint gróf *Laszberg* Rudolf főispán, *Goda* Béla alispán és az igazgatótanács előkelő társadalmi állásban levő tagjai nemcsak tartózkodás nélkül csatlakoztak ahhoz, hanem saját érzelmek hozzáadásával általánosabb és magasabb értékűvé tették azt. Ezek az érzelmek kétségtelenül megtaláltak útjukat *Axaméthy* szívéhez és lelkéhez, úgy láttuk, nem csak el nem zarkozott előttük, hanem viszonzta is azokat: az érzelmek ily harmoniájából, a tanügy egyszerű munkásainak ily megbecsüléséből csakis az ügy javára irányuló nemes elhatározások fakadhatnak. Meleg ünneplés tárgya volt *Matica Károly* zágrabi országos képző-intézeti igazgató is, a ki tudvalevőleg

a Zágrábba vetődött magyar tanárokat és tanulókat mindenkor vendégszeretettel fogadja és a horvát-magyar testvériségnek egyik leglelkesebb apostola.

A vacsorát megelőzőleg a miniszteri tanácsos Józsa Mihály központi tanfelügyelő kíséretében meglátogatta a növendékeket vacsorájok közben, majd behatóan megtekintette az intézet minden helyiségét. Megragadta figyelmét a mindenütt tapasztalt rend és tisztaság mellett a helyiségek szűk és hiányos volta is; itt azt a benyomást szereztük ebből a szemléből, hogy az oly régóta kért és várt építés immár nem sokáig várat magára.

Az ünnep.

Gyönyörű nap kedvezett az ünnepnek. A kitűzött időre, délelőtt 11 órára az intézet zeneterme zsufolásig megtelt előkelő közönséggel. Ott láttuk a miniszter képviselőjével, *dr. Axaméthý Lajos* miniszteri tanácsossal és kísérelőjével *Józsa Mihály* tanfelügyelővel az első sorokban: *gróf Laszberg Rudolf* főispant, *Zechmeister Károly* kir. tanácsos, polgármestert, *Goda Béla* alispánt, *Jáczy Vilmos* ezredest, az igazgató-tanács tagjait teljes számban. *Némethné Orsetti Emiliát*, az intézet volt igazgatóját, *dr. Fischer Sándor* és *Szabó István* országgyűlési képviselőket, *dr. Németh Antal* kir. tanácsos főigazgatót, *dr. Mohl Antal*, városi plébános, kanonokot, *Rusček Antal* nádorvárosi esperes plébánost, a többi egyházak lelkészeit, *dr. Ziskay Antalt*, az ügyvédi kamara elnökét, *Angyal Armánd* városi főkapitányt és autonómiai elnököt, *Németh Miklós* megyei főjegyzőt, *Szávay Gyula* szerkesztőt, az iparkamara titkárát, *Fischer Gyula* főügyészt, *Depold Béla* főmérnököt, *Mladoniczky Ignác*z prépost-kanonokot, *Hahnékamp György* kanonok, papnöveldei igazgatót, *Acsay Ferencz* benczés főgimnaziumi igazgatót, *Lenner Ferencz* főreáliskolai igazgatót, *Matavovszky Béla* felsőkereskedelmi iskolai igazgatót, *Haller József* kir. kath. tanítóképző-intézeti igazgatót, *dr. Karácson Imre* tanítóegyesületi elnököt, több hatóság, egyesület és intézet képviselőit, a helybeli tanítóság színe-javát, több vidéki szülőt és a volt növendékek szép és meghatott seregét.

Különösen emelték az ünnep tényét a vidékről jött tanférfiak díszes serege. Ott láttuk: *Szabó Karoly* kir. tanácsost, a szomszéd Sopron vármegye tanfelügyelőjét, *Nagy László* és *dr. Herrmann Antal* igazgatókat, továbbá *Watzesch Gizella* képző intézeti tanítónőt és *Faskó Károly* tanárt Budapestről; *Matica Károly* orsz. tanítóképző-intézeti igazgatót Zagrából, *Margitay József* igazgatót Csáktornyáról, *Csepreghy Endre* igazgatót Félégyházáról, *Menich Antal* tanárt Pozsonyból, *Kardhördő László* és *Fuhász Imre* tanárokat Páparól, *Balla Mihályt*, a Pesti Napló szerkesztőjét és többeket.

Kuliszeky Ernő, kir. tanfelügyelő, az alkalomhoz illő szép beszéddel nyitotta meg az ünnepet. Álljanak itt e beszédből a következő részek: «Trefort Ágoston ezeltől 25 esztendővel, az ő megszokott gyors elhatározásával Győr városát jelölte ki a felállítandó tanítónőképző-intézetek egyikének székhelyéül. Az ő kulturpolitikai éleslátását intézetünk fennállásának 25. évi fordulója teljesen igazolja. Ez különösen abban domborodik ki, hogy e tősgyökeres magyar városban az intézet

növendékeit kitűnő tanári karral oly igazi hazaszeretetre neveltette, hogy ez intézetből kikerült tanítónők az idegen ajku lakosokkal bíró vidékeken, mint apostolok, a legnagyobb önfeláldozással működnek». «Az intézet tanári testületében mindenkor a szeretet, tisztelet és kölcsönös megbecsülés honolt. Az intézet igazgatónői ezekből erőt, tanarai és tanítónői pedig bátorságot merítettek munkásságukhoz; az ő lelkes buzgalmon, csüggedést nem ismerő szorgalmukon és hazafias érzelmeiken alapuló törekvésük eredményezte, hogy intézetünk minden egyes növendéke legjobb tehetségével és kiváló szorgalommal csakis egy cél felé törekedett és törekszik: «hogy a vezetésére bízott iskolákban munkás, becsületos, vallásos és hazafias érzelmű tanulókat neveljen és oktasson.» «Intézetünk a jövőbe vetett bizalommal büszkén tekint vissza 25 éves múltjára; az újabb 25 év munkásságához erőt kölcsönöz az a tudat, hogy itt küzdelem és versengés csakis a kötelesség minél pontosabb teljesítése közül merülhet fel».

A megnyitó beszéd után *Axaméthy Lajos*, miniszteri tanácsos emelt szót és az alább következő nagy hatású beszédet tartotta:

Axaméthy ünnepi beszéde.

«Igen tisztelt ünneplő közönség!

Ha méltán ünnepel a család a kised születésénél, midőn pedig a jövő látképét még csak a verőfényes remény ékesíti: mennyivel jogosultabb ez az ünnep, ha az ifjú elérve életkorának negyedszázadát és fényesen igazolva a megvalósított vágyakban s beváltott reményekben gazdag élete által a hozzá fűzött várakozásokat, neki indul elérni azt, mit életének eszményi végcéljául a Gondviselés kitűzött.

Ép ily jogos ünnepélyt ültek itt, e történelmi emlékekben oly gazdag városban, ezelőtt negyedszázaddal, midőn létesült ez intézet s ennek összes, súlyos terheit vállalra vette az a lelkes kis csapat, mely akkor erre megbízatást nyert. És az alapításnál részt vett ügybuzgó erőket kétségtelenül elfogta akkor az aggodás, hogy vajjon az intézet, mely oly csekély és elegenden eszközökkel létesült s melynél csakis a remény pótolta a hiányokat: meg fog-e tudni felelni a hozzá kötött várakozásoknak és be fogja-e tudni tölteni nemes hivatását.

Hosszú terhes és meredek út vezetett a jelen időpontig, midőn az intézet negyedszázados fennállásának évfordulóját elérte.

Ámde a haladó intézetet rögzös útjában vezérelték a jó akarat, a tehetség, a kitartás és szakismeret. És ime, midőn eljutott az intézet jelzett évfordulójára, örömmel és meglelégedéssel tekinthetünk vissza a lefolyt és sikerekben gazdag múltra, a mely egyuttal biztosítékát képezi egy más fényesebb jövődönék. És az eredmény főleg az intézet érdemekben gazdag tanszemélyzetének köszönhető, melynek egyik fő-része az intézet élén faradhatlan ügybuzgalommal működő igazgatónő *Pataky Irma* ő nagyságának tulajdonítható.

Midő az érdekelt tényezőknék a miniszter úr, ő nagyméltósága nevében megköszöném fáradhatatlan tevékenységüket, saját nevemben, úgy mint az ügyek előadója, melynek körébe a képzőintézet is tartozik,

teljes elismerésemet fejezem ki mindazoknak, kiket itt az érdem méltán megillet.

Ez alkalommal még bensőségteljesen üdvözlöm dr. *Kautz* Gusztáv kir. tanácsos ur ő nagyságát, dr. *Sikor* József intézeti orvos urat, *Staab* Lénárd tanár urat és *Fadgyas* Pál hitoktató urat, mint azon férfiakat, kiknek 25 évi itteni lelkes és buzgó munkálkodásuk szorosan össze van forrva ezen intézettel, melynek felvirágoztatásához ernyedetlen buzgóságuk által oly nagy mértékben hozzájárultak.

Midőn tehát a nevezett urakhoz a miniszter úr ő nagyméltósága által ezen nagy jelentőségű ünnep alkalmából intézett üdvözlő iratokat átnyujtanám, szívből kívánom, hogy ezen intézet még sokaig legyen tanuja és osztályrészesze áldásos működésüknek.

Isten áldása kísérje mindenkoron ezen intézetet és azokat is, a kik benne tanítanak és tanulnak».

Az ünnep folytatása.

A miniszter képviselőjének beszédje a legteljesebb visszhangra talált az egybegyűlteknél. Még e beszéd hatása alatt állott fel szólásra dr. *Kautz Gusztáv* kir. tanácsos, az igazgató-tanács tagja, hogy a maga és kitüntetett társai nevében a miniszter elismerését megköszönje.

Zechmeister Károly, kir. tanácsos, polgármester, emelt ezután szót; a város közönsége nevében üdvözölte az érdemes jubiláló intézetet, biztosítván azt a város további rokonszenvéről és támogatásáról.

Goda Béla, alispán ugyanily értelemben és szellemben lelkes szavaikkal a vármegye közönsége nevében beszélt.

Majd *Pataky Irma*, intézeti igazgató, lépett a felolvasó asztalhoz és felolvasta az intézet 25 éves történetének vázlatát. A kellemes felolvasás mindvégig lebilincselte a hallgatókat; a felolvasás befejeztével pedig meleg ovációban részesítették az érdemes igazgatót. (Felolvasása lapunk más helyén egész terjedelmében olvasható. Szerk.)

Ezután a tanügyi üdvözlésekre került a sor.

Elsőnek a volt növendékek nevében *Kiss Mariska*, tanítóképző-intézeti tanítónő, üdvözölte az ünneplő intézetet. Bájos és hallgatóságát könyekig megható beszédéből alljon itt ez a rész:

... «Vajjon ki tudtam-e fejezni, hogy mi volt és marad örökké nekem, nekünk, kik mint az intézet volt növendékei itt összegyűltünk, meg azoknak is, kik el nem jöhettek, de szíveikben velünk ünnepelnek, ez intézet? Volt második, legdrágább otthonunk, a hol meleg szeretettel, fáradhatatlan buzgalommal élesztették bennünk a lelkesedést, hivatás-szeretetet és kötelességteljesítés szent tűzét, melynek lángja bevilágítja életünk rögös, gyakran sötét pályáját. Marad az az oltár, mely jelképezi, összpontosítja és érvényre juttatja azon magasztos eszméket, miket tanítói hivatás neve alatt egybefoglalhatunk. Áhítattal gondolunk mindig ez oltárra, melyhez térdhajtva jöttünk el e szent napon, hogy fennállásának, áldásos működésének 25. évfordulóján üdvözöljük, ünnepeljük».

A volt növendékek szemén csillogó könyv le sem száradhatott, a mikor a jelenlegi növendékek szószólója, *Horecsky Emilia*, IV. éves növendék, szépen előadott és növendéktől szokatlanul tartalmas beszé-

dével azokat újra előcsalta. Ebből a beszédből álljon itt a következő rész:

«Itt jelölik ki számunkra azon irányt, a melyen haladva társul szegődhetünk szép hazánk legdicsőbb munkásaihoz: a néptanítókhoz. Itt tanulunk eszmékért lelkesedni, a gyermeki lelket ismerni és szeretni, hazánk érdekében dolgozni és életünk céljául egy — érületében és nyelvében — magyar nemzedék nevelését tekinteni. Ragyogó példákban tanuljuk meg, hogy a kötelesség hű és lelkiismeretes teljesítése az az életet átható elv, a melynek nyomán embertársaink becsülése, lelkiismeretünk nyugalma, tehát boldogságunk fakad» . . . «Hogyne szeretnők hát ez intézetet? hogyne lelkesednénk érte fogékony lelkünk egész hevével? hogyne ragaszkodnánk hozzá fiatal szívünk egész melegével? hogyne volna a mai nap örömnép a mi életünkben is?? «O jertek kedves társaim! olvaszzuk szívünkéből és lelkünkéből fakadt érzéseinket hő imává, küldjük fel a buzgó áhítat szárnyain a Mindenható trónja elé s kérjük az ő szakadatlan áldását e házra; szeretett igazgatóinkra és jó tanarainkra!»

A volt és a jelenlegi növendékek üdvözlétének elhangzása után *Nagy László* kért szót és a «Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete» nevében üdvözölte az intézetet. Beszédének tartalma ez volt: «Az ország összes tanítóképző-tanárainak érzelmei olvadnak be azon ünnepies hangulatba, a mely e pillanatban mély őszinteséggel nyilvánul a hatóságok, szülők és a művelt társadalom részéről ezen intézet s tanítói testülete iránt. Kötelességünknek tartjuk elismerésünket kifejezni, mert jól tudjuk, mily mélyen szántott ez intézet a lefolyt negyed század alatt a kultúra talaján s mily odaadó buzgalommal és sikerrel ápolták itt a hivatásszeretet Vesta-tűzét. Kötelességünknek tartjuk ez ünnepies pillanatban a nyilvánosság előtt azt is elismerni, hogy a győri tanítóképző-intézet tanítótestülete a tanítóképzés és népoktatás fenforgó ügyeinek előmozdítását célzó országos mozgalmainkban mindenkör hűségese küzdő társunk, sőt itt-ott előjáró harcosunk vala. Az itt nyilvánuló lelkes hangulat és közérdeklődés nemcsak ez intézet tanítóiban, hanem az ország tanítóképző tanáraiban is azon megnyugtató és fel-emelő gondolatot ébreszti fel, hogy nem hiába fáradoztunk a multban s bátran nézünk a jövőben ránk varakozó feladatok elé. Eme feladatok legmagasztosabbika a női szíveket felvértezni a népnevelés nagy erkölcsi és hazafias céljainak szolgálatára. Ehhez a nemes munkához kívánok önöknek, tisztelt Kartársaim, lankadatlan erőt!»

E beszéd, mint az intézet munkálkodásának egyik legszebb és legilletékesebb (a kartársaktól jövő) elismerése, jó hatással volt az összes egybegyűltekre, de különösen az érdekelt tanártestületre, a mely a jövőben kétségtelenül fokozott mértékben lesz azon, hogy kartársai nagybecsülését és elismerését kívívja.

Ezután a polgariskolai tanítóképző és a képezdei tanári tanfolyam megbizásából és nevében *dr. Herrmann Antal* emelt szót. Magas színvonalu beszédéből álljanak itt a következő részek:

«Örvendek, sőt büszke vagyok rá, hogy a győri állami tanító-nőképzőt üdvözölhetem a belső jelentőséggel és külső díszszel egyaránt

kiváló örömnepén, a magyar tanítóképzés faiskolája, mondhatnám apa⁴ intézete, a budapesti állami polgáriskola tanítóképző és a vele kapcsolatos képző tanári tanfolyam megbizásából és nevében.

Üdvözlöm ez alkalommal általában a magyar tanítónőképzést, melynek olyan kiváló képviselője a jubiláló intézet. A tanítóképzőnek talán még általánosabb, finomabb, magasztosabb a rendeltetése mint a főképzőnek. A férfi a tudomány legkülönbözőbb csarnokaiban szerezheti be a szellemet kikészítő, a kenyeret adó ismereteket, melyekkel felfegyverkezne vívhatja az élet harczeit, megalkothatja a család fészket és védheti azt a külvilág viharai ellen. De bent a nő, az anya a családi szentély őre, a szív, a lélek, a kedély képzője, nevelője, nemesítője, a jellem alapozója. A mit nagy szellemek nagyot alkotnak a nemzet javára, az emberiség szent eszményeiért, annak gyökere legtöbbször ott van az anya, a nő ihlető, áldást termő hatásában. Az anya adja meg a család erkölcsi és nemzeti jellegét. Csak igazán magyar anyák tehetik szinig magyarrá ezt az ezer év multán sem egyöntetű nemzetet. Első sorban a magyar nő és kiváltképen a magyar tanítónő szent hivatása az a sokat emlegetett második honfoglalás.

De a társadalmi életben is a nő adja meg a nemesebb műveltséget, a művészi zománczot, az eszményi irányzatot. Nemzeti életérdek tehát, hogy minél több magyar nő minél műveltebb legyen, s minél tökéletesebb tényezője a gyermek-, a család-, a nemzetrevelésnek.

A férfi-szakképzés sok irányúságával szemben a nő magasabb művelődése eddig majdnem kizárólag a tanítónőképzőben csúcsosodott ki. És az újabb alakulatok mellett is ez a nők legtermészetesebb magasabb iskolája. Kivánatosnak tartanám, hogy minél több tanítónőképzőnk legyen, még pedig lehetőleg olyan kitűnő szellemű, mint a győri. Nem csak azért, mert a nő van leginkább hivatva arra, hogy hivatalos nevelője és oktatója legyen a nemzet gyermekeinek, a kiknek az első fokokon nem annyira tudomány kell, mint szeretet, nemes érzés, hit, vallás, a gyakorlatiakban is eszményi lendület, mint a leendő jellem biztos alapja. Vajha társadalmunk közép- és felsőbb rétegeiben minél több nő végezhetne tanítónőképzőt, hogy minél tökéletesebb eszményi nevelője legyen a jövőndő magyar társadalomnak.

A győri állami tanítónőképző-intézet örömnepén nyugodt lelkiismerettel, sőt büszke önérzettel tekinthet negyedszázados buzgó működésének közvetlenül a vidékre és országrészeire, közvetve az egész nemzetre kiható üdvös eredményeire. Az ós Pannoniát, a Duna jobb és szebbik partját, talán ép olyan joggal mondhatjuk az ország jobb kezének, mint Erdélyt. E jobb kéz drága gyűrüje Győr városa hajdan a rokon avarok hatalmas gyűrűvára, aztán a nemzeti műveltség varázsgyűrüje. E gyűrűnek nem szines tündöklésű, de eszményi tiszta fényű *drágaköve*, az egész vidék féltett, szeretett *kincse*: ez a tanítónőképző.

És ez a nagyhatású intézet nehéz körülmények közt, elégtelen eszközökkel teljesíti fontos hivatását. Nemzeti kötelesség volna, e belsőleg példás intézetet azzá tenni külsőleg is, teljes mértékben megadva neki a tanítás, a nevelés eszközeit, a haladás, a fejlődés feltételeit, hogy

kellően átalakulva már a közel jövőben úgy arányúljon mostani állapothoz, mint a hogy ez a jelenlegi viszonylik a 25 év előttihez.

Több kedvező jel biztat, hogy a magyar nőnevelés javára teljesülni fog ez óhajunk. Ilyen jel pl. magának ez ünnepélynek fényes sikere. Biztat első sorban, hogy miniszterünk ez ügy illetékes vezetőjét, alkotni tudó főmunkását küldötte képviselőjéül e jelentős ünnepélyre. Biztat a megye és város ez alkalommal is impozáns módon megnyilatkozó meleg érdeklődése. Biztat a kiváló hivatottságú kir. tanfelügyelő s a buzgó igazgató-tanács. Minthogy azonban a tanító az iskola: legértékesebb biztosíték az iskolai és polgári erényekben gazdag tanárikar és a példás buzgalmú igazgató.

Országosan ismert nevű, nagy érdemű elődök becses örökébe lépve, Pataki Irma igazgatónő szívének szeretetét, lelkének erejét, szellemének tudását teljesen és osztatlanul a tanítónőképzés nagy ügyének szentelte és ennek a magasztos hivatásnak el egész kizárólagosan Lemondott arról a boldogságról, melyek a physiologiai család nyújt, hogy őket családjául fogadva, nevelő anyja legyen a nemzet leendő nevelőnőnek, hogy ezeket hivatásukért rajongó tanítónők ké nevelje s ezzel boldogítva, ebben találva saját boldogságát is. Szellemi örököseiben fog élni és segíteni fog megalkotni az új századnak tökeletesebb erkölcsű és műveltebb, tehát boldogabb és hatalmasabb magyar nemzetét. E reményben üdvözlöm még egyszer a győri tanítónőképzőt történelme első szakának végén, jobb jövője hajnalán.

Ha jól esik a testvérek (a kartársak) elismerése, úgy kétszeresen jól esik a szülő, (a tanár) elismerő és biztató szava. A tanítóképző tanári tanfolyam elismerő megemlékezése az ünnepi viragdísznek egyik legszebb bokrétája volt.

Ruppenthal Lajos tanár, a győri állami polgáriskola nevében mondott egy lendületes, *Dr. Kardos Imre*, a Győrvidéki Tanítóegylet elnöke, az egyesület nevében egy szellemes üdvözetet. Majd a tömerdek üdvözlő-sürgöny közül az intézet első érdemes igazgatójának, *Lázárné-Kasztner Fankának* üdvözlete olvastatott fel, mire *Kuliszeky Ernő* kir. tanfelügyelő, megköszönte a miniszteriumnak, a hatóságoknak, testületeknek, szülőknak és növendékeknek az ünnepen való részvételét, azt lelkes szavakkal berekesztette.

A társasbéd.

A lélekemelő ünnep végeztével a Vigadó nagytermének csinosan felterített fehér asztalai vártak a vendégeket, a városi és vármegyei élet kitünőségeit. A növényekkel ékesített és fényesen kivilágított teremben több, mint 100 teríték lett gazdára. Az asztalfőn *Axaméthy Lajos* ült *Lassberg Rudolf gróf* főispán és *Kuliszeky Ernő* kir. tanfelügyelő között. Ott láttuk még az asztalfőn *Zechmeister Károly* polgármestert, *Goda Béla* alispant, *Pataky Irmát*, a jubiláló intézet igazgatóját, *Kuliszeky Ernőnét*, *Némethné Orsetti Emiliát*, *dr. Kautz Gusztávot* és *Fischer Sándor* orsz. képviselőt; majd tovább a délelőtti ünnep vidéki és helybeli érdemes hölgy és férfi vendégeit.

A negyedik fogásnál felemelkedett *dr. Axaméthy Lajos* és lendületes szavakban éltette a legelső magyar embert: a királyt.

Nyomban utána *gróf Laszberg Rudolf* főispán, tevékeny kultusz-miniszterünket, *dr. Wlassics Gyulát* éllette. *Kuliszky Ernő* tanfelügyelő a miniszternek benső szeretettel körülvett képviselőjére, *dr. Axaméthy Lajosra* emelte poharát. *Axaméthy Lajos* viszont az intézet vezetőségét és tanári testületet éllette. *Dr. Kautz Gusztáv* egy derült visszapillantás keretében az intézet régi vezetőire és kitűnőségére, Kasztner Jankára és Orsetti Emiliára; Vaszary Kolosra, Karsay Sándorra és gróf Laszberg Rudolfra; majd annak mai kitűnő vezetőjére, Pataky Irmára, érdemes tanárkarára, közöttük az intézettel együtt jubiláló *dr. Sikor Józsefre*, Fadyas Pálra és Staab Lénárdra mondott figyelemmel és élvezettel hallgatott pohárköszöntőt. Ezen pohárköszöntő hatása alatt az ünneplők Lázárné Kasztner Janka és Vaszary Kolos távirati üdvözlését határozták el. *Mohar József* az igazgatótanácsot és elnökét éllette. Ettől fogva a felköszöntők hosszú árja indult meg. Az ünneplésből kivette részét a közszeretben álló főispán, a vármegye és a város, *dr. Kautz Gusztáv*, az igazgatótanács jubiláló tagja és mindvégig jegyzője; az illusztris tanügyi vendégek, közöttük *Matica Károly* zágrábi igazgató, a növendékek és azok lelkes szószólója, Kiss Mariska, a sajtó és sűrűen az intézet tanári testülete és igazgatója: Pataky Irma. A cigányzenekar alig-alig jutott hozzá, hogy egy-két nótát huzhasson.

Levelbelileg, vagy sürgönyileg üdvözöltek az intézetet: Vaszary Kolos biboros hercegprímás, gróf Csáky Albin, Berzeviczy Albert, Fehér Ipoly pannonhalmi főapát, Suppán Vilmos, Zirzen Janka, a legfelsőbb testvérintézet, több szülő és számos volt növendék.

A hangverseny.

Estére ismét megtelt a Vigadó nagy terme diszes közönséggel. A változatos műsor már előre is kellemes szórakozást és élvezetet ígért az egybegyűlteknél.

A műsor prológgal kezdődött, melyet *dr. Sikor József* irt ez alkalomra s *Csillag Margit* volt növendék szavalt el élvezetesen és kedvesen.

Következő pont gyanánt Storch A. M. »Éji varázs«-át énekelte szabatosan az intézet növendékeinek fehérbe öltözött serege.

Harmadik pontnak Liszt — a Hymnus és Szózat felett irt — rapsodiját játszották *Vass Margit* és *Unger Iona* III. éves növendékek. Biztos és jól iskolázott játékkukkal zajos elismerést vívtak ki.

Arany Janosnak »Rege a csoda szarvasról« című zenés költeménye következett ezután, melyhez a magyaros, hangulatos és szép zenét Sttojanovics Jenő irta. A szaváló részeket *Szabó Folan*, az intézet volt növendéke adta elő művészi közvetlenséggel és nagy hatással. Az énekrészeket *Badiny Melanie* III. éves növendék zongorakiséréte mellett, a növendékek kara énekelte.

Kiss Isa, volt növendék művészi zongorajátékában gyönyörködött ezután a közönség. Székely Imre »Bank-bán« felett irt ábrándját játszotta biztosan és finoman.

Holczmann Ferencz, intézeti tanár, egy ez alkalomra irt ügyes és kedves monologját adta elő ezután élénk derültséget keltve *Veszélousszky Folan* II. éves növendék.

A következő programpont *Várady Antal* és *Révfy Géza* tanító-képző-intézeti tanár «Az ezüsfátyol legendája» című valtásos irányú melodramája volt. Szavalta *Szeidl Mariska* IV. éves növendék, harmoniumon *gróf Kreith Anna* III. éves, zongorán *Littomericsky Margit* II. éves növendék kísérte.

Ezután *Csukáss Etelka*, az intézet volt növendéke énekelt magándalokat biztosan, tiszta, erős hangon. Előadását a közönség megismételtette.

A műsor fénypontja azonban *Pálmay Lenke*, volt növendék és intézeti tanítónő szavalata volt. Hangjának hatalmas erejével és művészi előadásával a közönséget magával ragadta, a mely szünni nem akaró ovációval jutalmazta.

Befejezésül Szentgály Gyula Rákóczy-indulóját énekelte a növendékek kara, a zongorakíséretet *Télessy Ilona* IV., *Molnár Margit* II. és *Nagy Margit* I. éves növendékek szolgáltatták. A közönség a hatással előadott indulót megismételtette.

Az ünneplők egy emelkedett hangulatban, nemes és élvezetes szórakozásban eltöltött nap emlékével hagyták el a hangversenytermet, a várost; távozófélben is szerencsekívánataikkal halmozván el az intézetet és igazgatóját, Pataky Irmát, a ki e pillanatban minden bizonynyal boldog volt, hisz munkásságának a sikerben és elismerésben feltalálható jutalmában e napon oly teljes mértékben volt része.

Nem jól töltenők azonban be a hű krónikas tisztét, ha e szép hangverseny előkészítői: Staab Lénárd zenetanár és Pálmay Lenke r. tanítónő iránt tartozó elismerésünket e helyen is le nem rónánk.

Mérleg.

Az elsorolt tények — úgy gondolom — feljogosítanak bennünket azon következtetés levonására, hogy ez a jubileum minden részében teljesen sikerült.

Az ünnepség főbb eredményeit az itt következőkben foglalhatjuk össze.

Egyik becses és értékes eredménye az ünnepnek dr. Axaméthy Lajos, miniszteri tanácsosnak abban való részvétele volt. Az ünnepen egybegyült képző-intézeti tanárságnak és tanítóságnak alkalma nyílt a hazai népoktatási munka érdemes vezetője iránti érzett benső ragaszkodását kimutatni; Axaméthynek pedig módjában állott ez ügy napszamosai lelkületéről újabb tájékozást és meggyőződést szerezni. Az ily közvetlen érintkezések és tapasztalatok a mi viszonyaink közepett kétszeresen értékes gyümölcsöket teremhetnek; semmi kétség sincs az iránt, hogy ennek az érintkezésnek a tanítóképzés ügyére általánosan, a győri állami tanítónőképző-intézet továbbfejlődésére pedig különösen jó hatásai el nem maradhatnak.

Egy más irányú eredményt a tanárok, tanítványok és a kartársak kölcsönös és benső érintkezésétől várunk. Ha valamely területnek, úgy különösen nekünk, képzőintézeti tanárságnak van a kölcsönös tiszteletre, szeretetre és megbecsülésre szükségünk. Ezen érzelmek kifejlésének legbiztosabb bázisa egymás törekvésének, munkájának és e

munka eredményének megismerése és megbecsülése. Ezen az ünnepen a kartársi és a tanítványi érintkezés oly benső és mégis tiszteletteljes volt, hogy ebből csakis a kölcsönös megbecsülés és az eredményesebb tevékenység virágai fakadhatnak.

Legbecsesebb eredménye ennek az ünnepnek mégis a népoktatás és különösen a tanítóképzés munkásaival szemben a társadalom részéről megnyilatkozó hatalmas, szinte tüntető elismerés volt. Ennél a szokatlan jelenségnél érdemes egy pillanatra megállapodnunk. Magunk mögött tudjuk a negyedszázados küzdelmet csalódásaival és sikereivel, a melyek egyaránt a társadalom vezető rétegeinek közönyével találkoztak; előttünk áll az ismeretlen, de reményteljes jövő, a melybe egy jóindulatú, érdeklődő és biztató társadalom kísér bennünket. Józan észszel a csalódásteli multba, vagy a biztató jövőbe nézzünk-e? Én a társadalom itt tapasztalt megnyilatkozásában nem elszigetelt tünetet, hanem általános hangulatot látok: minden erőnkől azon legyünk tehát, hogy ezt a kedvező hangulatot az ügy és a magunk javára felhasználjuk. Ehhez azonban mindenek előtt egymás megbecsülése és komoly, vállvetett munkálkodás kell. Erre egyesüljenek a tanítóképzés munkásai és akkor hiszem, hogy a tanítóképzés ügyének fejlődése a következő negyedszázad végén ezen első negyedszázadánál kedvezőbb mérleget mutathat fel.

A győri jubileum mérlegével az összes tényezők meg lehetnek elégedve.

Mj.

Több súlyt a mérlegbe!

Intézetek jubileumai más megítélés alá esnek, mint egyes egyének hasonnemű ünnepei. Emitt a jól betöltött pálya egyik jutalma lehet az, de az intézeteket az elismerés mellett a további fejlődésre való törekvés is indíthatja arra, hogy az ünnepi alkalmat felhasználva a közfigyelmet maguk felé tereljék s a közérdeklődés megnyilatkozásából új erőt merítsenek előhaladásukhoz. Innen az intézeti jubileumok erős erkölcsi alapja, a melyek sikerének éppen az a biztosítéka, hogy a vezető egyének az intézmény fénye mögött árnyékban maradnak.

A győri tanítóképző-intézet jubileuma abból a szempontból is teljesen sikerült, hogy a közfigyelmet magára vonta oly mértékben, mint az jubiláló intézetnek egyáltalán sikerülhet. A társadalom s hatóságok érdeklődése itt valósággal elementáris erővel tört ki s majd mint gyamolító szeretet, majd mint lendületes lelkesülés nyilatkozott meg. Ezen az ünnepen azon benyomást szerezhettük, a mi egyébként ritkán fordul elő állami intézeteknél, hogy a győri képzőt a társadalom minden rétege osztatlanul a *magáénak*, mondhatni, *édes gyermekének* tekinti. És ez valóban szép siker, mert semmit sem tudunk annyira felbecsülni, mint ha valamely tanítóképző-intézet mélyen be tudja gyökérszálaít eresztetni a helyi társadalom közérdeklődésébe s közbecsülést tud ott helyben kivívni működése számára. Ezt láttuk, s valóban örömmel láttuk, a győri tanítónőképzőnél. S ez a kedvező helyzete a leghatalmasabb biztosítéka működése sikerének, legalább is annyira mint — épületének kitágítása. Ezen ünnep lefolyásából a tanítói testület azt a

felemelő tudatot nyerheti, hogy a csapott úton tovább haladjon. Mert jó úton jár. De közoktatási kormányunk jeles kiküldöttjei is nyerhettek oly benyomást, hogy a társadalom minden illetékes tényezője meleg indulattal akarja az intézet továbbfejlesztését; hogy annak működése egyetlen akadály a *az épület elégtelensége*; hogy ezért ott az oktatás, nevelés berendezése s a növendékek helyzete tarthatatlan. A jelzett körülmények után elkerülhetetlennek véljük, hogy a közoktatási kormány jóindulata, a mely minden kétségen felül áll, dülőre fogja vinni az intézet épülete kiépítésének ügyét.

A mi magának az ünnepnek lefolyását illeti, az valóban gondos előkészítésre, ügyes rendezésre vall. Az ünnep kezdettől végig a magasabb érzelmek szférájában mozgott, de meg volt benne a női intézetet jellemző kedvesség, családiasság, barátságosság, sympathiát keltő melege is. Tanítók, nevelők és növendékek vallvetve faradoztak a diadalért, a melyből nem a maguk, hanem iskolájuk számára kértek részt. De valamennyi között a legtöbb szerénységgel húzódott vissza az elismeréstől, szerepléstől az intézet vezetője, igazgatója, Pataky Irma. Úgy látszik, ő a maga énjét egészen az intézeti én lényegébe forrasztotta bele.

N. L.

„Az úttörők.“

Nemzeti népoktatás ezelőtt harmincz évvel Magyarországon még nem volt. A nemzeti iskola fogalma ugyan még Comenius idejéből származik; de ehhez a fogalomhoz az öntudatos nemzeti politika aggressiv eszméje csak a harmincz évvel ezelőtt meghozott népoktatási törvény óta csatlakozik. A törvény megvolt, de azt készpénzre, a nemzeti népiskola eszméjét valóra váltani azok a tanítók voltak hivatva, a kik a felekezeti képzőkből és főleg az akkor keletkezett állami tanítóképző-intézetekből kikerültek. Az állami tanítóképzés megteremtésével egész tanítóképzésünk ujja született s ezzel megkezdődött egész népoktatásunk fokozatos átalakulása. Az állami tanítóképző intézetek életének első éveit küzdelemmel terhelték voltak. Ezer veszély fenyegette a gyenge csemeték fejlődését. Az állami tanítóképzők első korszakának küzdelmeibe sokan belefáradtak a munkások közül s átmentek más mezőkre, sokan pedig mint alkalmatlanok hullottak ki a sorból. Annál nagyobb elismerés és dicsőség illeti azokat a munkásokat, a kik helyüket az első küzdelmek viharában emberül megállván, végig kísérték az intézetek fejlődését az első kezdetleges állapottól a mai magas színvonalig. Nemcsak kísérői, hanem ennek a fejlődésnek emelő tényezői, lelkes, kitartó munkásai voltak. Ennek a régi nemes gárdának sorai ma harmincz év után egyre ritkulnak. Hősi erejüket ha a pusztító vihar meg nem törhette, megörölte az idő vasfoga. Egy idő óta évről-évre halljuk a híreket a nyugalmamba vonuló veteránokról. Majd egyik, majd a másik úttörő pályatársunk száll partra s vonja be vitorláit. De még néhányan itt élnek közöttünk. S ők munkakedvben s eszményi lelkeségben ma is mintaképeink. Kegyeletes tisztelettel emeljük előttük ka-

lapot. Az ő multjuk tanítóképzésünk harmincz évi története, de egy újabb lendületes fejlődés alapja is. Építsünk tovább, de tartsuk tiszteletben azokat, kik a talajt izzadságos munkáva, egyengették s az épület fundamentumát biztos kézzel megrakták...

*

A budapesti II. ker. állami tanítónőképző-intézetben december 16-án, az intézet alapítása napjának 31-ik évfordulóján igen szép és mozzanatainál fogva is nevezetes ünnepség folyt le. Ez intézet és az I. ker. férfi-tanítóképző-intézet tanítótestületei és ifjuságai együtt ünnepelték a két iskola testületének hat veterán tanítóját, a kik a megalapítástól fogva szolgálják ez intézetek egyikét, másikat vagy mindkettőjét. Ezek a veteránok: *Csiszár Sándor*, a II. ker. nőképző gyakorlóiskolai tanítója; *Molnár Leontin*, ugyanez intézet első kinevezett rendes tanítónője; *Nagy Károly*, a ki kezdettől fogva mind a két intézetben, mint rajztanár működik; *Karkis István*, nyug. tanár, a ki harmincz évig tanította a II ker. nőképzőben a zenét; *Radó Vilmos*, kiváló pedagógiai írónk, a ki az I. ker. áll. taníóképzőnek első gyakorlóiskolai tanítója volt s 1874 óta pedig mint a II. ker. nőképzőnek tanára működik; *Szente József* nyug. képzőintézeti igazgató s pedagógiai író, a ki 1869-ben az I. ker. férfiképzőben kezdte meg tanári pályáját, s egy év mulva a II. ker. nőképzőben működött 1898-ig, nyugalomba vonulásaig.

Az ünnep családias keretben mozgott; azért azon a közoktatási kormány hivatalosan nem is volt képviselve. Mindazáltal megjelentek azon dr. *Axaméth*y Lajos miniszteri tanácsos és dr. *Kuliszeky* Dezső min. osztály tanácsos urak, mint az ünnepelteknek tisztelői; *Lázárné Kasztner* Janka igazgató, dr. *Lázár* Gyula, *Sebestyén* Gyuláné, *Peres* Sándor igazgató, *Bogyó* Samu keresk. akadémia tanár, dr. *Weszely* Ödön és még többen a tarsintézetek részéről, továbbá a volt tanítványok közül számosan, a kik, valamint a két intézet tanító-testülete s ifjusága színültig megtöltötték az intézet dísztermét.

Az ünnep vegyes karral kezdődött. Az I. ker. férfi- és a II. ker. női képző ifjuságanak énekkara Orlandó Hymnusát adta elő. Ezután *Katonáné* Thuránszky Irén, a II. ker. képző igazgatója mondott tartalmas beszédet, mesterileg fonvan mindenik jubiláns fejére méltó koszorút; dr. *Kiss* Áron, a budai polgári és elemi képzők igazgatója pedig az elemi képző testületének üdvözetét tolmácsolta s átadta *Nagy Károlynak* az elemi képző testületének emlékét, egy albumot, a mely a tanárok arcképeit és a jubilánshoz czímzett dolgozatait, jókívánatait tartalmazza; dr. *Kovács* János, elnök, a tanítóképző tanárok orsz. egyesülete nevében, miként a katona, ugy hajtotta meg fegyverét az érdemekkel koszorúzott veteránok előtt. «Önök az elsők között voltak, a kik az állami tanítóképzés zászlója körül sorakoztak. Önökre hárult az uttörés nehéz munkája; az önök működése adott irányt az új intézménynek; önök, a veteránok, állottak követendő példa gyanánt az ügy ujoncz harcosai előtt, a kiknek büszkeségökre vált, ha a lelkes kötelességteljesítésben önökhöz hasonlókká lehettek». *Bogyó* Samu, kereskedelmi akadémiai tanár, mint kartárs, a kereskedelmi akadémia testü-

letének üdvözlését hozta meg *Radó* Vilmosnak, a ki hosszú ideig tanított az akadémiában és mint szülő, az összes szülők halálját tolmacsolta a jubilánsok előtt.

Ezután az ifjuság szónokai következtek. *Mészáros* Zsófia a II. ker. női képző növendékei részéről, *Tabajdi* Béla pedig az I. ker. elemi férfi képző növendékei megbízásából mondottak ekes üdvözlő beszédeket. Ez utóbbi díszes albumot nyújtott át az I. ker. ifjuság ajándékképpen *Nagy* Károlynak, a kedvelt tanárnak. *Furkó* Mária, tanítónői növendék beszéd kíséretében átadta a II. ker. képző igazgatóságának gondozásába azt a hat krétarajzu arczképet, a melyet az intézet ifjúsága és testülete készíttetett a veterán kartársacról.

Végül *Palágyi* Lajos költőnk, a II. ker. tanítónőképző tanára, mély hatással szavalta el ez alkalomra írt szép költeményét, mint az úttörők nehéz munkájának dicsőítését. E költeményt lapunk elején közöljük.

Az ünnepet, a melyet a jubilánsok iránt érzett tisztelet, a tanítóképzés terén végzett uttörő munka dicsőítése és a két férfi és női intézet testületének és ifjúságának testvéries együttműködése tett nevezetessé és magasztossá, a két ifjúság hatalmas és harmonicus vegyes kara által előadott nemzeti Hymnus zárta be.

Az ünnep után a jubilánsok és családtagjaik, a két intézet és a többi fővárosi képzők tanítói és tanítónői a budai vigadó termében ünnepi lakomához ültek, a mely mindvégig élénk és lelkes hangulatban, késő délutánig tartott.

N. L.

A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről.

Az 1899—1900-ik évi értesítők ismertetése.

VIII.

Az egri érseki róm. kath. tanítóképzőintézet értesítője az 1899—1900. tanévről.

Közli az igazgatóság.

Bevezetőül *Babik Fózsef* tanár értekezik behatóan, nagy tárgy-szeretettel, melegséggel a következő cím alatt: »A lyrai költészet a katolikus egyház isteni tiszteletében.«

A tanári kar 11 tagból áll.

Az igazgató évi jelentéséből kiemelem a következőket. A tanulók száma a négy osztályban 88.

Évközlésben ő növendék hagyta el az intézetet. (Miért?)

Az igazgató mondja: »a gymnasium s reálskola IV. osztályából kikerült ifjak is lehangoló járatlanságot tanúsítanak a főbb tudományokban. Unott, blazirt fiúkat kapunk (tisztelet a kevés számú kivételnek), kiket messze túlhaladnak az alsóbb osztályokból felvett ifjak.«
Hogyan értsük ezt? Azt akarja talán jelezni e kifejezés, hogy a felső nép- és polgári iskolák alsóbb osztályaiból felvételi vizsgálat alapján bekerült ifjak jobban beválnak, mint a fentemlítették? Sok az eklatans

példa rá igaz; de ebből nem lehet általános következtetést vonni. De másrésről az is való, hogy a felvételi vizsgálati alapot sem szabad kicsinylenünk. Mert ebből az anyagból számos jeles tanítót neveltünk már a népnevelés számára. A napokban egy tekintélyes egyház hirdetett pályázatot, a melyben a tanítói oklevél mellett a középiskola IV. osztályának bizonyítványát is kívánja. Hát ez bizony visszás állapot. Az oklevél mellett a középiskolai bizonyítvány jó, ha meg van, de ily döntő hatású még se lehet, mert így a legjelesebb tanítókat is kizárhatják a pályázatból.

Közli az értesítő a képző-intézet IV. és III. osztályú növendékeinek a tanév és a képesítő vizsgálat lefolyása alatt tartott tanításait az osztott és osztatlan gyakorló-iskolában.

Az erkölcsi magaviselet, szorgalom és előmenetel nevenként és tárgyanként van kimutatva. Mivel összesítő kimutatás nincs, a nagy részletesség mellett áttekinthető képet nem kap az olvasó.

Az intézet fentartásának forrásai a régiék. A növendékek segélyezésére a kisebb-nagyobb különféle segélyezésen kívül 4000 koronát fordítanak.

A szokásos egyházi s világi ünnepélyeket megtartották. Nagy gondot fordítottak a vallásos és hazafias nevelésre.

A tanképesítő vizsgálatok írásbeli része május 26-tól május 31-éig a következő sorrendben folytak le.

Május 26. *Paedagógia magyar nyelvből.* (Sic? Szerk.) Tétel: A tanterv és értéke, a tanítás sikerét tekintve.

Május 28. *Számítan-mértanból.* Tételek:

1. Egy hengeralakú cső *öntött vasból* van, két vége kifelé fordított félgömbben végződik. Hosszmetszetének tengelye 6 m., keresztmetszetének kerülete 3·2 m, a fala 4 cm. vastag. Milyen nehéz az a test, ha az öntött vas fajsúlyát 7·2-nek vesszük?

2. Valamely egyenes állású kúp alapjának sugara 0·98 m., magassága 2·7 m. Olyan kocka készítenő, melynek térfogata egyenlő legyen ezen kúp térfogatával. Minő méretei lesznek a kockának?

3. Egy csonka kúpnál az alap sugara 2 m., a kis alap sugara 0·92 m. Alkotója 3 m. Mily magas volt e kúp a csonkítása előtt?

4. Egy fatörzs vastagabb végének kerülete 3·64 m., a vékonyabbé 1·95 m., a törzs hossza 5·08 m. Hány köbméter fát tartalmaz?

Május 28. (d. u.) *A széprásból:* a magyar- német és rondírásból egy-egy lap.

Május 29. *A német nyelvből.* A feladott dolgozat címe: Das gute Heilmittel. Von Joh. Hebel. (Fordítás magyarra.)

Május 30. *A természettani tudományokból* jelölve voltak a következő tételek:

a) *Természetrájból és gazdaságtanból:*

1. A denevérek.

2. A méhek nemei és azok rendeltetése a méhcsaládban.

3. A gyümölcsfa-metszés általános szabályai.

4. A szőlő betegségeinek és ellenségeinek rövid ismertetése; a

Peronospora viticola ellen való védekezés.

b) *Természet- és vegytan:*

1. A szélről.
2. A meleg mint mozgató erő.
3. A villamos áram melegítő, kémiai és delejes hatásai.
4. Égés a levegőben.
5. Miben áll a szeszes erjedés, mik annak a feltételei?
6. A szén körútja a természetben.

Május 31. A *rajzolásból:*

Rajzoltassék meg a kettős négyoldalú hasáb távlati képe árnyékolással.

A szóbeli tanképesítő vizsgálatok két heti előkészületi idő után, június 15—16-án tartattak meg *Katinszky Gyula*, kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő, intézeti igazgató elnöksége alatt s lovag *Scossa Dezső*, hevesmegyei kir. tanfelügyelő, mint kiküldött miniszteri biztos jelenlétében. A jegyzőkönyvet *László Fános*, tanárkari jegyző vezette.

Megvizsgáltatott 25 jelentkező; valamennyi megfelelő eredménnyel állotta meg a vizsgálatot.

Miniszteri engedéllyel 16 magántanuló tett vizsgálatot.

A felsorolt adatok tanúsítják, hogy az értesítő nem nyújt kimerítő képet az intézetről. A tananyag kimutatása, évközi dolgozatok, óra-rendek, önképzés, önszegélyezés, kertészet, szertárak gyarapodása nincsenek kimutatva.

IX.

Értesítő a győri kir. kath. tanítóképző-intézetéről az 1899—1900. tanév végén.

Közli: *Haller József* igazgató.

A bevezető cikkely (fényképpel) dr. *Karácson Imre*, volt igazgató, most peéri plébános érdemeivel foglalkozik. Azt írja, hogy dr. *Karácson Imre* mint igazgató lelkesedetten és tapintatosan irányította a képző-intézet ügyeit. Szerette tanítványait, de még örömebb csüggött a gyakorló-iskola apróságain. Szeretettel vették őt is körül, ez a meleg ragaszkodás kísérte a távozását is. Meggyőződésünk, hogy a tanügyi irodalom terén ezentul még gyakrabban találkozunk ünnevelt nevével.

Az 1899. évi szünidő nagy csapást mért a győri tanítóképző-intézetre, mert a halál elrabolta tőlük dr. *Mersich Fánost*, a szigorú, de jószívű tanárt, a ritka képzettségű matematikust és fizikust, a kedves jó barátot, a jámborlelkű papot. (Fényképét az értesítőben találjuk.)

Dr. *Mersich Fános* Alsó-Pulyán (Sopron m.) született 1862-ben. Középközponti elvégzése után a fővárosi egyetemre került. Doktori értekezése: „Dogma catholicum de creatione” széles körben ébresztett figyelmet. 1890-ben került a győri tanítóképző intézethez, hol is a mennyiség-termesztetani tanszéket foglalta el. Tudományszomja örökös búvárkodásra ösztönözte. Új messzelátókat állított össze. De reklámot nem csinált belőlük. Sőt haragudott, ha barátjai a nyilvánosság elé akarták vinni a dolgot. A legelőkelőbb csillagvizsgáló-intézetek keresték.

öt fel, mint pld. *Brenner Leo* is. Ha derült volt az ég, elhagyta ágyát és órákon át vizsgálta a csillagos eget. Ha nem kutathatott, számított. A Röntgen-fotografálással nagy előszeretettel foglalkozott. Mint tanár mint pap mint aszerú volt. Nagyon szerette tanítványait.

Halála varatlanul jött. A szünidőben szülőhelyére ment pihenni. Este 10 órakor még vidáman társalgott. Reggelre halottat találtak fekvő helyén szerettei.

Adjon az Úr örök nyugalmat neki!
És az örök világoóság fényeskedjék neki!

Az intézetet a győri püspökség tartja fenn, de hozzájárul a kath. tanulmányi alap is évi 2640 koronával; Győr sz. kir. város évi 40 m⁸ íával, író-eszközökkel és tornahelyiséggel segíyezi az intézetet.

A tanév rendes lefolyású volt.
A fegyelem kielégítő, megfelelő.

Az év lefolyása alatt a szokásos egyházi s világi ünnepélyeken kívül egy jól sikerült hangversenyt is tartottak, mely az internátus alapítókéjé 302 koronával gyarapította.

A vizsgálatok a rendes időben tartattak meg.
Az elvégzett tananyag az állami tanterv kívánalmainak felel meg.

Írásbeli dolgozatok a magyar nyelvből.

I. osztály.

A víz. A három fiú. Átírás költeményből prózára. Az est, Győr város lakóiról. A tanítójelölt életszabályai. Hogyan vigyázhatunk egészségünkre? A hazai nyelv szeretete. A folyók haszna az emberiségre. A háziipar fontossága a tanítóra nézve. Gondolatok a tanév végén.

II. osztály.

1. A tanuló ifjú viselkedéséről. 2. A győri árvíz. Leírás. 3. A tehén. Leírás. 4. A levélhordó. Jellemkép. 5. Szülőföldem felé. Tajrajz. 6—7. Polgári ügyiratok. Bizonyítvány, nyugta, számla, kötelezvény, folyamodvány, stb. 8. A szülők iránti tisztelet és szeretet. Értekezés. 9. A szorgalom és erény oly alap, melyre az ifjú boldogságát alapíthatja. Értekezés. 10. A kath. vallás hazánkban való megalapításának 900 éves ünnepéye. Szónoki beszéd.

III. osztály.

1. Kisfaludy K. Szülőföldem című dalának tartalma, szerkezete, külalakja. 2. Petőfi S. Kis-Kunság című költeményének tartalma, szerkezete, külalakja. 3. Kölcsei Himnuszának verstani és költészettani elemzése. 4. A költészettan ismeretének fontossága. 5. A történelem tudományos és nemesítő hatása. 6. Az eposz tárgya, szerkezete és külalakja. 7. A drámai költészet a költészet koronája. 8. Mely tudományágokban művelje magát a fiatal néptanító? 9. Elhunyt tarsunk emlékezete.

IV. osztály.

1. Az aradi vértanuk emlékezete. 2. A halotti beszéd tartalma és nyelvi sajátosságai. 3. A víz. (Természettani értekezés.) 4. Csak erős akarat és tiszta lelkesedés szülhetnek nagy lelkeket. 5. A magyar alkotmány fejlődése. 6. A magyar szabadságért folytatott küzdelmek a XVII. és XVIII. században. 7. Mit kíván a tanítótól az egyház? 8. Mit kíván a tanítótól a haza?

A növendékek *gyakorlati kiképzésére* különös gondot fordított intézetünk a lefolyt tanévben is. Legfőbb igyekvésünk, hogy ne csak elméleti ismereteket vigyenek magukkal a fiatal tanítók az intézetből, hanem lehetőleg minél több tapasztalatot is. Lehetőleg meg akarjuk kimélni növendékeinket attól, hogy ha mint képesített tanítók lépnek az élet terére, ne legyenek kénytelenek sokat kísérletezni, a mi úgy a tanítás eredményére, mint magára a fiatal tanítóra is rossz hatással van. — Nem kis föladat jut tehát a gyakorló-iskolának, különösen ha még népesek is az egyes képző-osztályok, mint nálunk.

A II. évesek hospitálása, a III. és IV. évesek gyakorlati tanításai szeptember hó végén kezdődtek.

A II. évesek az I. harmadban hetenkint egy órán át hospitáltak, a midőn hallgatták a gyakorló-iskola tanító előadását és arról bő kivonatot készítettek, melyet az igazgató vizsgált át.

A II. harmadban harmas csoportokban hetenkint hétfőn, kedden s szerdán egész napot töltöttek a gyakorló-iskolában és tapasztalataikról jegyzeteket készítettek.

A III. harmadban pénteken és szombaton ugyancsak hármásával hallgatták a gyakorló-iskolai előadásokat és az iskolai föladatok átvizsgálásában a gyakorló-iskolai tanítónak segítettek.

Ily beosztás mellett elértük azt, hogy az iskolai életet alaposan tanulmányozhatták és minden tantárgyból többször is hallottak előadást.

A III. évesek hetenkint kétszer egy-egy órában tanítottak. — A tanítási anyagot két héttel előbb megkapták, írásban kidolgozták és a gyakorló-iskola vezetőjének nyújtották be, ki azt átvizsgálta, kijavította. Egy-egy növendék fél óráig tanított. Így hetenkint négy növendékre került a sor. A növendékek tanítását osztálytársaik hallgatták és észrevételeiket följegyezték. Tanítottak: az írva-olvasás, beszéd- és értelemgyakorlat, olvasmány-tárgyalás, nyelvtan, számtan és földrajz köréből.

A IV. évesek az I. harmadban szintén heti 2 órában 4 félórán át tanítottak, mint a III. évesek. A II. harmadban ezenkívül minden növendék egy fél napon át is tanított. A III. harmadban pedig már egésznapos tanítások voltak. A félórás tanításnál a módszertan tanára és a gyakorló-iskola tanítója, a félnapos és egésznapos tanításoknál a gyakorló-iskola tanítója volt jelen, ki jegyzeteket készített, azokat a bírálati naplóba írta és a tanításra kirendelt növendékekkel tapasztalatait közölte.

A félórás tanítások megbíralása a bírálatra szánt heti I órában történt olyformán, hogy először a növendék önmagát bírálta meg, azután tanulótársa, végre a módszertan tanára és a gyakorló-iskola tanítója. A bírálatokról jegyzőkönyvet vezettünk.

A IV. éves növendékek az egésznapos tanítás alkalmával a *gyakorló-iskolás gyermekek számtani és nyelvtani gyakorlatait is kijavították és osztályozták*. Természetes, hogy a gyakorló-iskola tanítója ezt ellenőrizte illetve fölülvizsgálta.

A IV. éves növendékek ezenkívül a gyakorló iskolásokat a tornára is oktatták a tornatanár utmutatása és ellenőrzése mellett.

Gyakran tanítottak a növendékek a helybeli elemi iskolákban is a tanítók akadályoztatása esetén.

A taneszközök és a könyvtár ebben az évben is gyarapodtak.

A »Kisfaludy Önképzőkör« (elnöke *Jakab Ferencz* tanár) működése az idén igen virágzó volt. A következő pályatételeket dolgozták fel: 1. Miképp lesz a tanítás erkölcsileg nevelő hatása? 2. Melyek a tanító társadalmi kellekei? 3. A keresztény vallás befolyása Magyarországi állami megszilárdulására és művelődésére? 4. Az ige, személyragok, egyes- és többesszám. *Munkácsy önképzőkört is alakítottak*. A tagok 71 szorgalmi rajzot készítettek (ne forgácsoljuk szét erőinket!). A körök anyagi állása nincs feltüntetve.

Az internátus alaptőkéje 13671·5 korona.

A tanári kar 8 tagból áll. *Borsiczky Oszkár* személyében új tagot nyert a kar.

A X. fejezetben a statisztikai adatokat találjuk tárgyanként és személyenként kitéve. Mivel összesítő táblázat nincs, az áttekintés felette nehéz. Összes létszám: 132 növendék. Vallás szerint: r. k. 129, izr. 2, ref. 1. Nyelv szerint magyar 96, német 26, horvát 8, tót 2.

Tan képesítő vizsgálatok

A tan képesítő vizsgálatokon az írásbeliek kidolgozásra az egyházmegyei hatóság a fölterjesztett tételek közül a következőket jelölte ki:

1. *Neveléstanból*: A vallásos öntudatra való helyes nevelés fontossága, módja és eszközei.

2. *Természetrajzból*: a) *Állattanból*: 1. A szarvasmarha táplálkozás-módja, haszna és betegségei. 2. A selyemhernyó fejlődése. — b) *Növénytanból*: 1. A tea termelése és fajtái. 2. A kender és földolgozása. — c) *Ásványtanból*: 1. A puskaporkészítés. 2. Miképp állítják elő a vasat érceiből?

3. *Gazdaságtanból*: 1. Minő talaj alkalmas a búzatermelésre és hogyan kell azt megmunkálni? 2. A csikónevelés és lótenyésztés.

4. *Fizikából*: 1. A villamos csengő szerkezete. 2. A szivárvány magyarázata. — *Kémiából*: 1. A réz és ötvényei 2. Szappangyártás

5. *Geometriából*: 1. Valamely szabályos kúp alakú agyagkupaczból, melynek magassága 48 dm., alapjának sugara 64 dm., 12 egyenlő nagyságú golyót gyúrunk. Mekkora lesz egynek-egynek a köbtartalma és a sugara? — 2. Valamely 8 m. hosszú fenyőszál vastagságának átmérője 4 dm. Ebből négyzetes átmetszetű gerendát faragnak. Mekkora lesz köbtartalma? Mennyi forgács marad? — 3. 4,71 dm. vasból 2 mm. átmérőjű drótot gyartanak. Milyen hosszú lesz? 4. Egy vízvezető

cső nyílásának átmérője 16 cm. A cső kergének vastagsága 2 cm. 1 m. ilyen csőhöz mennyi vas kívántatik?

6. *Német nyelvből*: «Der Salomonische Tempel» Einführung in die heilige Schrift című 1895-ben, Regensburgban megjelent műből.

7. *Rajzból*: két koczkából, egy hengerből és egy gúlából álló gipszcsoportozat lerajzolása természet után.

8. *Szépírásból*: egy lap magyar, egy lap német folyóírás.

Vizsgálatra bocsájtatott 38 tanítójelölt. Magántanuló volt 6, kik az egyes osztályvizsgálatokat intézetünkben állották ki, ismétlő 1, érettségi és tanképesítő közt levő különbözetből vizsgázott 1, idegen oklevélét nostrifikáltatta 1.

Eredmény: kitűnő 7, jeles 16, jó 12, elégtelen 1.

Az intézet gyakorló-iskolája teljes *hat* osztályu, osztatlan elemi iskola. A növendékek száma 30.

Végül a jövő évre vonatkozó értesítést találjuk.

Az értesítőből hiányzanak az órarendek, az intézet fentartásának költségei. Egyébként az értesítő adatai maguk beszélnek az intézet állapotáról, vallásos s hazafias szelleméről és a tanári kar buzgalmáról.¹⁾

X.

A Paulai Szt.-Vinczéről nevezett irgalmastestvérek vezetése alatt álló Ranolder-intézet (Budapest, IX., Gyep-utca 23. sz.) évi értesítője kisdudóvodájának, elemi és polgári iskolájának s tanítónőképzőjének működéséről az 1899—1900. iskolai évben.

Kiadja az intézet igazgatósága.

Az értesítő első lapján találjuk megboldogult *Ranolder Fános* püspök arcképét. A nagy alkotónak arca maga beszél arról a mély-séges szívről, igaz szeretetről, nemes lélekről, mely az élő embert oly nagygyá tette.

Az I. rész »1875—1900.« czimen b. e. *Ranolder Fános* püspök emlékezetének van szánva. A nagy alkotó életrajza, a fokozatos emelkedés láncolata. Huszonöt éves püspöksége buzgó munkálkodásról és áldásos jótékonyaságról tesz tanuságot. Nem a zajos politika küzdelmeiben keresett tért tevékenységének, hanem azon dús javakkal, melyekkel rendelkezett, első sorban kulturai czélok előmozdítását tűzte feladatul. Az elhanyagolt nőnevelés ügyét karolta fel. Leánynevelését alapított Veszprémben, Pápán, Tapolczán, Kaposvárott, Keszthelyen, Pécsen és Budapesten.

A jelenleg fennálló intézet telkének megvételére 1873-ban 200,000 koronát küldött.

Ranolder jelmondata volt: »*Az isteni Gondviselés azért adta nekem az anyagi javakat, hogy azokat hazámnak visszábocsássam.*«

A II. részben dr. *Weszely Ödön* értekezik a következő czimen: »*A kath. egyház szerepe a nőnevelés történetében.*« A szerző a bevezető

¹⁾ Személyesen volt alkalmunk ezen intézetet meglátogatni s örömmel győződünk meg szervezetének, berendezésének s felszerelésének kitűnő voltáról. Szerk.

részben a keresztény vallás hatását fejti ki a nőnevelésre. Majd a kath. egyház szerepét tünteti fel a nőnevelés történetében Szent-Istvántól kezdve napjainkig. Az értekezés tanulságos volta az első sortól az utolsóig lebilincseli az olvasó érdeklődését s figyelmét.

A III. részben az intézet működése van bemutatva az 1899/1900. évben. Az intézetben van kiseddóvó 260 növendékkel, I—IV. oszt. elemi iskola 351 növendékkel, polgári iskola 276 növendékkel, tanítónő-képző 210 növendékkel. Bennlakó 200, bejáró 966, összesen: 1166.

Az intézetben a fegyelem kifogástalan.

Az internátus vezetése a rendes kerékvágásban s jól halad.

Az intézetet az év lefolyása alatt igen sokan látogatták meg.

Az egészségügy általában kedvező volt.

Az intézet segélyezéséhez járult a főváros 4700 frttal, a miniszterium 1600 frttal, a Szt.-István-társulat 120 frt értékű könyvvel.

Az intézetnek semmiféle alapítványa nincs; ennek daczára számos növendék részesült segélyezésben.

A lefolyt tanévben a rendes egyházi és hazafias ünnepeket tartották meg. A növendékek számos tanulmányi kirándulást tettek.

Az osztály- és képesítő-vizsgálatok a rendes időben tartattak meg.

Az értesítő nyilván tartja az intézethez érkezett fontosabb ügyiratokat.

Az V. rész az intézeti hatóságot s a tanári kart mutatja be. A tanítónőképző-intézetben 6 rendes tanár működik.

A végzett tananyag az állami tanterv követelményeinek felel meg. A gyakorlati kiképzés a következő módon ejtetik meg:

Gyakorlati kiképzés.

III. osztály.

Hetenkint 2 óra. A III. osztály növendékei kezdetben 2—3 hónapig csak hallgatják a tanítást a gyakorló iskola I. és II. osztályában s arról a nyert utasítás szerint jegyzeteket készítenek, lecke-képet írnak. A szerzett tapasztalatokat a módszertan tanárának vezetése mellett megvitatják oly módon, hogy egyik tanuló a leírt lecke-képet fölolvassa s a többiek a maguk tapasztalataival azt kiegészítik, a tanulságokat ily módon levonják.

Később azután maguk is tartanak félórás tanításokat az írás-olvasás és beszéd- és értelemgyakorlatok köréből. A tárgyat a gyakorlóiskola tanítónője jelöli ki, útbaigazítást adva a tárgy földolgozására. A tanítást írásban kidolgozzák s tervezetét a módszertan tanára a tanítás előtt átnézi, kifogásait elmondja s a jelölt azután ezeket figyelembevée, megtartja tanítását, melyen a többiek figyelnek.

A tanítás utáni értekezleten a pedagógiai tanárnak vezetése mellett a tanítást megbírálják, még pedig először maga a jelölt számol be tapasztalatairól, azután egy növendék a megadott szempontok szerint terjedelmesen megbírálja a tanítást, a többiek pedig kiegészítik azt a maguk tapasztalataival. Végül a módszertan tanára összegezi a megbeszélés eredményét.

IV. osztály.

Hetenkint 6 óra. A III. osztály növendékei kezdetben félórás, később egészórás tanításokat, sőt esetleg folytatólagosan *több órán át* tartanak tanítást a gyakorló-iskola mind a négy osztályában, fölváltva különböző tárgyakból. A jelöltek két csoportban tanítanak. Az eljárás a tanítás kidolgozására nézve ugyanaz, mint a harmadik osztályban.

A tanítás után értekezletet tartanak a pedagógia tanáranak elnökelete alatt, melyen a tanítást oly módon bírálják meg, mint a III. évesek. Ezen értekezletekről a növendékek fölváltva jegyzőkönyvet vezetnek.

A gyakorlati kiképzésre a IV. osztályban heti 6 órát fordítanak. Vajha minden intézetben *legalább* ennyit fordítának e felette fontos tárgyra!

Az intézeti felszerelés ez évben részben vétel, részben ajándékozás útján számottevően gyarapodott.

A képesítő vizsgalat a rendes mederben folyt le. Írásbeli tételék a következők voltak:

*A tanítónő-képesítő vizsgalat.*1. *Neveléstani tétel:*

A nevelés korszerűsége és ennek irányelvei?

2. *Mértan:*

Mekkora oly derékszögű háromszög területe, melynek átfogója 221 m. s az egyik befogója 21 m.?

Mekkora oly csonkagúla térfogata, melynek alapélei 7, 24, 25 és 5, $17\frac{1}{7}$, $17\frac{6}{7}$ m.; magassága pedig 15 m.?

Valamely kúp alapköre: $78\cdot5375$ m², oldaléle 13 m., mekkora a megfelelő henger térfogata?

3. *Természetrájs:*

A halak általános jellemzése.

A gabonát pusztító gombák.

A szabályos rendszerhez tartozó legismertebb kristályalakok leírása.

4. *Természetian és vegytan:*

A gyorsuló mozgás meghatározása. — Hol szerepel a gyorsulás mint igen fontos tényező?

A villámos áram és főbb hatásai.

A papirgyártás.

5. *Háztartástan:*

Mennyiben fontos a költségvetés megállapítása a háztartásban és miféle tételék szerepeljenek abban?

Mennyiben követi a jó háziasszony a divatot?

A melegágy; a vetemények gondozásáról, főleg a mi az öntözést illeti.

6. *Német nyelv:*

Fordítandó Bässler »Hermann Billings Berufung« című olvasmánya.

7. *Rájs:*

Mértani testek lerajzolása látszat szerint.

8. *Szépírás:*

Egy lap magyar és német folyó írás különböző vonalozás mellett, különböző betűkkel.

Jelentkezett 49 jelölt, 35 rendes, 14 magántanuló.

Eredmény: kitűnő 11, jeles 18, jó 14, elégséges 4, elégtelen 2.

A tanítónőképző-intézet I. osztályában volt: 57 növ., a II. osztályban 51 növ., a III. osztályban 48 növ., a IV. osztályban 49 növ. Nyelvi viszonyok szerint: magyar 192, német 14, tót 2, szerb 1, horvát 1. Vallás szerint: r. kath. 206, gör. kel. 1, ág. hitv. ev. 2, ev. ref. 8. Az előmenetel tantárgyak szerint van kimutatva; e sorozatban az elégtelenek száma kevés, annál több esik a kitűnők és jelesek rovatába.

A tanítónőképzőről nem nyújt az értesítő kimerítő, minden oldalú ismertetést. Több fontos adat hiányzik. A hatalmas intézmény áldást-hozó munkássága előtt, elismeréssel hajlik meg a közvélemény.

XI.

Az esztergomi érseki tanítóképző-intézet értesítője az 1899—1900. évre.

Szerkesztette: *Guzsvenitz Vilmos* h. igazgató.

Az értesítő I. fejezete a kilencszáz esztendőös magyar kereszténység jubileumával foglalkozik. Az intézet május 26-án tartotta meg nagy ünnepét. Az ünnepély, az »Esztergom« című lap szerint fényes és impozáns volt. A hamisítatlan magyar szellem hathatós kifejezésre jutott *Guzsvenitz Vilmos* intézeti igazgató magaslendületű megnyitó beszédében. Az ünnepély sikerében része volt *Dreisziger Ferencznek*, mint az önképzőkör elnökének és *Kresch Frigyes* karnagynak, nemkülönben az intézet ifjúságának.

A szorgalmi idő főbb mozzanataiból kiemelem a következőket. A tanári kar régi vágya teljesült, a gyakorló iskola az intézet helyiségébe került. Az intézet helyiségei egy nagy tanteremmel és vegytani teremmel bővültek.

A szokásos egyházi és hazafias ünnepélyeket ez évben is megtartották.

A vallásérkölcsei és fegyelmi állapot kifogástalan.

A vallásérkölcsei nevelés mellett az elméleti és gyakorlati kiképzésre is nagy súlyt fektetett a tanári kar. A földmivelésügyi miniszter az intézethez gazdasági szaktanárt osztott be.

Az egészségügyi állapot, egyes jelentéktelenebb bajokat leszámítva, semmi panaszra sem adott okot (a tanári karra értvén e jelentést). Az ifjúság köréből kettőt ragadott el a halál.

Az ifjúság segélyezése a régi alapon eszközöltetett. Az ösztöndíjak összege 1913 korona.

A segítő-egyesület *Oberth* tanár, egyesületi titkár jelentése szerint ez évben is nyomós áldásos munkásságot fejtett ki.

Az ifjúsági önképző-kör *Dreisziger Ferencz* elnöklete alatt állott. Tartottak 1 alakuló-, 4 disz- és 23 rendes-gyűlést. Előadatott 103 szavalat, 70 írásbeli dolgozat. A díjakkal jutalmazott pályaművek megfelelő nivón állottak. Az ifjúság 610 darab könyvet használt fel a könyvtárból.

Közli az értesítő az önképző-kör módosított szervezetét és alapszabályzatát.

Az intézeti felszerelésben főgyarapodás az, hogy egy új 5 fő és két mellékváltozatu orgonát szereztek be 1650 korona értékben.

A tanári kar 10 tagból áll.

A végzett tananyag a miniszteri tanteiv követelményeinek felel meg.

A *gyakorlati kiképzés* a következő módon ejtett meg. (A gyakorlati kiképzést a módszertan tanára vezeti.)

A gyakorlati tanításokra való előkészületekről, azok megtartásáról és megbírálásáról a régebbi értesítők szólnak. Ezeket változtatni nem volt szükséges, mivel a növendékek a szükséges ismereteket és ügyességeket — a mennyire ez a mai rendszer mellett lehetséges — megszerzik. Annyit azonban mégis tettek, hogy a gyakorlati föllépések óráira minden növendék köteles volt magával hozni azt a népiskolai tankönyvet, esetleg vezérkönyvet, melyből vagy melynek segítségével a tanítás tartatott. E könyveket is figyelemmel kísérve, tartalmilag és módszerileg értékesebbé tétethettek a bírálatok. A növendék, ha becsületesen figyel és jegyez, sok tapasztalati anyagot gyűjthet az életre. A vezérkönyveknél pedig alkalom van adva, hogy megtanulják, miként kell okosan s a tanító egyéni önállóságának földolgozása nélkül, használni a vezérkönyveket. S hogy a gyakorlati életben is értékesítik az intézetben nyert ebbeli tanulmányaikat és törekvéseik eredményre vezetnek, a különféle hivatalos oldalról nyert nyilatkozatok megnyugtatóan bizonyítják.

Ez évben a hospitálások megkezdett munkáját egészítették ki.

Hospitáltak a II., III. és IV. éves növendékek, fél-fél hetenkint.

A II. évesek hospitálása akkor kezdődött, mikor a népiskola kifejlődését, általános feladatát, tanulmányait és e tanulmányok egymásra vonatkoztatását kellőképen megismerték. Első időben a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításáról vettek fel jegyzeteket; később, mikor t. i. az írva-olvasás módszerét is megismerték, e tárgyat is részletesen jegyezték. Fölírták t. i. a tanító kérdéseit, a melyekből a megbeszéléseknél a tanítás menete önkifejtőleg megállapítható volt. A többi óráról részletes följegyzéseket nem végeztek a növendékek, csupán az illető tantárgy nevét írták föl. Figyelniök azért kellett a tanításokra, mert a módszertani magyarázatoknál sokszor szükségük volt a tapasztalati ismereteikre.

A III. évesek fokozatosan azon tantárgyakról vettek jegyzeteket, a melyek módszerét elsajátították az elméleti órákon. Jegyzeteik kiterjedtek a csendes foglalkozásokra is. A közvetlen tanításokról fölvevett jegyzeteikben jelezték a tanítás menetét, a tanítás minden egyes fokozatánál kitüntetvén a tanító eljárásának alaki és tartalmi részét.

A IV. évesek az összes tantárgyakról készítették jegyzeteket. Följegyezték a tanítás tárgyát, menetét, alakját, módját és eszközeit s az eszközök alkalmazásának a módját. Föltüntették a magyarázatok (concretumok) lényegét és aláhúzáva, szószerint kitüntették az összehasonlítások (asszociáció) révén nyert általános igazságokat. Ők is, mint a III. évesek, kitüntették a csendes foglalkozásokat is.

E jegyzeteiket csinosan és tisztán, a közvetlen tanítások czímeit színes tintával is kiemelve, külön füzetekbe írták; első bírálatra a gyakorló iskola tanítója vette át, utána a módszertan tanára és a gyakorlati képzés vezetője vizsgálta meg, végül az igazgató bírálta fölül. A kifogásolt részek megbeszéltek s esetleg kijavítva, újból átadattak az illetékes tanárnak.

A gyakorlati tanításban a III. és IV. évesek vettek részt.

A III. évesek a beszéd- és értelemgyakorlatok és az írva-olvasás tanításában tettek kísérleteket. A IV. évesek az olvasmányok tartalmi földolgozását (ezen közben az egyes reálszakok tanítását is) kísérlették meg. Tartottak ezen kívül nyelvtani és számtani föllépéseket is.

A IV. éves növendékeink ezen túl két-két félórai hittani tanítást is végeztek a hitoktató vezetése és előkészítése mellett.

A városban szükségessé vált rövidebb vagy hosszabb ideig tartó helyettesítéseket szintén az intézet növendékei végezték, ha arra az illető hatóság az igazgatóságot fölkérte.

Házitanítókul és nevelőkul szintén igen tekintélyes számú növendék nyert a város úri házáinak alkalmazását.

A IV. évesek 27-en személyenkint 3-szor hospitáltak, egy-egy alkalommal 15—15 órát. Egy-egy növendék tehát 45 órát hospitált. Minden növendék a hittannal együtt 6-szor tanított. A hospitálások óra-összege 1215, a gyakorlati tanításokéi 162; a gyakorló-iskolában töltött összes idő tehát, hozzászámítva azonban, hogy a gyakorlati tanítások idejében a többi növendék is jelen volt, 1377. Egy-egy növendék atlag 51 órát töltött az egész év alatt a gyakorló-iskolában.

A III. évesek (20-an) személyenkint 4-szer hospitáltak 15—15 órában. Egy-egy tehát 60 órát hospitált, a mi összesen 1200 óra. Ehhez járulván a gyakorlati tanítások évi 40 órája, a mi összesen 1240 gyakorló-iskolában töltött órát tesz ki. Ebből egy-egy növendékre 62 óra esik.

A II. évesek (30-an) személyenkint 3-szor hospitáltak összesen 1350 órában. Egy-egy növendék tehát 45 órát töltött ez évben a gyakorló-iskolában.

77 növendék járt tehát a gyakorló-iskolába ez évben, összesen 3967 órát töltvén el megfigyeléssel vagy közvetlen tanítással. Ebből egyre-egyre atlag 51.5 óránál valamivel több jut.

Ha ezt, heti 50 órával, három évre általánosítjuk, úgy egy-egy növendék a gyakorlati kiképzés ideje alatt 150 órát tölt a gyakorló-iskolában. Ez pedig 5 heti közvetlen tanítási időnek felel meg.

Ezen átlagos számításnál szándékosan mellőztük a helyettesítések óraszámait és a házitanítások tanidejét. Ha ezeket is hozzászámítanók, egy-egy növendékre atlag 60 óra jutna évenként; a mi 3 év alatt 180 órát, illetőleg 6 heti tanidőt adna.

Évközben a következő magyar nyelvi dolgozatok fordultak elő:

I. osztály. 1. Szülőföldemen cz. költemény emlékezetből, szóserint való leírása. 2. Ugyanezen költemény szóserint való leírása prózában. 3. Talpraesett feleletek. (Diktandó). 4. A város égése cz. olvasmány. (Szófejtés.) 5. A befagyott Balaton cz. olvasmány. (Szófejtés.) 6. Nap-

felkelte a Balatonon. (Olvasmány-kivonat.) 7. A nagy ugrás. (Emlékezet után szabadon.) 8. A nagy szünidő örömei.

II. osztály. 1. A párkányi vásáron. 2. Mátyás király, mint hadvezér és uralkodó. (Olvasmány-kivonat emlékezetből.) 3. A tél örömei. 4. Mit és hogyan szemléltessünk a beszéd- és értelemgyakorlatok körében? 5. Közeledik a tavasz! (Levél alakban) 6. Ázsiának a magyarokat és a kereszténységet érdeklő helyeiről. 7. Az erdei fenyő és fölhasználása. 8. A legutóbbi kiránduláson miket használhattunk volna föl a beszéd- és értelemgyakorlat tanításánál?

III. osztály. A párkányi vásár hanyatlásának okai. 2. A tél és az aggkor. (Összehasonlítás.) 3. Milyen szerepük van a szemléltető képeknek a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításánál? (Értekezés.) 4. A rómaiak. (Erkölcscrájz.) 5. A hazaszeretet. (Értekezés.) 6. »Lassan járj, tovább ersz.« (Magyarázat.) 7. Fejtessek ki az iskolai kirándulások fontossága és soroltassanak föl azok a tantárgyak, melyek eredményes tanítása a kirándulásokat megköveteli. 8. A magyar nyelv tudásának fontossága és haszna. (Szónoki beszéd egy idegen ajkú község iskolaszékében.)

IV. osztály. 1. Oseink műveltségének legfontosabb bizonyítékai. 2. Mily haszonnal járt nemzeti irodalmunkra a reformáció és az ellenreformáció? 3. Hogyan állandósítsuk az ismereteket? 4. A keresztény nevelés átalakító hatása a népek jellemére. 5. Az alaki képzés és annak fontossága. 6. A gazdaságtani oktatás fontossága Magyarországon.

Nagyobb lélektetű házi dolgozat: A »Zrinyiasz« eposzi tulajdonságai.

A házi dolgozatok most is, mint a múlt években, szorosán a nyelvi oktatáshoz simultak.

Az óraterv megfelelő.

A növendékekre vonatkozó statisztikai táblázat személyenként és tárgyanként van összeállítva. Az összegező táblázat szerint volt az intézetben 117 rendes tanuló (40+30+20+27), r. kath. 114, ev. ref. 2, izraelita 1. Magyar 98, magyar-német 2, magyar-tót 17. Viseletre nézve: példás 34, dicséretes 35, jó 26, szabályszerű 11. Előmenetelre: kitűnő 3, jeles 31, elsőrendű 59, másodrendű 14.

A gyakorló-iskola osztatlan és hatosztályos. Gonddal összeállított órarendjét is közli az értesítő. Növendékek száma: 26.

Az értesítő tanúsága és adatai szerint az intézet hatalmasan izmosodik, fejlődik évről-évre; ez a tény jórészben az igazgatóság és tanári kar buzgó odaadó munkásságának eredménye. Az értesítő semmi túláradozást nem mutat fel s e mellett mégis minden meg van benne, a mit egy jól szerkesztett beszámolástól megvárhatunk.

Sopron.

Simkó Endre.

Mozgalom a segédtanárok és tanítónők érdekében.

A ki ismeri a tanítóképző-intézeti segédtanárok és tanítónők helyzetét, az bizony nem állíthatja, hogy az irigylendő volna. A segédtanárok és tanítónők fiatal kezdő tanítók, a kiknek tárgyi és methodikai önképzésükre sok időt és gondot kell fordítaniok. Egész tanítói pályájuk

sikeressége függ attól az autodidaxistól, a melyet az első években kifejtenek, vagyis ki kellene fejteniök. Sajnos, ennek az önképzésnek ezer akadálya van. Az ő feladataik körébe tartozik a tanításon kívül az internátusban, sőt néha az externátusban elhelyezett ifjak felügyelete is s a felügyelettel járó nevelésnek sokféle teendője. Nem különben ők kötelesek végezni az igazgatóság irodai munkáinak azt a részét, a melyet az igazgató rájuk ró. Egy ifjú rugékony erejétől s lelkes munkas és pályaszeretettétől bizonyára sokat lehet és kell is várni; de ez mégis csak túlmegy a méltányosság határán, hogy az ifjú 1—3 esztendeig mint megbízott s ezentúl ismét 6 esztendeig mint «kinevezett» segéd-tanár (tanítónő) huzza az igát. Kilenc esztendei segéd-tanári (tanítónői) vizsgálat talán még a legszigorúbb felfogás, a legdespotikusabb kormányzat szelleme szerint is sok talán a jóból. Hiszen ők is emberek és pedig fiatal emberek, a kik 30 éves korukat elérve, szeretnének családot alkotni. Bizony-bizony szégyenfoltja tanítóképzésünknek ez a rendezetlen segéd-tanárság s ha így maradna az úgy tovább is, nem válnék dicsőségre sem a miniszternek, a ki ily állapotot megtűr kormányzata alatt, sem a képviselőháznak, a mely ilyen bajt észre nem vesz, vagy ha meglát is, hallgatással mellőz.

A segéd-tanárok és tanítónők összegyülemlt baján csak gyökeres orvoslás segíthet. Olyan, a milyent 1897-ben hajtott végre jelenlegi közoktatási miniszterünk, dr. Wlassics Gyula. Ekkor történt, hogy a miniszter az akkor is kitejldött súlyos helyzetnek egy csapással úgy vetett véget, hogy 10-zel megszorította a rendes tanári létszámot, mi által az «öreg» segéd-tanárok rendes tanárokká lettek. A helyzet ma alig kedvezőbb, mint akkor; *azért újólag szükség van oly intézkedésre, hogy a rendes tanári (tanítónői) létszám emeltessék.*

Általában felette szükséges a segéd-tanári szolgálat rendezése, a mihez első lépés kell hogy legyen a rendes tanári létszámnak oly arányban való megállapítása, hogy a segéd-tanári és tanítónői szolgálat, az esetleges megbízotti évet is beleszámítva, *három évnél tovább ne tartson.* Az sem helyes, hogy egy-egy kezdő-tanítónak vállaira rakjuk a felügyelet és irodai munka összes terheit. Nem tudjuk, miként intézkedik ez irányban az új rendtartási szabályzat; de ha nem rendezné ez ügyet, úgy sürgősen kellene kérnünk a tanítói testület oly nemű szervezését és munkabeosztását, hogy a felügyeleti és irodai teendők végzése, egyéb kedvezmények biztosítása mellett, a testület tagjai között kellőképen felosztassék.

Egyszóval akár érdekelt kartársainknak súlyos helyzetét tekintsük, akár a segéd-tanári intézménnyel összefüggő tanítóképzési ügyeket, kell hogy országosan karoljuk fel az ő ügyüket s hogy érdekükben mind országos egyesületünk, mind az egyes tanári testületek, megtegyék a célra vezető lépéseket. Tudomásunk szerint ilyen országos mozgalom már keletkezöben van. Maguk a segéd-tanárok kérvénnyel szándékoznak a miniszter elé járulni. A tanári testületek részéről pedig a *györi tanítónőképző-intézet* indította meg a mozgalmat. Ezen intézet tanítói testülete ugyanis Mohar József indítványára a következő határozatot hozta:

A tanári testület kérje fel a tanítóképző tanárok országos egyesületének választmányát, hogy sürgősen tegyen lépést a segédtanárok és segédtanítónők mostani helyzetének javítása érdekében és pedig ne — mint eddig — más egyesületi dolgokkal kapcsolatban, hanem kizárólag ebben az ügyben. Kérje és kívánja, hogy 1) a rendes tanári állások szaporíttassanak, 2) a segédtanári és segédtanítónői szolgálati évek szállíttassanak le és 3) a megbízatások töröltessenek el.

Úgy tudjuk, hogy más testületek részéről is fognak hasonló indítványok az egyesület választmányához jönni. Hiszszük is, hogy a választmány a kellő melegséggel fogja felkarolni a segédtanárok s tanítónők ügyét s nyomatékosan és erélyesen fog fellépni érdekükben. De felteszszük közoktatásügyi kormányunkról s különösen vezetőjéről, dr. Wlassics Gyula miniszterről, hogy az országos mozgalom elől nem fognak kitérni, hanem a mozgalomban rejlő nagy igazságot ismert jóindulatukkal fogják mérlegelni s érdekelt kartársainkról a lehető leg-sürgősebben atyailag gondoskodni.

A segédtanárok helyzete.

Az állami tanítóképzőknél működő segédtanárok helyzetével az utóbbi időben a jó Istenen kívül senki sem törődik. Most mikor olvassuk, hogy a miniszter a következő két év alatt rendezni fogja a rendes tanárok csoportosítását, azaz arányosan osztja be őket a 9-ik és 8-ik fizetési osztályokba, vagyis a mikor a rendes tanárok ügye, habár csak egy időre is, de mégis rendezve lesz, — a segédtanárokról sehol, még csak egy szebb jövővel kecsegtető reménybeli megemlékezés sincs. S miért? Talán elfeledkeztek arról, hogy Magyarországon a tanítóképzőknél segédtanárok is vannak avagy talán a segédtanárság helyzete már rendezett volna? Sajnos, mindkét föltevésnek ellene mond a szomorú valóság, mert bizony van segédtanár az állami tanítóképzőknél és pedig bőven, mivel nem egy, de több oly áll. tanítóképző van, hol két-három segédtanár végez rendes tanári teendőket, s így sok helyütt ők vannak többségben a rendes tanárok felett. Hogy ez az állapot az ily intézetek tekintélyét semmi esetre sem emeli, sőt a tanítóképző belső életére is káros befolyással van, nagyon természetes. — A segédtanárság helyzetének rendezett voltát pedig legjobban regisztrálja a szomorú való tény, hogy mostanában 6—8, sőt talán 10 évig is várni kell a rendes tanári teendőket ellátó segédtanárnak, míg a szebb jövővel biztató rendestanárságot eléri. És ez az áldatlan helyzet abban az időben van s akkor nem jut eszébe ezen senkinek segíteni, mikor az államháztartásban 180millió főlösleggel készítk az évi mérleget. Pedig azt hiszem, nem nagy megerőltetésbe kerülne ebből a főlöslegből pár ezer koronát a segédtanárok helyzetének javítására is fordítani. Egy kis jóakarát az egész.

Hogy ez a helyzet mily túrhetetlen, tudjuk mindannyian, többször kértük is a magas miniszteriumot, hol deputációkkal, hol memorandumokkal, hogy e tarthatatlan helyzetet változtassa s javítsa meg, de

úgy látszik, nem látják be e helyzet túrhetetlen voltát, mert különben segítenének rajta. Deputációk- s memorandumoknak nem hisznek, bizonyítsuk be hát más úton ez állapot helytelen s tarthatatlan voltát. Minden áll. tanítóképző tanártestülete rendes gyűlésén tárgyalja ez ügyet, s e helyzet túrhetetlen s káros voltát bizonyító indokait jegyzőkönyvi kivonat alakjában küldje fel a magas miniszteriumhoz. Hasonlóképpen tegyenek a tanítóképzők mellett levő igazgatótanácsok is, melyek többé kevésbé mégis csak legközelebből látják e túrhetetlen állapotot. Az igazgatótanácsban igen könnyen indítványozhatja ennek tárgyalását az igazgató.

Ha az ország minden részéből hasonló értelmű ily feliratok érkeznek a miniszteriumba, lehetetlen, hogy az ekképen bizonyított tarthatatlan helyzetet meg ne változtassák és ne javítsák.

Az ország több tanítóképzője, tudomásom szerint már foglalkozott is ez ügygyel. Így a csáktornyai tanítóképző tanárkara is. Nevezett intézet tanárkara kifejtett indokai alapján arra kérte a magas miniszteriumot, hogy a tanítóképzőknél a segédtanári intézményt szüntesse be azokra nézve, kiknek a rendes kvalifikációjuk megvan, miként a XI. fizetési osztályú segédtanítóságot beszüntette a polgári iskolai tanítóknál. Ha pedig ez egyszerre nem volna lehetséges, legalább a X. fizetési osztályban eltölthető segédtanári évek száma a rendes minősítésű tanároknál 3 évnél több ne lehessen, — azaz 3 év alatt reudestanárokká neveztessenek ki.

Téhát ismetelten kérem, minden áll tanítóképző tanárkara foglalkozzék ez ügygyel, mivel elsősorban önmagunknak kell saját ügyeinkkel törődnünk s akkor majd mások is törődnek velünk.

Dékány Mihály.

ELMÉLET.

Általános élettan.

— I. közlemény. —

A physiologiai vizsgálódás céljai és útjai.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium a jénai szünidei tanfolyamra kiküldött tanítóképző-intézeti tanároknak, köztük nekem is, azt az utasítást is adta, hogy a tanfolyamon közölt ismereteket megfelelő szaklapokban mások javára gyümölcsöztessük.

Tudván azt, hogy a physiogiának milyen hatalmas befolyása van a lélektan fejlődésére, de azt is, hogy nálunk tanítóképző-intézeti alkalmazottaknál aránylag mily kevesen foglalkoznak a physiologiával, örömmel

de nem minden tartózkodás nélkül vállalkoztam arra, hogy dr. Verworm Miksa, jénai egyetemi tanárnak az általános physiologiából tartott előadásait ismertessem. Örömmel, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy hazánk népoktatásügyének munkásai között elegenden vannak, kik ez iránt a tudományág iránt érdeklődnek s csak alkalomra várnak, hogy ismereteiket bővíthessék; tartózkodással, mert úgy érzem, hogy kevés az én tudásom ahhoz, hogy e nekünk fontos tudományág iránt az érdeklődést azokban is felkeltsem, a kik a physiológiát eddig csak névleg ismerik.

Tekintve tárgyannak a pedagógiára való fontosságát, nem elégedtem meg Jénában készített jegyzeteimmel, hanem segítségül vettem az előadó tudós tanárnak «*Allgemeine Physiologie*» című munkáját.* Ennek a következménye, hogy ismertetésem nem csak a jénai tanfolyamon való 12 előadásnak, hanem a nevezett tanár vaskos munkájának is ismertetése.

Törekvésem arra irányul, hogy az általános physiologia mai állásáról azoknak is tájékoztatást nyújtsak, a kik a természettudományokban nem szakemberek. Ez szolgáljon mentiségemül, ha ismertetésemben néhol többet, másutt kevesebbet mondok, mint a mennyit a szakemberek elegendőnek tarthatnának. Számítanom kellett azzal, hogy népoktatásügyünk munkásai s e lapok olvasói sem lehetnek valamennyien természettudósok.

I. Az élettan problémája.

Arról a kérdésről, mi is voltaképp az a «*physiologia*», irhatnánk hosszabbnál hosszabb meghatározásokat, de értelme mindig csupán az lenne: a természet élő teremtményeiről való tudomány, a melynek feladata az élet kipuhatólása, megmagyarázása.

Bármilyen egyszerűnek lássék is első tekintetre ennek a tudománynak a feladata, azért alapjában véve még sem könnyű. Az emberiség kimagasló alakjai évszázadok óta fáradságos munkát végeztek a felmerülő problémák megfejtésén. Arra nézve, hogy a nehézségeket mérlegelhessek, nem kell semmit mást tennünk, mint ennek a két fogalomnak: «*élet*» és «*kipuhatólás*» terjedelmét figyelembe vennünk.

Mi az élet? Erre a kérdésre a különböző műveltségű és foglalkozású egyének különféleképp felelnek. Az egyiknek az élet csak terhes munka, a másiknak csak dőzsölés. Az élet fogalmának terjedelmébe az ember első sorban azokat a foglalkozásokat veszi be, a melyekben a

* Kiadta Fischer Gusztáv. Jéna. (II. kiadás. 1897.) Nagy 8° 606. lap. Ára füzve 15 márka.

maga és embertársai foglalkozását látja. Sokan megfélemedeznek róla, hogy mindennapi foglalkozásaink az egyszerű életjelenségeknek nagyon is összetett combinációi. Volt idő, mikor az embernek mai foglalkozásainkról még csak sejtelve se volt. Volt idő, a mikor még a tüzet az ember nem ismerte, a midőn a legkezdetlegesebb eszközt sem tudta megkészíteni. Ebben a korban az ő ember az *élet* fogalmát azokból az egyszerűbb jelenségekből alkotta, a miket magán is tapasztalt. Ezek között igen nagy szerepet játszott a — *mozgás*. Bármilyen összetettek legyenek napi foglalkozásaink, ezeket is felbonthatjuk egyszerűbb életjelenségekre. Ha most már az *élet* fogalmát ily egyszerű jelenségek összességének fogjuk fel, akkor az lenne az élettan feladata: mutassa ki ezeket az életjelenségeket, vizsgálja meg s igyekezzék ezeket megmagyarázni.

Nemcsak az embernek, hanem az állatnak és növénynek is van *élete*. A kérdés tehát, olyanok-e az életjelenetek ezeknél is, mint az embernél? Ebből látható, hogy az élettan nem állapodhatik meg magánál az embernél. Vizsgálata körébe be kell vonnia minden *élő* szervezetet. A virág és a téreg ép olyan tárgya vizsgálódásának, mint a teremtés koronája, az ember. Most már az a kérdés: hol van az élő és az életnélküli tárgyak elválasztó határa? Mi az, a mi az élő és életnélkülit egymástól megkülönbözteti. Erre a kérdésre a felelet nehezebb, mint első tekintetre látszik.

Azt tudjuk, hogy a gyermekek és a műveltség legalacsonyabb fokán álló népek élőlénynek tartanak mindent, a mi *mozog*. A szelet, a gőzgépet, a falon mozgó árnyékot, a folyót oly étellel, sőt sokszor érzelmekkel bíróknak tartják, mint akár az embereket. Mosolygunk rajta . . . . A leggyakrabban magunk is a mozgásról következtetünk az életre.

Ebből a példából egy bizonyos: a műveletlen nép és a gyermek helytelenül különbözteti meg az élő és életnélküli tárgyakat egymástól, de ebből még nem tudjuk, hogy azok, a kik magukat művelt embereknek tartják, meg tudják-e *mindig* mondani, élő vagy életnélküli-e valamely tárgy? A kik erre legjobban bizonykodnak, feleljenek a kérdésre: élő vagy életnélküli tárgynak tartják-e azt a buzát, a mit a gazda vetőmagnak szánt? Vagy azt a babot, a mit a gazda-asszony az éléskamarába berakott? Olyan kérdések, a melyekre vonatkozólag még maguk a természettudósok sem voltak *mindig* egyenlő nézetben. Igaz, életjelenséget sem az egyiken, sem a másikon nem észlelhetünk; de ha nedves földre tesszük, elkezdének csírázni s kedvező körülmények között növény fejlődik belőlök. Tehát már van rajtuk életjelenség.

Még nehezebb az élő és életnélküli tárgyak megkülönböztetése azoknál a tárgyaknál, a melyek nincsenek folyton szemünk előtt. A tudós sokszor napok hosszágig vizsgálja, míg eldöntheti, "élő vagy életnélküli tárgyat lát-e mikroskopjával? Korántsem olyan könnyű tehát megmondani, mi az az élő s mi az az életnélküli. A physiologia feladata, hogy az élő és az életnélküli tárgyak ismertető jegyeit kimutassa.

Egy cseppel se kisebbek a nehézségek, a mikre akkor bukkanunk, a midőn a «kipuhatolás» fogalmát szemügyre vesszük. Mi az a kipuhatolás? Mi az a kimagyarázás?

A teljesen műveletlen, mondjuk vad-ember és a műveltség magasabb fokán álló ember között van egy lényeges különbség. Ez az utóbbi lépten-nyomon szükségét érzi annak, hogy az események, tünetmények, tárgyak *okát*, vagy ha úgy tetszik, *létokát* keresse.

A gyermekben az okbeli szükségesség érzete akkor kezdődik, a mikor egyre azt kérdegeti «miért?». Ha igaz az, hogy a gyermek fejlődése az emberiség fejlődését mutatja, akkor az emberiség fejlődésében is kellett egy bizonyos kornak lenni, a mikor az okok után való kutatás *először* fellépett. Tény, hogy a kultur-népek nem elégesznek meg az esemény, a tünetmény ismertetésével, hanem kutatják minden téren, a tudomány minden ágában az okokat. Ha egyik-másik rejtélynek a nyomára rájövünk, megkönnyebbülve lélegzünk fel, — de csak rövid időre. Ugy vagyunk, mint a kis gyermek, keressük, kutatjuk az okoknak okait; se szeri, se száma «miért»-jeinknek. Végre is azt a kérdést vetjük fel: meddig haladhatunk az okok keresésében? Van-e a földi jelenségeknek végső lét-oka, vagy talán az ok és okozat közötti lánczolatok határtalanok és a végtelenségig terjednek...?

A természet és a vegytan az életnélküli tárgyak végső létokát az *atom*-okra s ezek mozgásaira vezeti vissza. Az élettannak; a midőn az életjelenségeket akarja meg- és kimagyarázni, azt kell keresnie: van-e valami egyöntetű létoka az *összes* életjelenségeknek? Megegyezik-e ez a természettudomány atomjaival? Vagy talán bizonyos életjelenségek kimagyarázása érdekében más létokok után kell kutatnia? Ime, mennyi s milyen kérdések, melyek a physiologia főfeladata határainak kijelölésénél megoldásra várnak!

Ez azonban még nem minden! Réges-régen észrevették már azt az űrt, a mely a *testi* és a *lelki* élet jelenségeit elválaszítja egymástól. Ha az élő és életnélküli tárgyak közös létokát az atomokban s ezek mozgásaiban megtalálhatnók is, kérdés: létoka lenne-e ez a *lelki élet* jelenségeinek is? Ha nem: akkor más végső létok után kellene kutatnunk s ha ezt a valamit megtalálnánk, keresnünk kellene: összefüggésbe

hozhatjuk-e ezt a valamit a testek létokával Ha mindezekre a kérdésekre kielégítő feleletet nyerhetnénk, még mindig két kérdésünk maradna: mik is tulajdonkép azok az *atomok*? és ember, ha mindezeket tudod, kielégíti-e ez a te *tudás-vágyadat*?

Látható ezekből, hogy a kérdések egész serege merül fel annál, a mit első pillanatra oly egyszerűnek láttunk: az *élet vizsgálásánál*. Ezek a kérdések azon tér felé irányulnak, a mely felé az emberi tudásban még sötétség, talán soha fel nem derülő sötétség van.

II. Az élettani vizsgálódások fejlődésének története.

Miután a *physiologia feladataival* annyira a mennyire tisztában vagyunk, vessünk egy futó pillantást ennek a tudománynak a történelmére. Ez egy részről érdekes, más részről meg szükséges is a jelen állapotok megértéséhez s a követendő irányok megjelöléséhez.

A) A legrégebbi kor.

Az élettani naiv képzeletek első nyomai a történelem előtti kor homályjaiban vesznek el, de úgy a hogy kifejezésre jutnak a kultúrnépek *mythológiáiban*. A *mythosz* korában az ember összes tudása, mindennemű ismerete a felsőbb lény tisztelete körül csoportosul. Lassan-lassan évszázadok és évezredek hatása alatt ebből a központból indulnak ki s kezdenek önálló tudománynyá lenni a *theologiai*, a *bölcsészeti*, *természettudományi* stb. eszmék.

Ebben a korban az *élet*ről való fogalom még nagyon naiv. Mindenről, a mi mozog, azt hiszik, hogy él, hogy van neki *lelke*. A szelet, a vizet, a tüzet és a csillagokat személyesítik. A *phöníciaiak* a meteoriteket lelkes köveknek tartják s azt hiszik, hogy gyógyító erejük van. Az «*Ayur Veda*» az *indusok* első orvosi könyve a mozgó és mozdulatlan tárgyakat mint élőket és életnélkülieket állítja egymással szembe. Az orvosi tudománynak legfőbb eszközei: a *mágia* és a *bűvölés*. A *physiologiai* alap keresésének még nyoma sincs.

A testnél nagyobb gondot fordítanak a *lélekre*. A lelki élet jelenségeinek vizsgálásánál már a legrégebbi korban találkozunk. Egyiptomban, valószínűleg *indus* befolyás következtében, már a legrégebbi időben megvan a test és a lélek *dualizmusa*, mely virágzásának tetőpontját a lélek-vándorlásban érte el. Ezek az eszmék, különösen *Pythagoras* révén, *Görögországba* is átjutottak. A tudományok ápolói a *theologusok* és a *bölcsészek*; az összes tudományok közül legtöbbet a *psychológiával* foglalkoznak.

A görögök már szükségét érzik annak, hogy az élő természet előállításáról gondolkozzanak. *Anaximander* (szül. Kr. e. 620 körül) már azt tanítja, hogy az ember az állatokhoz hasonló olyan elődöktől származik, a kik eredetileg a vízben éltek. *Heraklitos* (Kr. e. 500 körül) már beszél a «létért való küzdelem»-ről, de a legvilágosabb és legmeglepőbb *Empedokles* (szül. 504. Kr. e.) elmélete az élőlények előállításáról. Azt tanítja: legelőször a növények, aztán az alsóbb rendű állatok voltak a földön. Ezekből fejlődtek tökéletesedés folytán lassan a magasabb rendű állatok s legvégül az ember. A folytonos tökéletesedés okát abban látta, hogy a gyengék, a nem megfelelő testalkatúak a létért való küzdelemben elpusztultak, míg az életképesek tovább szaporodtak.* Csaknem két és félezer év telt el Empedoklesnek és Darwinnak egymáshoz nagyon hasonló tanítása között.

A régebbi görög bölcsek tanításaiban már imitt-amott rá-rábukkanunk egyes elszórt élettani igazságokra. Csak az a baj, hogy a legtöbbször mesés, vagy minden alapot nélkülöző mende-mondák, téves állítások társaságában fordulnak elő, s így nem magukban, de a gyanús környezetben értéktelenné válnak. Az élet jelenségekről való rendszeres gondolkozást, vagy akár megfigyelést *Aristoteles* előtt hiába keresünk.

Hippokrates (Kr. e. 460—377) törekvése oda irányul, hogy az orvosi tudománynak biztosabb alapokat rakjon, de azért kora orvosai még ügyet se vetnek az élettanra. Követőinek tanításaiban már fel-fel-tűnik, a később olyan nagy nevezetességre fejlődött *pneuma*-tan. Az ember tüdeje — e tan szerint — magába szívja a légkörben levő, nagyon finom alkotású pneumát, átadja a vérnek s ez a testnek. A pneumának a testre való hatása oka és alapja az életjelenségeknek. Tudományukban olyan forma szerepe van a pneumának, mint ma az élenyek.

B) *Galenus* kora.

A kippokratikusok *pneuma*-tanát különösen az alexandriai-iskola fejlesztette tovább. *Erasistratus* († Kr. e. 280) már megkülönbözteti a szív és az agy pneumáját. Most már látjuk azt a törekvést is, mely az élet megmagyarázását tüzi ki végcéljává. Minél jobban tudatára jutnak a felmerülő nehézségeknek, annál inkább keresik a kutatás számára a tudományos alapot. *Aristoteles* már közöl egy jó csomó élettani

* *Teichmüller*: Studien und Geschichte der Begriffe cz. munkájában (1874) bizonyítja, hogy a tudósoknak ez az állítása tévedés; mert ilyent Empedokles sehol és soha se mondott.

megfigyelést. Igaz, hogy ezek között tévesek is vannak (pl. a béka, az angolna *iszapból* származott), de van helyes megfigyelése is. Példájával megmutatja azt az útat, a melyen haladva az élettani problémákat megfejthetjük. Hatása két irányban nyilvánul: megkezdődik a physiologiai kutatás és a nyert physiologiai igazságoknak az orvosi tudományban való alkalmazása. E kettő együttműködésének hatása, hogy a pneuma-tant mind-mind szélesebb alapra fektetik. Különösen sokat tettek e tan fejlesztése körül *Athaeneus* és *Aretaeus* (mindkettő Kr. u. 50 körül). A pneuma-tan természete hozta magával, hogy az élet összes jelenségeit egy és ugyanazon okra igyekezzenek visszavezetni. Nem elégesznek meg többé az egyes physiologiai jelenségek leírásával, hanem a meglevő adatokat módszeresen feldolgozzák, általános igazságok elvonására törekednek.

Galenus (Kr. u. 131-től körülbelül 200-ig) volt az első, a ki felismerte, hogy az orvosi tudomány minden törekvése hiába való addig, a meddig az orvosok az emberi test normális életjeleneteit a legapróbb részletekig nem ismerik. Ez a *hasznossági elv* uralkodott a physiologiai kutatásokban egész a XVIII-ik századig. Első sorban ennek az elvnek köszönhető a physiologia fejlődése. Galenus felismerte az anatómiai ismeretek fontosságát is. Bonczolásokat végzett, élettani kísérleteket tett különösen a majmokon és sertéseken. Nem elégedett meg az élettani tapasztalatok leírásával, hanem ezeket egybefoglalva, belőlük élettani *rendszer*t alkotott.

Galenus *rendszere* a pneuma-tanban gyökerezik. Az emberi test a négy alapnedvből: a vér, nyálka, a sárga- és a fekete-epéből épül fel. A testi élet jeleneteinek a pneuma három különböző alakja az oka. A *πνεῦμα ψυχικόν* az *agy és az idegekben*, *πνεῦμα ζωτικόν* a *szívben*, a *πνεῦμα ροισίδ* a *májban* van. A levegőből a tüdőbe jut a *πνεῦμα ζωτικόν* s az elhasznált részeket helyettesíti. A test sokféle munkát végez, de ezeket a pneuma három fajtájára vezethetjük vissza. A *psychikai* funkciók között ott találjuk a gondolkozást, érzést, önkéntes mozgást, a *sphygmikaiak* között a szívverést, az ütőér működését, a melegség képződését, a *physikaiak* között a táplálkozást, a növést, az elválasztást, a nemzést és az erekben megkivántató cselekedeteket. A vér képzése a *májban* történik. Innen indulnak ki a vivő-erek, a melyeken keresztül a vér a szív jobb kamarájába ömlik. A szív jobb kamarájában két részre oszlik a vér, a használható átmegey a szív balkamarájába, a használhatlan meg a tüdő ütőerén a tüdőbe hatol. A tüdőben a pneuma ujjaalkotja s használhatóvá teszi. Galenus azt is állítja, hogy egyszer majd sikerül a levegőnek azt a részét, a mi a pneumát alkotja, elkülöníteni. Ezerötszáz

évnél több mult el, a míg Galenus e sejtelve, az éleny felfedezése folytán beteljesedett. Az így megtisztult s használhatóvá vált vér a tüdő vívőerein elfolyik a sziv balkamarájába, hol a többi használható vérrrel egyesül s a nagy ütőéren s ennek elágazásain keresztül az egész testben elterjed.

Nagyon érdekesek Galenusnak az idegrendszeréről való nézetei is. Az idegek érző- és mozgató tevékenységének eredete a nagy-agyban és a gerinczagyban van. A mozgató idegek működésük közben épen úgy huzzák az illető szervet, mintha valami zsinegek volnának.

Galenus rendszere nagy fontosságú volt arra a korra. És az egész középkoron keresztül, a milyen nagy tekintélye volt Aristotelesnek a bölcsészet terén, épen olyan volt Galenusnak az orvosi tudományok terén. Az orvosi tudomány tanulása még a XV. században is alig állott egyébből, mint Galenus munkáinak olvasásából. Ez a feltétlen hit okozta aztán azt, hogy az egész középkoron keresztül a *physiologia* semmit nem haladt előbbre. A leghiresebb orvosok az arabok közül kerültek ki, köztük a legnagyobb hirre tett szert *Avicenna* (Ibn Sina 980—1037), de a *physiologiát* az arabok már vallási nézeteiknél fogva sem fejleszthették tovább. Spanyolországban, Italiában, Franciaországban voltak ugyan nevezetes orvosi szakiskolák s ezeknek voltak hirneves tanáraik de a *physiologia* fejlődésére ezek se hathattak. Nem csoda, hiszen nagy kiténtetésnek tarthattak, ha a pápa megengedte, hogy minden negyedik évben egy akasztott ember hulláját felbonczolhassák!

c) *Harvey kora.*

A *physiologia* önálló fejlődésének kezdete a XVI. századra esik. *Paracelsus* (1493—1541) volt az első, ki Galenus rendszerét elhagyta s a természetről való nézeteit a Galenusétól nagyon különböző rendszerbe foglalta. Igaz, hogy rendszere telve van *mysticismussal*, de van benne sok eredeti, habar gyakran képtelen eszme is. Rendszerének alapja a természet *egysége*. A természet egy egységes egészet, a *makrokosmost* képezi. Az ember a természet középpontja. Benne a természet minden alakulata meg van. Ezért az ember *mikrokosmosnak* tekinthető. A természet s vele az ember folytonos változásnak, folytonos fejlődésnek van alávetve.

Fernelius (1497—1558) bár még Galenus rendszerének a hive, ezt a rendszert fejleszteni igyekezik. A «*spiritus*» különböző alakjaitól elválasztja a Galenus-féle pneumát, az «*animá*»-t. Az előbbi a legfinomabb anyagi substantia, az utóbbi a lélek, melyet csak működéséből vehetünk észre. Az organismusban előforduló életjelenségeknek végokait bizonyos titokzatos okok képezik.

Az anatomia fejlődése jótékony befolyást gyakorolt az élettan ismeretek fejlődésére is. *Serveto* (1511—1553.) megdöntötte Galenusnak azt az állítását, a vér a szív jobb kamarájából egyenesen a balba menne át. Kimutatta, hogy a kettő között lévő választófal áthatatlan. *Colombo* († 1559.) és *Cesalpino* (1519—1603) a tüdőben való vérkeringésről mondtak eddig ismeretlen dolgokat. *Argentieri* (1513—1572) azt állította, hogy az életjelenségek oka nem a spiritus animalis, hanem a *melegség*; és a test táplálása tisztán-pusztán a vér munkája. Ilyen s ezekhez hasonló egyes nézetek, tapasztalások nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy *Harvey* ennek a kornak a legnevezetesebb felfedezését megtehesse, a *vérkeringést* megállapíthatta.

Harvey (1578—1657) felfedezésének sarokpontját az képezi, hogy az ütőereket (artériákat) és vivőereket (vénákat) a kapillarisok vagy hajszálcsövek összekötik. A vér az ütő-erekből a hajszálcsöveken átmegy a vivő-erekbe s innen a szívbe. Így aztán a vér körforgást végez a testben. Vannak egyes megfigyelései is, különösen a vérkeringés mechanizmusára vonatkozólag. *Harvey* főérdeme a physiologia terén abban áll, hogy a *kísérleteknek* az élettanban való alkalmazását, 13 századon keresztül való nyugvás után, újra életbe léptette. A vérkeringésről való tannak fontosságra nézve egyenlő egy másik tana: «de generatione animalium»; melyben azt a sokfélekép értelmezett állítást igazolja: »omne vivum ex ovo». Ez az állítás később, sőt még ma is igen nagy szerepet játszik az élettanban. Egyenesen ennek az állításnak újabb magyarázatán alapszik az organismusok szaporodásának mai elmélete.

Paracelsus theosophikus iskolája tagjai közül a physiologia történelmében említést érdemel *van Helmont* (1577—1644), ki azt állítja, hogy a testek anyagból és erőből («archeus») vannak alkotva. Csak azok a testek élnek, a melyekből egyik alkotó rész sem hiányzik. Az életnek különböző fokai vannak, az úgynevezett életnélküli tárgyak csak az élet legalacsonyabb fokán állanak. Szakít azzal a nézettel is, hogy a gyomorban az emésztés a *meleg* segítségével történik, nem a melegség, hanem a gyomorsavval összeköttetésben levő «fermentum» (erjesztő-szer) az oka az emésztésnek.

Az élettan fejlődésére igen nagy befolyása volt Verulami *Bacon* Ferencz és *Descartes* bölcészetének. *Bacon* inductive akarja az általános igazságokat levezetni. És arra bírja a physiologia híveit, hogy kísérleteket tegyenek arra nézve: igazak-e a régebbi korból fennmaradt nézetek. E mellett csak azt ismerik el igazságnak, a mit kísérletekkel bebizonyíthatnak. *Descartes* volt az első, a ki kimondta: a subjectiv psychikai érzet az egyedüli, a miről *biztos tudomásunk* van. A világról való

ismeretünk, érzeteink, gondolataink, egy szóval lelki életunktől függ. Ez az egyetlen szilárd alap, a melyre építhetünk. «Cogito, ergo sum». Mivel érzeteink subjectivék, subjectiv a természet tárgyairól való fel-fogásunk is. A természet tárgyai egészen mások, mint a milyeneknek azokat a mi érzékeink mutatják. Az állati és emberi test valósággal nem egyéb művészi szerkezetű *gépezetnél*. Az egyik, mint a másik a mechanika törvénye szerint végzi munkáját.

Descartes ez utóbbi eszméje nagy horderejű lett az élettan fejlődésére. *Borelli* (1608—1679) támaszkodva Descartes állítására az organikus szervek munkáját természettani törvényekre akarta visszavezetni s törekvéssel megalapítója lett az úgynevezett *iatromechanikai* iskolának. Ez iskola hívej arra törekedtek, hogy nemcsak a mozgást, de az *állati élet összes jelenségeit a természettani törvényekre vezessék vissza*, illetőleg ezekből magyarázzák meg.

Ezzel az iskolával majdnem ugyanabban az időben kezdődött az *iatrochemia* tana. Ennek a kezdeményezője *Sylvius* (1614—1672) úgy találta, hogy az iatromechanika tana eszmének jó, de művelői egyoldalúságba esnek. Az élet megmagyarázására nem elégségesek a természettani törvények, okvetetlenül mellé kell ezeknek venni a vegytaniakat is. Ezt az elvet követve, dolgozta ki a légzés és az emésztés physiologiáját s *van Helmont*-nak a fermentumról való tanát tovább fejlesztette. A légzésre vonatkozólag *Mayow* (1645—1679) rámutatott arra a hasonlatosságra, a mi a légzés és az elégés között van.

A mikroszkop feltalálása két irányban hatott az élettanra. Kezdetben különösen a nemzést és a fejlődést vizsgálták bővebben. *Malpighi* (1628—1694) a pete fejlődését vizsgálta a mikroskoppal s igazat adott Harvey tanárnak: »omne vivum ex ovo«. *Van Hammen* felfedezte az ondó állatkákat. Voltak persze olyanok is, a kiket a mikroszkop tévútra vezetett. A korhadó fát vízbe tették s mikor rajta ázalagot találtak, belőle azt következtették, hogy az életnélküli tárgykból is állhat élő élőlény. Oda jutottak, a hol Aristoteles volt, a midőn azt állította, hogy a kígyók iszapból lesznek. Ezek aztán tagadták is Harvey tanának: omne vivum ex ovo — igazságát.

Az élettan a mind nagyobb-nagyobb számban fellépő s hozzá elég szabatos megfigyelések és vizsgálódások folytán virágzásra jutott. Ennek daczára akadtak olyanok is, a kik az élet jelenségeket spekulatív igyekeztek megmagyarázni, *Boerhaave* (1668—1738) azt tanította, hogy az élet jelenségek oka az a nagyon finom s nagyon hig folyadék, mely az idegeket átjárja, *Hofmann* (1660—1742) az aeterben, — *Stahl* pedig magában a lélekben kereste az élet jelenségek okát.

Csak egyet nem mondott meg: mit is ért voltaképp a lélek («anima») alatt? Stahl tana szerint a test mozgásait a mechanika törvényei szerint végzi, de a lélek az, mely magát a testet a rothadástól megóvja. Dualistikus alapon álló rendszerének, az «animalismus»-nak sok híve és követője volt.

D) Haller kora.

Hallernek (1708—1777) fő érdeme a physiologia terén abban áll, hogy a sok egymástól lényegesen különböző megfigyelést, tapasztalatot és elméletet megrostálta, a mik a tudomány színvonalán állottak, azokat rendezte s a *physiologiat az önálló tudományok sorába emelte*. Kimutatta, hogy az élettannak nemcsak az orvosi tudomány szolgálatában való gyakorlati célja van, de elméleti feladata is igen szép és igen nagy. Ez a tudomány maga-magáért is megérdemli a kutatást és a fáradságot. Saját kutatásai, bár nagyon lelkiismeretesen teljesítette, nem vezettek valami kiváló fontosságú eredményre. Különösen két tanának volt hosszú időn át végzetszerű szerepe a physiologiában. E két tan az úgynevezett *ős formálás* (praeformatio) elmélete és az *ingerelhetőség* (irrabilitás tana).

A praeformatio elméletét a mikroskoppal való vizsgálatok hozták létre. Megfigyelték a sejt fejlődését s látták: miként alakul a sejt át új sejtekké, mint szaporodik a sejtek száma s belőlök milyen fejlődésen keresztül lesznek egész organumok sőt egész állat. E megfigyelések arra a nézetre vezették a XVII. század physiologusait, hogy már magában az illető sejtben benne van az egész állat, csak hogy nem láthatjuk. Ennél nem állapodtak meg, hanem azt állították, hogy már a teremtésnél benne volt az illető sejtben nem csak maga az egyed, hanem ennek az egyednek minden néven nevezhető utódja, tehát az egész faj s az embernél az összes emberiség. Ennek az elméletnek a képtelenségét fejtegette Wolf Gáspár Frigyes (1733—1794) s a praeformatio ellenében az »epigenesis« tanát állította fel, a mely szerint a test organumai a fejlődés folyamán egymás után képződnek s olyan részek is keletkeznek, a melyeknek hire-hamva sem volt az eredeti sejtben.

Az irrabilitás tana ott kezdődik, hogy már az iatrophysikusok s köztük Glisson (1597—1677) hangsúlyozták, hogy az izomszalakat ingerelhetjük a nélkül, hogy az idegeket ingerelnők. Haller ez irányban kísérletet tett. Glisson állítását helyesnek, igaznak találta s ennek folytán éles különbséget tett az izmok ingerelhetősége és az idegek érzékenysége között. Bár az éles ellentét a valóságnak nem felelt meg, Haller követői az irrabilitást egységes tünetnek tekintették s bizonyították s okául az «életerő»-t tartották. Az így keletkezett «vitalismus»-iskola

hívei az életjelenségek okául a mystikus erőt tartották, a melyet megmagyarázni, felderíteni nem lehet. Azt, hogy a tyúk tojásából ismét csak tyúk lesz és hogy a szárnak nem lesz paripa fia, ennek a mystikus erőnek, az »alkotó ösztön«-nek tulajdonították.

Persze voltak olyanok is, a kiket az élet jelenségeinek ilyen megmagyarázása ki nem elégített. Ezek az életjelenség megmagyarázásának természet- és vegytani útján maradtak s örültek, a midőn *Galvani* bebizonyította, hogy az élő állati test, különösen az idegek villamos-ságot hoznak létre. Ennek az állításnak a hatása alatt egyesek annyira mentek, hogy minden életjelenséget a *villamosság* kifolyásának tartották.

A XVIII. század vegytani felfedezései szintén befolyással voltak az élettan fejlődésére. *Ingenhouss* (1730—1799) kitejtette a növények, szénsav lebontásának tanát, *Priestley* (1733—1804) és *Lavoisier* (1743—1794) felfedezték az élelyt s *Girtanner* (1760—1800) kimutatta, hogy a vér a tüdőben élelyül. Ezzel a régiek pneuma-tana természetesen újabb felfogásban újra érvényesült s *Mayor* tana elsőrangú tényezőjévé vált a physiologának.

Az *anatomiai* felfedezések közül e korra esik az, a mely tanítja, hogy a hátgerincz elülső részéből mozgató-, hátsó részéből pedig érző-idegek indulnak ki.

A *mikroszkopiai* kutatás terén *Spallanzani* (1729—1799) és később *Treviranus* megdöntötték azt az állítást, hogy a korhadó fából, vagy másszóval élelynélküli tárgyakkól ázalagok, tehát élő lények fejlődhetnek. Kimutattak, hogy ezek is, mint minden élő lény, csirákból fejlődnek, csak hogy ezeknek a csirái a levegőben, a vízben mindenütt vannak. Harvey mondása: »omne vivum ex ovo«, tehát ezeknél az állatoknál is igaznak mutatkozik.

E) *Müller János* kora.

Müller János (1801—1858), valamint korának kutatói »vitalisták« volt, csak hogy vitalismusuknak igen szerencsés alakja van. Az »élet-erő«-t ő is erőnek és az élelynélküli természet erőitől lényegesen különbözónak tartotta, de úgy fogta fel, hogy az »életerő« működése szigorúan alkalmazkodik a természet- és vegytan törvényeihez. Mindig és mindenütt az életjelenségek mechanikai kimagyarázására törekszik. Vizsgálataiban az életjelenségek összességére kiterjeszkedik. Nincs egyetlen kísérlete, melynél figyelme ne az egészre volna irányozva. Az egyes kísérletek csak az általános problema felderítésére szolgálnak. Nem elégszik egy módszerrel, hanem veszi azt, a melyik a legjobban illik az illető problema megfejtéséhez. Egyenlően mester a természet-

és vegytani, az anatómiai, az állattani, a mikroszkopiai, az embriológiai kísérletek végrehajtásában. Céljaihoz képest válogat a különböző módszerek között.

A Schelling és Negel-féle bölcsélet hatása ráviszi arra, hogy meggyőződésévé válik, hogy a teremtett dolgokról csupán a *bölcsészeti természetvizsgálódás* útján szerezhetünk alapos ismeretet. A természetvizsgálásnak ez a bölcséleti felfogása nyilatkozik már székfoglalójában, melyben kimutatja: milyen nagy szüksége van az élettannak a bölcsészeti természetvizsgálásra. E nézetéhez egész életén át hű maradt. Barmennyire bámulják a physiologusok Müllert, mégis igen gyakran azt hanyagolják el legjobban, a mit ő legjobban hangsúlyozott. Ez leginkább észrevehető a *psychológián* és az összehasonlító physiológián.

A mai physiologia a remegés bizonyos nemével kerüli a *psychológiát*, ez ellentétben áll Müller János felfogásával, ki úgy volt meggyőződve, hogy egyedül *az élettan az, a melynek segítségével a lélektan tapasztalati úton tovább haladhat*. Ő volt az, ki már doktori értekezésében azt a tételt védelmezte: *«Psychologus nemo nisi physiologus»*. Az igaz, hogy a lélektan nem az a tudomány, a melyet egyszerűen az élettan egy részének tekinthetnénk, de az élettannak azok a részei, a melyek az idegrendszer, az érzékszervek berendezésével, működésével foglalkoznak, oly nagy fontosságúak a lélektanra, hogy ha van természet-tudomány, a melylyel a lélektan kapcsolatra kell lépni, az tisztán-pusztán a physiologia lehet. Milyen eredménye lehet az élettani kutatásnak a lélektanra, azt legjobban mutatja Müllernek az érzékszervek specíficus energiájára vonatkozó, eddig, fájdalom, kevéssé méltatott és alkalmazott felfedezése. Azt tanítja e tan, hogy a különböző ingerek, bármilyen neműek legyenek is ezek, egy és ugyanazon érzékszerv idegein csak egy és ugyanazt a fajtájú érzetet kelthetik és pedig azt, a mely ingerek felfogására ez az érzékszerv be van rendezve. Így pld. a szemreható bármilyen inger nem kelthet mást, mint fényérzetet. És viszont: egy és ugyanaz az inger a különböző érzékszerveken jutva a lélekbe, különböző érzeteket kelt. Ebből az eddig meg nem döntött igazságból következik: a világ valójában olyan, a milyennek nekünk a mi fogyatékos és kevés számú érzékeink mutatják. Ez csak egy azokból a lélektani igazságokból, a mikre Müller élettani vizsgálódásai, kísérletei közben rájött s munkáiban közölt.

Az összehasonlító physiológiának voltaképp Müller volt a megalapítója. Az eszméit tanítójától, *Rudolph*-tól nyerte, a ki azt tartotta: *«Az élettannak legbiztosabb oszlopa az összehasonlító anatómia, e nélkül az élettan el sem képzelhető»*. Müller egész életén keresztül azt

vallotta: a physiologia csak összehasonlító lehet. Ez a nézet észre is vehető többé-kevésbé minden munkáján.

Kísérleteinek eredményét, sőt bátran elmondhatjuk, korának minden élettani ismeretét «Handbuch der Physiologie» cz. munkájában foglalta egybe. Sok van, a mi Müller óta az élettanban változott, de könyve egyben, az egyetemes felfogásban, az egész organikus világra kiterjeszkedő s a természetet bölcsészeti alapon való vizsgálásában — páratlan. Ennek a tudósnek mély tudománya mellett bámulatra méltó a sokoldalúsága. Életének későbbi korában belekezd az organikus testek alakváltozásának (morphologia) tanulmányozásába s működése e téren is korszakalkotó. Nagy tekintély az állattanban, az összehasonlító anatómiában, őslénytanban (palaeonthologia). Összpontosul benne a természet minden oldalú ismerete úgy, mint előtte és utána addig senkiben sem. Halála után ezek a tudomány-ágak megoszlottak.

A *morphologia* már Müller János előtt önálló tudomány volt. A physiologiában a *természettani* és a *vegytani* irány elvált egymástól.

A *vegytani* irányban az «életerő»-nek a haláldöfést *Wöhler* (1800—1882) adta meg. A vitalismus hívei ugyanis azt hitték és azt hirdették, hogy azok az anyagok, a miket az organismus produkál, csupán az «életerő hatása» folytan jöhetnek létre. És ime *Wöhler*nek sikerül a vegytani laboratóriumban a vizelet anyagát mesterséges úton tisztán-pusztán szervesen anyagokból előállítani. Az első sikert követte a többi. Ezeknek az eredménye, hogy az «életerő» hitelét tökéletesen elveszítette. *Liebig* (1803—1873) az organismus anyagcseréjéről állított fel újabb nézeteket. E tant az újabb időben *Voit*, *Pflüger*, *Zuntz* és mások ha nem is valamennyien egyöntetűen, de tovább fejlesztették. A physiologiai vegytan annyira külön tudománnyá vált, hogy legutoljára még a physiológiától is elszakadt.

A *természettani* irányban is nevezetes haladás észlelhető. *Ludvig* (1816—1895) kitalálta a módját annak, hogyan lehet az ütő-ér egymástól eltérő nyomását a »kymographion« segélyével a papírlapra lerajzolni. Azóta ezt az ugynevezett «grafikus módszer»-t a physiologiában sokféleképp alkalmazzák. Most már nem csak a vér luktetését, hanem a szív verését, a lélegzést, az izom rángatózásokat stb. stb. is lerajzolják. Alig van olyan makroszkopikus mozgás, a melynek a mérésénél ne a grafikus módszert alkalmazzák. *Du Bois-Reymond* az izom és az idegingerek mérésére a villamos áramot alkalmazta. Az ingerek mérése manapság e módszer szerint történik.

A mennyire ápolták és ápolják a természet- és vegytani irányt,

éppen annyira háttérbe szorították vagy teljesen elhanyagolták az élettan többi irányait.

Az *élettani kutatásnak* jó szolgálatot tettek *Helmholznak* és *Heringnek* az érzékszervekre vonatkozó *physiologiája*, de még jobbak *Flourens*, *Hitzig*, *Munk*, *Goltz*, *Horsleynek* a központi idegrendszert tárgyaló élettana. *Preyer* az emberi léleknek az élet első éveiben való fejlődését igyekezett kimutatni. A *psychológiának* ez a része is azon az úton van, hogy hova-tovább külön tudományággá fejlődjék s a maiaknál egészségesebb elveket és eljárási módokat hozzon be az iskolai nevelésbe és tanításba.

Az *általános* élettani kérdések fejtegetésével aránylag kevesen is foglalkoztak, de meg a nagy fontosságú speczialis kérdések ügye mellett nem is igen tudtak valami nagy érdeklődést kelteni. Ujabbán a sejtek tana s ezzel kapcsolatban a szaporodás, nemzés, a fejlődés és az öröklés problémáinak vizsgálása foglalkoztatja gyakrabban az elméket.

Az *összehasonlító* módszert Müller halála óta nem is alkalmazták, ha csak azt nem tekintjük »összehasonlítás«-nak, hogy élettani kísérletet nem csak egy fajta állatokon végeznek.

Teljes önállóságra fejlődött s virágzásra jutott a *növényi-élettan*. E téren különösen *Hofmeister*, *Nägeli*, *Sachs*, *Pfeffer*, *Strasburger*, *Berthold* szereztek érdemeket. Annak, hogy a növény-élettan jobban fejlődött az állat-élettannál, kettős oka van: *a)* a növények életkörülményei sokkal egyszerűebbek s áttekinthetőbbek mint az állatoké és *b)* a növény-élettan a természettudományoknak igen sok tapasztalatát alkalmazhatta, a mit az állat-élettanról nem állíthatunk.

A XIX-dik századnak különösen három nevezetes felfedezése van, a mitől az élettanra nagy eredményeket várhatunk. Ezek: *a)* Az energia fenmaradásának törvénye, *b)* a szerves testeknek a sejtekből való felépítésének és *c)* a szerves világ leszármazásának felfedezése.

Mayer Róbert (1814—1878) már kimondotta, *Helmholtz* pedig minden kétséget kizárólag bebizonyította az energia fenmaradását. A vegytan kimutatta az *anyag* fenmaradásának törvényét, bebizonyította, hogy mióta a világ fennáll, egyenlő mennyiségű atom volt e világon s nincs az az erő, melylyel csak egyetlen atomot meg tudnánk semmisíteni, vagy újra teremthetnénk. Az energia fenmaradásának törvénye meg azt mondja, nemcsak az anyag, de az erő, az energia is egyenlő mennyiségben van meg. Ez is állandó. Néha úgy látszik, mintha az energia eltűnnék vagy szaporodnék, de ez csak *látsszat*, mert valójában egyik alakból a másikba megy át. Azokat az erőket, a miket eddig ismerünk, két osztályba sorozzuk: *a) mozgási* (kinetikus) és *b) helyzeti* (potentialis)

energiák osztályába. Az egyik mindig átalakulhat másikká. A mennyivel fogy az egyik fajta energia, ugyanannyival növekedik a másik. Azt is állítják, hogy a földön levő összes energiának forrása a *nap*. A nap sugarak mozgási energiája évezredek előtt szénvé változtatott át a földön levő bizonyos növényeket, tehát a mozgási energia átváltozott helyzeti energiává. Ha a szenet elégetjük, *meleget* kapunk. A melegséget gőzgépek segélyével mozgássá alakíthatjuk át, a gép *munkát* végez, ennek a munkának a célja esetleg villamfejlesztés, mely ismét városokat világít meg. Így azt a fényt, mely sok-sok ezer év előtt felhasználtatott, újra magunk előtt láthatjuk. A kőszénben levő helyzeti energia újra mozgási energiává változott.

Helmholtz, Rosenthal, Rubner és mások kísérletileg kimutatták, hogy az energia állandóságának törvénye egyenlő mértékben talál a szerves és szervetlen világra, de az energia átalakulásának *mikéntje* az élő szervezetben eddig még kevésbé ismeretes. Még itt nagy és hálás tere nyílik az élettannak.

A második nevezetes felfedezés a szerves testeknek a sejtekből való felépítése. Ez a felfedezés főképp a növény-élettan érdeme, s ezt az állati-physiologia eddig nem is aknázza ki kellőképp. Először rájöttek arra, hogy minden növény sejtekből fejlődik. Később megvizsgálták az állatokat s azt találták, hogy a sejtekről való tan az állatvilágra is alkalmazható. Végre a fejlődés tanának hívei arra az álláspontra helyezkedtek, hogy minden organismus egyetlen egy sejtéből, a petesejtéből fejlődött egy hatalmas »sejt-állammá«. Ámbár ezzel elismerték a tényt, hogy a sejt az élő organismusnak *eleme*, magának a sejtnek életét, különösen az állat-élettanban tanulmányozás tárgyává csak kevesen tették, pedig éppen ebben az irányban várhatnánk szép eredményeket a physiologiától.

A szerves világ leszármazásának tana azt tanítja, hogy a szerves testek egymással többé-kevésbé rokonságban vannak s hogy eredetileg valamennyien a lehető legegyszerűbb organismusból származtak. A kiválás elmélete megadja a feleletet a fajok elkülönítésére s hangsúlyozza, hogy a létért való küzdelemben csak azok az egyedek maradhattak életben, a melyek az adott körülményekhez legjobban alkalmazkodtak. A fejlődés tana *Darwin* és *Haeckel* munkái következtében virágzásra jutott. A physiologia ezzel még jóformán nem is foglalkozott. Az utóbbi években sok port vert fel különösen az állattanban az *öröklés* elmélete. A vitatkozó felek eljutottak arra a pontra, a hol már csupán a *kísérleti physiologia* adhatja meg a feleletet.

Pethes Fános.

IRODALOM.

Könyvismertetések.

I. Gyakorlati Összhangzattan, írta *Bátori Lajos*. Ára 5 korona. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság kiadása.

Ime, az első magyar összhangzattani mű, melyből tanulni és tanítani lehet. Szégyene a magyar irodalomnak, hogy a zenetudományt nem tudta még eddig csak közepes művekben is megszólaltatni. Ellenben annál nagyobb meglepéssel tölthet el bennünket, hogy a szóban levő munka szerzője közülünk való tanítóképző tanár.

Bátori Összhangzattana 347 oldalra terjedő hatalmas kötet, mely a képzők négy osztálya számára négyfelé osztva füzetekben is megjelent. Az első füzet (I. oszt.) a zene elemeit s a dallamtant foglalja magában. Dallamtant még ez ideig képzőinkben nem igen, legfeljebb itt-ott kivételesen tanítottak. Tantervünk, hivatalos zenetanításunk eddig felve kerülte ezt a themát; pedig egyszerű dolog. Az első osztályú növendék legalább is tanul annyit énekelni, mint a mennyi a dallamtan megértéséhez szükséges s viszont — a mi fő — ez utóbbit nem nélkülözheti, hogy a tanult dallamokat megérthesse. A kik irtóznak a «tan»-októl s szörnyüködve kiáltanak föl: «megint egy új «tan», most már dallamtant is kell a képzőkben tanítani» erősen csalódnak. Csupán arról van szó, hogy a növendékek által tanult éneket — miként pl. a költői olvasmányok tárgyalásánál szoktuk — tartalmilag s alakilag kellően megértetni igyekezzünk. Fáradtságunk busásan megtérül nem csak a növendékek alaposabb ismereteiben, de időbeli nyereségben is, mert az ifjú hamarabb és szivesebben tanulja azt, a mit megértett. Ambar szerző eme szerencsés gondolata, a dallamtannak általában a képzőkben való tanítása is, de különösen már az I. osztályba való bevitelének merőben újítás: előttem mégis úgy látszik, mintha ennek mindig így kellett volna lennie.

A második füzet (a II. osztály számára) az összhangzattant foglalja magában. Tantervünk az összhangzattant a III. osztályban kívánja taníttatni. Bármennyire sajnáljam is, kénytelen vagyok a tankönyv pártjára állani s helyeselni szerző álláspontját. Gyakorlat és elmélet járjon karöltve, nem pedig úgy, mintha mit sem tudnának egymásról. De még ennél is fontosabb Bátorinak amaz újítása, hogy az összhangzattant egyenest dallamösszhangosítás útján tanítja. Most meg már a hosszú haju zenészek fognak szörnyüködni: «Hát szabad a generalbassust elhagyni, lehet a számjelzést nélkülözni?» Részemről tűzbe dobnám, hogy még csak nyoma se maradjon. — Nehány évtizeddel ezelőtt az írás tanításának módja ez volt: a tanító leírta a betűket czeruzával, a gyermekek ugyanazt átírták tintával. Hasonló ehhez a következő: adva van a bassusba írt dallam (generalbassus), melynek hangjai fölött számokkal vannak kiírva az összhangzatok (számjelzés), a növendéknek az illető hangközöket jelző számokat le kell másolnia, vagyis helyettök hang-

jegyeket írnia. Ebből a módszerből nem kérek, legkevésbé való ez a tanítóképzőbe, hol a tanulók módszertant is tanulnak. Ellenben a legnagyobb örömmel üdvözlöm Bátorit és művét, melyben megmutatta, hogyan kell az összhangzattant helyesen tanítani.

A III-ik füzetben tárgyaltnak az összhangzati mellékhangok, a moduláció s az egyházi énekek összhangosítása. A IV-ik füzetben az ellenpont (preludium, canon, fuga) az énekben stb. Megengedem, hogy akadnak többen, kik ezt az anyagot tanítóképzőknek szánva sokallani fogják, én azonban csak ismételhetem a főnnebb mondottakat, t. i. a mit a növendék gyakorlatilag tanul, azt elméletileg is meg kell világítanunk, érthetővé tennünk. Ebben a munkában kitünő segítségünkre lesz az ismertett mű, melynek úgy szólván minden lapja bőven el van látva a legjobban választott példákkal, melyek nekünk a tanítást, — a tanulóknak pedig a megértést nagyon megkönnyítik. Valóban eszembe sem jut, hogy a mű iralyában néhol található kisebb fogyatkozásokat, vagy az előforduló sajtóhibákat fölhándáljam. Míg gazdagabbak nem leszünk, ezt a fenyűzést meg nem engedhetjük magunknak. Batori műve nagy nyereségünk nemcsak mostani szegény állapotunkban, de nyereség volna fejlettebb zene-elméleti irodalomban is. Ha e mű intézeteinkben úgy el fogna terjedni, a mint érdemi: e körülmény mindenesetre a képzőintézeti zeneoktatás előhaladottságát jelentené.

II. Preludiumos könyv, orgonára írta *Batori Lajos*. Rózsavölgyi és Tsa kiadása; 3 füzet; ára egyenkint 2—2 korona.

Szerzőnek főnnebb ismertett Összhangzattanával egyidejűleg jelent meg a címbe jelzett műve is. Par kisebb munkát leszámítva, e nemben is napjainkig jóformán a külföldi irodalomra voltunk utalva; a legtöbbször kéziratí gyűjtemények használatára kényszerültünk. De a hol legnagyobb a szükség, megjelenik ott a segítség is. Batori egyszerre 3 füzet preludiumot adott át a nyilvánosságnak s hálára kötelezte a magyar zeneirodalmat. Nem új ember ő az orgonairodalom terén sem, több minr 30 évi munkásságra tekinthet már vissza. Első ízben «Polyphon» gyakorlatai jelentek meg, aztán «Orgona-iskola»-ja, majd «Zene-művek orgonára» s végül a «Preludiumos könyv.» Ez utóbbi mű chromaticus sorrendben csoportosítva mintegy 278 kisebb nagyobb preludiumot foglal magában, melyek közt a legegyszerűbb kidolgozású daraboktól kezdve a complicáltabb ellenpontos műfajokig bőven válogathatunk; de minden egyes darab a szerző finom ízléséről s ritka tudásáról teszen fényes bizonyosságot. Nem habozom Batori műveit e nemben a legjobbak közé sorolni. Kétszeresen becsesek az ő preludiumai reánk nézve az által, hogy bennök, több darabban a magyar zene is elragadó módon szólal meg. Omoljon össze az a balga hit, mely ma is azt tartja, hogy nekünk, templomainkban nem szabad a magyarok Istenét magyar zenével imádnunk! Igazán alig találok szavakat, melyekkel Batori műveit kellőképen méltathatnám; csupán azt az óhajomat fejezem ki, hogy magyar zenénk fejlődése érdekében bár mielőbb s minél több munkája lasson napvilágot.

Hódossy Béla.

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

I. Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1900. október hó 15-én tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Kovács* János elnöklete alatt: *Katonáné Thuránszky* Irén, *Oheroly* János, dr. *Baló* József, *Bittenbinder* Miklós, *Miklós* Gergely, *Lubinszky* Emilia, *Peres* Sándor, *Stepankó* Albert, *Snazel* Ferencz, *Tomcsányi* János, *Bátori* Lajos, *Radó* Vilmos, *Szabó* Gábor, *Farkas* Sándor, dr. *Weszely* Ödön, *Nagy* László, *Sztankó* Bé'a, *Németh* Sándor, utóbbi jegyző.

I. Elnök felkéri *Nagy* Lászlót, a múlt választmányi ülésen a neveléstan tantervére vonatkozó új javaslat szerkesztése végett kiküldött bizottság előadóját, hogy a bizottság által készített javaslatot terjeszse elő.

Nagy László első sorban általános javaslatot terjeszt a választmány elé, hogy a II. oszt. óraszama 2-ről 3-ra, a IV. osztályban gyakorlati tanításokra fordítandó 6 óra 8-ra emeltesse fel.

Sztankó Béla, *Weszely* Ödön, *Radó* Vilmos és *Kovács* János felszólalása után kimondja a választmány, hogy a heti óraszámot (33) nem kívánja szaporítani, ha azonban a szaporítás egyes tárgyaknál kikerülhetetlen, a szaporítás más tantárgy óraszámának apasztásával történjék. A lélektanra vonatkozólag határozatlik, hogy a heti óraszám 2-ről 3-ra emeltesse fel. A III. osztályban a népiskolai nevelés- és oktatástan heti óraszama szintén 2-ről 3-ra emelendő. A gyakorlati tanításokra vonatkozólag hozott határozatban újlag kifejezi a választmány azon óhaját, hogy a gyakorló iskola legalább két osztatúvá fejlesztessék s ily módon a heti 6 órát elégségesnek véli a kitűzött cél elérésére.

A hosszantartó s mindvégig élénk részletes vita után, melyben a jelenlevők majd mindegyike részt vett, a választmány a következő módosításokkal fogadja el a pedagógia tantervét:

a) az I. osztály tantervébe, melynek címéül a «Testtan, egészség-tani és neveléstani vonatkozásokkal» megnevezést fogadta el a választmány, kellő helyen a következő pontok toldattak be:

A gyermek csontvázának fejlődése. — A gyermek táplálása. — A hallás fejlődése. — A látás fejlődése. — A gyermekkorban leggyakrabban előforduló betegségek.

b) a lélektan tanterveül a *Nagy* László-féle javaslatot, melyet a kiküldött bizottság is letárgyalt, a választmány a következő alakban fogadta el:

II. oszt., heti 3 óra.

Cél: (l. a tantervjavaslatot)

I. A lelki élet ismeretének fontossága a nevelés szempontjából. A lelki tények megfigyelésének haszna és módja, különös tekintettel a gyermekkorra.

II. A tiszta érzetek. Erejük, minőségek. Az érzet hangulata. A gyermek első érzéki, érzelmi és mozgási életjelenségei.

III. Az érzéketek kapcsolatai: a képzetek. A tér és idő képzeteinek kialakulása. A gyermek érzékszerveinek gyakorlása.

IV. A tudat. Figyelem. Észrevétel. Apperceptio. Általános képzetek. A figyelem fejlődése s a gyermek szemléletei. A figyelem gyakorlása.

V. Képzetkapcsolások törvényei. Fantázia s a gyermek képzet-associációi. A fantázia szabályozása; szerepe az oktatásban. — Az emlékezet s gyakorlása.

VI. Gondolkodás: elvonás, fogalomalkotás, ítézés, következtetés. Inductio és deductio lélektani és logikai szempontból. A gyermek első abstractiói és okoskodásai. A gyermeknek a gondolkodásban való fokozatos gyakorlása.

VII. Az elemi érzések kapcsolatai. Indulatok. Vágyak. Szenvedélyek. Nyilvánulásai a gyermekeknél. Szabályozások.

VIII. Érzelemfajok. Értelmi, erkölcsi, aesthetikai, socialis, vallásos érzelmek. Kifejlődésük. Fejlesztésük.

IX. Akarat folyamatok. Vonatkozások az érzelmekhez és értelmi működésekhez. Akaratmotivumok. Ösztönszerű és önkényes, külső és belső cselekvények. A gyermek játéka és foglalkozásai.

X Szokás. Jellem. Az egyéni jellemfejlődés tényezői, fokozatai. A nevelés főteendői a jellemfejlődés különböző fokain. A jellemfejlődés hibái.

XI. Lelki állapotok. Alvás, álmódás; hypnozis; hallucinációk; illúziók. A gyermekek lelki abnormitásai.

XII. A beszéd, mint a belső közvetlen tapasztalat kifejezője. A gyermek beszédje. Öntudat. A nyelv gyakorlása. A lélek fogalma. A lélektan rendszeres áttekintése.

XIII. A szellemi közösségek kifejlődése. Közszokás. Közérkölcsök.

XIV. A nevelés célja. Ethikai alapfogalmak.

XV. A neveléstudomány rendszerének áttekintése.

III. oszt. *Népiskolai nevelés-, oktatás- és módszertan*. Heti 3 óra.

Betoldattak: A tantárgyak egymásra való vonatkozása. — A tanítás fokozatai. — A tanítás alakjaihoz a *letrás* és a *magyarázat*. Az egyéniség tekintetbe vétele a tanításnál.

A vakok, siketnémák, tompaelméjűek, erkölcsileg súlyedtt gyermekek nevelő intézetei. Töröltettek: a *tanulás* alakjai; a *gyenge tehetségűek oktatása*; *elemi iskolai minta könyvtárak, tanszermúzeumok, az I. és II. számtan* módszeres feldolgozása.

IV. oszt. Neveléstörténet. Betoldattak: A kereszténység hatása a nevelés irányára. — «Az iskolaügy állami intézménynyé fejlődése» után: (Ratio educationis.) A népnevelés fejlődése a XIX. században. — A szövegből töröltettek: *Maróthy György, Mária Terézia, II. Főzsef, Felbiger, Trsztyánszky Dániel, Makó Pál, br. Eötvös Főzsef, Fichte, Szilasy.*

b) a szervezattan módosítás nélkül elfogadtatott.

2. A tanítási gyakorlat tantervét is változtatás nélkül elfogadja a választmány. Beveendőnek tartja azonban az Utasítások-ba, hogy a II. osztály növendékei alkalomszerűen hospitáljanak.

3. Elnök felkéri dr. *Wessely* Ödönt, mint a magyar nyelvtan és irodalom tantervére vonatkozólag felkért előadót, hogy észrevételeit adja elő.

Dr. *Wessely* Ödön inkább szempontokat, irányelveket kíván adni. mint részletes tantervet. Nem helyesli a tanterv beosztását; sokkal czél-szerűbbnek vélné, ha a magyar nyelvnek, mint általános műveltséget adó tárgynak a tanítását ott folytatnók, hol a középiskola elhagyta, mert csakis így nyújthatja a tanítóképző is azon irodalmi műveltséget, melyet a középiskola. Az anyagnak olyatén való elosztását ajánlja, hogy az I és II. oszt.-ban a stilisztika, poétika és retorika, a III.-ban az irodalomtörténet, a IV.-ben pedig nyelvtan taníttassék, hol ez már magasabb szempontból tárgyalható. Az olvasmányok összeválogatásával a szakszerűséget kívánja uralkodó szemponttá tenni.

Beható vita után a választmány az előadó által javasolt tárgyfelosztást némi módosítással elfogadván, felkéri dr. *Wessely* Ödönt, *Radó* Vilmost és *Farkas* Sándort, hogy előadó javaslata értelmében részletes tantervi javaslatot dolgozzon ki.

4. Főtitkár jelenti, hogy *Margócsy* Gyula (gyakorló isk. tan. Szarvas) az egyesületbe való belépésre jelentkezett.

A választmány örömmel igatja nevezettet rendes tagjai sorába.

K. m. f.

Jegyzette:

Németh Sándor,
titkár.

II. Jegyzőkönyv.

Felvetetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1900. évi október hó 22-én tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Kovács* János elnöklete alatt: *Katonáné* Thuránszky Irén, dr. *Baló* József, *Miklós* Gergely, *Bittenbinder* Miklós, *Horvay* Ede, *Stepanko* Albert, *Peres* Sándor, *Gerencsér* István, *Báthori* Lajos, *Farkas* Sándor, *Nagy* László, *Lubinszky* Emilia, *Radó* Vilmos, *Snazel* Ferencz, *Sztankó* Bela, *Német* Sándor, utobbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván, felkéri *Farkas* Sándort, mint a *történettudományi tárgyak* tantervének előadóját, hogy a történelem tantervére vonatkozó észrevételeit tegye meg.

2. Előadó nem helyesli a magyarok történetének az egyetemessel való olyan összekapcsolását, mint az a tantervi javaslatban van, helyesebbnek véli a kettőnek szétválasztottan való tanítását, úgy mint az ma is történik. Hozzászóltak: *Peres* Sándor, *Nagy* László, *Radó* Vilmos, *Kovács* János, kik mindannyian helyes újításnak tartják a történet említett két ágának az összekapcsolását, míg a többi fejszóaló: *Horvay* Ede, *Baló* József, *Báthori* Lajos az előadóval vannak egy állásponton; *Sztankó* Bela utal az egyesületnek e tárgyban korábban elfogadott álláspontjára, mely szerint a két tárgy szintén kapcsolatosan tanítandó.

Elnök a véleményeket megoszolva látván, szavazásra bocsátja a kérdést. Mindkét állásponton a szavazatok száma egyenlő lévén, elnök a *tantervi javaslat mellett* döntött. A választmány ily módon változatlanul fogadta el a történelem tantervét, csupán az *I. osztály órassámát szállítja le 3-ról 2-re.*

3. Az alkotmánytan tantervét *Farkas S.* előadó indítványára változtatás nélkül elfogadja a választmány.

4. A földrajz tantervét, melynek szintén *Farkas Sándor* volt előadója, hasonlóan változtatás nélkül fogadja el a választmány.

5. Következik a német nyelv tantervének tárgyalása. Előadó: *Radó Vilmos*.

Előadó soknak találja a kitűzött célt; annyi idő alatt, mennyit a tanterv e nyelv tanítására kiszab, nem lehet a kijelölt célt elérni. Elegendő, ha csupán a német irodalmi művek megértése tüzetik ki célul: Az olvasmányok közé pedagógiai tárgyúakat is kíván felvételni.

Horvay Ede szintén sokallja a célt; tekintetbe kívánja venni azokat is, kik bírják a nyelvet. *Kovács János* a célhoz képest a III. és IV. osztályban heti 1—1 órát javasol a német nyelv tanítására. Több rövid felszólalás után határoztatik, hogy a német nyelv tanításában kettős cél tüzessék ki, t. i. külön a kezdők s külön a haladottabbak számára. Kezdők számára: »német irodalmi művek megértése«; haladók számára: »gyakorlottság a nyelv írásbeli és szóbeli használatában oly fokom, hogy a jelölt német tannyelvű iskolában való tanításra képesíthető legyen és általános tájékozottság a német irodalomban. A választmány elfogadja előadó által olvasmányokul javasolt műveket, kiegészítve a német pedagógiai írók műveiből vett szemelvényekkel, tekintettel az osztályok neveléstani anyagára.

A választmány megbizza a magyar nyelvi javaslat készítése végett kiküldött bizottságot, melybe pótlólag *Horvay Edét* is kiküldi, hogy a haladók számára készítsen tanterv-javaslatot.

6. Targyalás alá kerül a *mennyiségtan* tanterve. Előadó *Bittenbinder Miklós*. Összehasonlíttja a régi tantervet e javaslattal s mint ennek előnyét említi, hogy a férfi- és nő-képzők számára közös tantervet kontemplál. A tananyag terjedelmét és felosztását helyesnek találja. Kifogásolja, hogy az óraszám 13-ról 10-re szállíttatott az új tantervben, holott az anyag annyi, mint a régiben volt.

Miklós Gergely utal arra, hogy a tanítóképzőben először tanul a növendék algebrát, a geometria tanítása is sok nehézséggel jár, az órák száma kevés, más anyag-beosztást és óraszám emelést kíván.

Több felszólalás után ki mondja a választmány, hogy a könyvvitel a számtan köréből a gazdaságtan körébe tételessék át.

A mindvégig igen élénk s beható részletes vita után, melyben résztvettek: *Nagy László, Miklós Gergely, Kovács János*, a választmány a következőleg módosította a tanterv-javaslatot.

I. osztály. A heti óraszám 3-ról 4-re emeltetett. Felvette ezen osztály anyagába a több ismeretlennel bíró egyenleteket is. Törülte ellenben: az »Arányosság; kettős tetel, olasz gyakorlat, arányos osztás, vegyítési szabály. Feladatok a különböző tárgykörökből« cz. tételeket. A geometriában: a »Sokszögek« után betoldotta: »A szerkesztés alapfeladatai és a legfontosabb síkidomok szerkesztése« cz. tételeket.

II. osztály. Az I. oszt.-ba áttett: »Első fokú egyenlet több ismeretlennel« helyett az: »Arány, aránylat«-ot vette fel.

III. osztály. A II. osztály anyagából törölt: »Arányosság, kettős

tétel, olasz gyakorlat, arányos osztás, vegyítés szabály. Feladatok a különböző tárgykörökből ezen osztály anyagába, a százalékszámítás elé igtatta. A kamatszámítást a hozzátartozó fejezetekkel együtt a IV. osztály anyagába tette át.

IV. osztály. Ide beigtatja a kamatszámítást; az itt felsorolt könyv-
viteltani címeket a gazdaságtan keretébe teszi át.

K. m. f.

Jegyezte:

Németh Sándor,
titkár.

III. Jegyzőkönyv.

Felvételett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1900. évi október hó 29-én tartott ülésén.

Jelen vannak: dr. *Kovács* János elnöklete alatt *Miklós* Gergely, *Sztankó* Béla, *Katonáné* Thuránszky Irén, *Lubinszky* Emilia, *Nagy* László, *Bittenbinder* Miklós, *Radó* Vilmos, *Németh* Sandor, utóbbi jegyző.

1. Elnök jelenti, hogy az »Otthon« írók és hírlapírók köre Vörösmarty születésének 100 ik évfordulóját megünnepli s e tárgyban az Otthon által tartott értekezleten az egyesület képviselőjében jelen volt. Ajánlja, hogy e mozgalomban az egyesület is vegyen részt s a költő iránti tiszteletét a szobrára leendő adakozással rója le.

A választmány egyhangulag hozzájárul elnök indítványához. A gyűjtésre felhívást tesz közzé a »Magyar Tanítóképző«-ben s körlevélben is felkéri erre az egyesület tagjait s *Radó* Vilmos indítványára ebben a tanítónövendékek közt való gyűjtést is ajánlja.

2. *Sztankó* Béla főtítkár jelenti, hogy *Héger* Lujza és *Békei* Józsa (tk. tanítónők, Budapest) az egyesületbe való belépésre jelentkeztek.

A választmány örömmel igtatja a jelentkezőket rendes tagjaisorába.

3. Következik a tanterv folytatólagos tárgyalása és pedig a *természettan és chemia* tanterve. Előadó *Miklós* Gergely. Általánosságban helyesnek mondja a tantervet. A III. osztályban kevésnek tartja a 3 órát, kívánja, hogy az 4-re emeltessék.

A részletes vita igen élénk s hosszantartó volt. Hozzászóltak: *Nagy* László, kihagyandónak véli az inkább az utasításokhoz tartozó pontokat. *Radó* is a tanterv tanmenetszerű voltát kifogásolja.

Az egyes osztályok tantervén tett módosítások a következők:
I. osztály: ennek anyagából: »Az időszakban* tárgyalat virágos növények gyümölcsalakjainak csoportosítása« pont, mint utasítászerű, kihagyatott. »Természetes rendszerek« helyett »A válogatott természetes rendszer«-t igtatja be. *II. osztály* Ezen osztály anyagából: »A népiskola állat- és növénytan anyagának módszeres feldolgozását« a III. osztályba tette át. *III. osztály*. Itt a választmány az osztály nagy anyagára való tekintettel kívánatosnak tart 3 helyett 4 órát. Módosítások: »Ezek tárgyalásával kapcsolatosan az üledékes kőzetek települési viszonyai és a kőületek szerepe is tárgyalandó« pont kihagyatik. Fémek és érczek pont elé: »A föld felületének átalakítására közreműködő tényezők, a geológiai korszakok rövid ismertetése, tekintettel hazánkra« betoldatik. »Tejsav« után (kenyérsütés) betoldatik. A módszeres feldolgozásról szóló

pont: A »népiskola chemiai és természetrajzi anyagának módszeres feldolgozása« megnevezésben állapíttatik meg. A III. osztály fizikai anyagát a IV. osztályba teszi át a választmány s heti 4 órát juttat e tárgynak. A részletek e tárgynál módosítás nélkül elfogadtattak.

A választmány egyúttal a következő elvi határozatokat hozza: 1., hogy a tanmenetszerű részletek összébb vonandók; 2. hogy a tantervben csak a felsorolt anyag legyen kötelező, de a tanmenet nem.

4. A gazdaságtan, a gazdasági és kertészeti gyakorlatok s a háztartástan tantervét csekély változtatással elfogadta a választmány. A gazdaságtanba u. i. betoldotta: A községi háztartás cz. pont után »Egyszerű könyvvezetés főbb könyvei« cz. pontot. A háztartástanba pedig a »Háztartási könyvítel« cz. pontot.

A háztartási és kertészeti gyakorlatokra vonatkozólag, melyek a helyi tanterv szerint tanítandók, határozza a választmány, hogy e tárgyakra a kézügyességi oktatást is beleértve, osztályonként legfeljebb heti 3+3+2+2 óra fordítandó.

K. m. f.

Jegyezte:

Németh Sándor,
titkár.

VEGYESEK.

A zágrábi tanítóképző látogatása Csáktornyan. A zágrábi orsz. tanítóképző-intézet tanári testületének 7 tagja és 25 negyedéves növendéke e hó 17-én tanulmányi kirándulást rendezett Csáktornyára az áll. tanítóképző-intézetbe. A kirándulókhoz csatlakoztak: Varazsd vármegye tanfelügyelője, Varazsd városának h. polgármestere és a varazsdi iskolák tanító-testületének 8 tagja. A kirándulók a csáktornyai vasuti állomáson a csáktornyai áll. tanítóképző-intézet tanári-testülete és negyedéves növendékei fogadták. A horvátországi vendégek megtekintették Zrinyi Miklós a költő várát, melynek összes termeit és régiségeit Festetics gróf gazdasági tisztikarának szíveségéből ez alkalommal megmutatták. Innen a kirándulók az áll. tanítóképző-intézetbe mentek, a hol tiszteletükre a tanítónövendékek Révfy tanár vezetése mellett hangversenyt rendeztek, majd a zágrábi tanítónövendékek horvát dalokat énekeltek. Az intézet felszerelésének, berendezésének és mintagazdaságának megtekintése után a horvát vendégek az intézet éttermében megvendégeltettek. Itt Margitai igazgató köszöntötte fel a horvát vendégeket s a magyar-horvát testvéri szeretet kölcsönös ápolására emelt poharat. Matica zágrábi tanítóképző igazgató és a varazsdi h. polgármester felköszöntőjükben a magyarok szíves vendégszeretét köszönték meg. A magyar s horvát tanférjak ezen találkozója alkalmából a jelenlevők nevében Matica és Margitai igazgatók sürgönyileg üdvözölték dr. Axaméthy Lajos kultuszminiszteriumi miniszteri tanácsost, a népoktatási ügyek vezetőjét, a ki szintén sürgönyileg «benső hazafias üdvözlét» küldött a jelenlevőknek. A horvát tanügyi férjak a magyar tanítóképzés iránti elismerés nyilvánításával és a magyar vendégszeretet legszebb emlékeivel távoztak hazájukba.

Vörösmarty ünnepélyek. A csáktornyai m. kir. állami tanítóképző-intézet ifjusági «Önképző-köre» 1900. évi decz. 2-án d. e. 8 órakor Vörösmarty Mihály születésének századik évfordulója alkalmából díszgyűlést tartott a következő

tárgysorozattal: 1. «Bercsényi nótája» előadta az ifjusági zenekar. 2. Ünnepi beszéd, tartotta *Tömör Boldizsár* képző-intézeti tanár, önk. köri elnök. 3. «Szózat», énekelte az ifjusági énekkar. 4. «Szép Ilonka», melodráma, szövege Vörösmarty Mihálytól, zenéje Erney Józseftől, szavalta Moravec J. IV. éves tan. növ., zongorán kísérte Révfy Géza képző-intézeti tanár. 5. «A vén cigány» Vörösmarty Mihálytól, szavalta Telkes Endre IV. éves tan. növ. 6. «Isten dicsőségére» Beethoventől, énekelte az ifjusági énekkar. Végül Margitai József igazgató az ifjusághoz lelkesítő beszédet mondott s Vörösmarty szobrára való adakozásra buzdította az ifjuságot. A gyűjtés nyomban megindult.

Magyarország többi képzőjében is kegyelettel áldoztak Vörösmarty Mihály emlékének. *Zsidóváralján Párvy* Endre tanár tartotta az ünnepi beszédet. Az I. ker. elemi képző- és polgári képzővel együtt tartotta ünnepélyét, a mikor *Király* Pál tanár, jeles tudósunk értekezett Vörösmarty Mihályról. Felolvasását lapunk elején egész terjedelmében közöljük. A budai tanítónő- és nevelőnőképző-intézet ünnepén *Radó* Vilmos tanár mondott eszmékben gazdag ünnepi beszédet s Vörösmarty élete folyását egy intézeti növendék, *Szell* Róza ismertette. Ez ünnepélyen dr. *Axaméthy* Lajos miniszteri tanácsos úr is jelen volt. Modoron tíz pontból álló fényes ünnepet rendeztek a nagy költő emlékére. Az alkalmi beszédet *Bakos* Kálmán tanár mondotta. A lévai állami tanítóképző nagyhatású módon ülte meg a Vörösmarty születésének évszázados fordulóját. Az ünnepen számos szavalat és énekdarab adatott elő. A költőről dr. *Kittenberger* János tanár olvasott fel tanulmányt. Az ünnep után táncmultság volt, a melyen a tánczrendekre Vörösmarty költeményeiből irtak jelmondatokat. *Lábay* József növendék pedig művészi tánczrendet készített, mely Vörösmarty apoteozisát ábrázolja a háttérben az alpári csatával.

Dr. Kiss Áron kitüntetése. Dr. Kiss Áronnak, a budapesti elemi és polgáriskola tanítóképző-intézet igazgatójának Ő Felsége a király érdemei elismeréséül a királyi tanácsosi czímet adományozta. Örömmel üdvözljük dr. Kiss Áront királyi kitüntetése alkalmából. Tisztelettel emelünk kalapot előtte s érdemei előtt. Valaminthogy utat tört hazai kulturtörténetünkben a magyar neveléstörténelem számára, úgy biztosított helyet magának is a neveléstörténelemben. Az ő kitüntetése újabb jele a jelenkor fokozottabb műveltségének, a melynek érzéke támadt a nevelésügy s annak munkálatai iránt. Kívánjuk, hogy még sokáig nevelhessen a nevelés ügye számára magához hasonló érdemes munkásokat.

Az állami képzők új rendtartási szabályzata. Az állami képzők korszakos esemény előtt állanak; pár nap mulva megkapják az új általános rendtartási és képesítő vizsgálati szabályzatot az elavult 1877-ikinek és a sok alkalomszerű, részleges intézkedés helyébe. A szabályzatból, különösen annak bevezető, általános részéből a napi- és szaklapok egyet-mást közöltek; a rendelet azonban a mai napig, lapunk bezártáig nem jelent meg s azért nincs is módunkban annak *hiteles* szövegét közölni. A fővárosi tanítóképző tanári körökben és a mint a hozzánk érkezett levelek bizonyítják, a vidéken is feszült várakozással tekintenek a szabályzat megjelenése elé. Miként a megjelent ismertetésekből következtetni lehet, a kiadandó szabályzat sokban eltér a mult év őszén leküldött miniszteri tervezettől, abban az irányban, a melyben országos egyesületünk és a tanári testületek óhajtották; azonban gyökeres reformokról, a tanítóképzés modern alapra való állításáról szó sincs. A szabályzat kétségtelenül sokat javít, de a fő bajokat nem gyógyítja meg. Mindazáltal azt eleve is mondhatjuk, hogy ez a szabályzat, mint az állami tanítóképzők igazgatását, vezetését, működését egyetemesen felölelő rendelet, tanítóképzésünk fejlődésének mindenkorra kiemelkedő mozzanata leend.